

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra sociální práce

Diplomová práce

Bc. Tereza Smejkalová

**Podpůrné služby pro ukrajinské studující na Univerzitě Karlově v těživé
socioekonomické situaci v důsledku války na Ukrajině**

Support Services for Ukrainian Students at Charles University Facing Difficult
Socioeconomic Situations Due to the War in Ukraine

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Daniel Štěpánek, PhD.

Praha 2025

Ráda bych vyjádřila své upřímné poděkování svému vedoucímu práce, Mgr. et Mgr. Danielu Štěpánkovi, PhD., za jeho odborné vedení, cenné rady a podporu, které pro mě byly neocenitelné během celého procesu psaní této práce. Zároveň bych chtěla poděkovat své rodině a partnerovi za jejich lásku, trpělivost a neustálou podporu, která mi dodávala sílu a motivaci po celou dobu mého studia. Bez jejich podpory by tato práce nemohla vzniknout.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 1.5.2025

.....

Bc. Tereza Smejkalová

Klíčová slova

Ukrajínští studující, Univerzita Karlova, podpůrné služby, socioekonomická situace, akademická podpora

Key words

Ukrainian students, Charles University, Support services, Socioeconomic situation, Academic support

Abstrakt

Tato diplomová práce se zaměřuje na zmapování podpůrných služeb poskytovaných ukrajinským studujícími na Univerzitě Karlově, kteří se v důsledku války na Ukrajině nacházejí v tíživé socioekonomické situaci. Cílem práce je porozumět potřebám a zkušenostem těchto studujících a posoudit účinnost podpory, kterou univerzita nabízí. Teoretickým rámcem výzkumu je kritická sociální práce, jež umožňuje reflektovat strukturální překážky a nerovnosti, s nimiž se studující potýkají. Univerzita Karlova je v této souvislosti nahlížena jako akademická komunita, která může sehrát významnou roli při vytváření podpůrného a inkluzivního prostředí.

Empirická část práce je založena na kvalitativním výzkumu realizovaném prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s ukrajinskými studenty a studentkami, kteří na Univerzitě Karlově aktivně vyhledali některou z forem podpory. Výsledky výzkumu poukazují na klíčový význam různorodých forem akademické pomoci při zvládání a zmírňování náročných životních situací. Zároveň odhalují potřebu systematického rozvoje podpůrných služeb, posílení role sociální práce v akademickém prostředí a prohloubení spolupráce mezi univerzitními strukturami a dalšími aktéry, jako jsou státní instituce či neziskové organizace. Závěry práce mohou sloužit jako podklad pro tvorbu efektivnějších a inkluzivnějších podpůrných opatření pro studující v ohrožení.

Abstract

This diploma thesis focuses on mapping the support services provided to Ukrainian students at Charles University who find themselves in difficult socio-economic situations as a result of the war in Ukraine. The aim of the thesis is to understand the needs and experiences of these students and to assess the effectiveness of the support offered by the university. The theoretical framework of the research is critical social work, which makes it possible to reflect on the structural barriers and inequalities that students face. Charles University is viewed in this context as an academic community that can play a significant role in creating a supportive and inclusive environment.

The empirical part of the thesis is based on qualitative research conducted through semi-structured interviews with Ukrainian students who actively sought support at Charles University. The research findings highlight the crucial importance of diverse forms of academic assistance in coping with and alleviating challenging life situations. At the same time, they reveal the need for systematic development of support services, strengthening the role of social work within the academic environment, and deepening cooperation between university structures and other actors, such as state institutions and non-governmental organizations. The conclusions of the thesis may serve as a basis for developing more effective and inclusive support measures for students at risk.

Obsah

Úvod.....	9
A) TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Ukrajínští studující v kontextu války a migrace	10
1.1 Vliv války na Ukrajině na vzdělávací mobilitu	11
1.2 Specifika nucené migrace studentstva a adaptační procesy.....	12
1.3 Právní a institucionální rámec pobytu ukrajinských studujících v České republice.....	14
2 Socioekonomická zátěž a rizika spojená se studiem v exilu	15
2.1 Socioekonomické determinanty vzdělávacího úspěchu	17
2.2 Nerovnosti v přístupu ke vzdělání a podmínky studia v zahraničí	19
2.3 Psychosociální dopady válečného konfliktu na studující	20
2.4 Socioekonomická tíseň jako výzva pro sociální práci	21
3 Podpůrné služby ve vysokoškolském prostředí	23
3.1 Typologie podpůrných služeb pro studující v tíživé situaci	25
3.2 Role univerzit v zajišťování podpory studujícím	27
3.3 Kritéria efektivity a dostupnosti podpory na VŠ	29
4 Univerzita Karlova a její opatření pro podporu ukrajinských studujících.....	31
4.1 Akademická obec jako komunita: sdílený prostor podpory a solidarity	31
4.2 Podpůrné služby na Univerzitě Karlově	33
4.3 Finanční podpora na Univerzitě Karlově.....	33
4.4 Poradenské služby a mentoring na Univerzitě Karlově.....	34
4.5 Jazyková podpora a kurzy češtiny na Univerzitě Karlově.....	36
4.6 Podpora duševního zdraví na Univerzitě Karlově	36
4.7 Spolupráce s externími aktéry: stát, neziskové organizace, akademická obec Univerzity Karlovy	37
4.8 Reflexe přístupů realizovaných na Univerzitě Karlově z pohledu kritické sociální práce	38
5 Inspirace ze zahraničí: příklady dobré praxe	40
5.1 Podpůrné služby na univerzitách v mezinárodním kontextu	44
B) METODOLOGICKÁ ČÁST	47
6 Metodologie výzkumu	47
6.1 Cíl práce	48
6.2 Výzkumné otázky	48
6.3 Metoda sběru dat.....	49
6.4 Transformační tabulka	49
7 Výběr informantů.....	50
7.1 Kritéria pro výběr informantů.....	50

7.2 Velikost vzorku.....	51
7.3 Postup výběru informantů.....	51
7.4 Charakteristika výzkumného vzorku	52
7.5 Etické aspekty při výběru vzorku	53
8 Sběr dat	54
8.1 Příprava na sběr dat.....	54
8.2 Realizace rozhovorů	55
8.3 Zpracování nahrávek a transkripce	55
9 Limity a etické aspekty výzkumu	56
10 Reflexe výzkumné pozice	58
C) ANALYTICKÁ ČÁST	60
11 Výsledky výzkumu	61
11.1 Jazyková bariéra a adaptace na akademické prostředí.....	61
11.2 Mentoring jako orientační opora.....	62
11.3 Finanční nejistota a možnosti podpory	64
11.4 Právní a pobytová nejistota.....	65
11.5 Psychická zátěž a zvládání nároků studia	66
11.6 Informovanost a způsoby komunikace	67
11.7 Podpora komunity akademické obce	69
11.8 Vnímání potřeby sociální práce v akademickém prostředí.....	70
12 Diskuze	72
12.1 Interpretace výsledků ve vztahu k teoretickému rámci	72
12.2 Srovnání s literaturou a předchozími studiemi	72
12.2.1 Jazykové bariéry a akademická adaptace	73
12.2.2 Psychologická zátěž a duševní zdraví.....	74
12.2.3 Sociální integrace a pocit sounáležitosti	75
12.2.4 Právní poradenství a informovanost	77
12.2.5 Perspektiva kritické sociální práce a participace studujících.....	78
12.3 Reflexe a návrhy na zlepšení	79
12.4 Doporučení pro praxi	81
12.4.1 Návrhy na zlepšení podpory na Univerzitě Karlově.....	81
12.4.2 Možnosti spolupráce se státními institucemi a neziskovými organizacemi	82
12.4.3 Posílení role akademické obce.....	84
12.5 Možnosti aplikace zahraničních příkladů v České republice.....	85
13 Závěr	87
13.1 Shrnutí klíčových poznatků práce.....	87
13.2 Odpovědi na výzkumné otázky.....	87

13.3 Význam práce pro další výzkum a praxi	88
14 Seznam literatury	90
15 Přílohy.....	97
15.1 Příloha 1 Scénář rozhovoru.....	97

Úvod

Válka na Ukrajině, zahájená v roce 2022, zásadně ovlivnila životy milionů lidí. Podle organizace Člověk v tísni (2025) v důsledku konfliktu opustilo svou domovinu více než 10 milionů obyvatel. Mnozí z nich našli dočasné zázemí v České republice, včetně mladých lidí, kteří zde usilují o pokračování ve studiu. Ukrajínští studující se však mohou potýkat s výraznými obtížemi – socioekonomickou nejistotou, jazykovou bariérou, traumatem z války i administrativními překážkami, které mohou ohrozit nejen jejich akademické setrvání.

Univerzita Karlova, podobně jako další vysoké školy, zareagovala na tuto situaci rozšířením nabídky podpůrných služeb: poskytla mimořádná stipendia, jazykové kurzy, psychologickou a studijní podporu. Podle zprávy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT, 2023) však mnozí studující čelí obtížím s dostupností těchto služeb – ať už z důvodu nedostatečné informovanosti, jazykových problémů nebo složité administrativy. To otevírá důležité otázky: Odpovídá dostupná pomoc skutečným potřebám studujících? Jak ji sami vnímají? A jakou roli v tomto procesu hraje sociální práce?

Cílem této diplomové práce je zmapovat podpůrné služby pro ukrajinské studující na Univerzitě Karlově, kteří se nacházejí v tíživé socioekonomické situaci v důsledku války a nucené migrace. Práce se zaměřuje na zkušenosti těch, kteří aktivně vyhledali pomoc, a sdělují své zkušenosti s těmito dostupnými službami. Teoretickým rámcem je kritická sociální práce, která umožňuje reflektovat strukturální nerovnosti a institucionální překážky ve vzdělávání. Univerzita je v tomto kontextu chápána jako akademická komunita, jejíž členové – studující, vyučující, administrativní pracovníci i studentské spolky – mohou sehrát významnou roli v poskytování podpory a budování bezpečného, inkluzivního prostředí.

Empirická část práce vychází z kvalitativního výzkumu realizovaného prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s ukrajinskými studujícími, kteří vyhledali podporu v rámci Univerzity Karlovy. Výzkum si klade za cíl porozumět jejich zkušenostem, vnímaným potřebám a perspektivě na dostupné služby. Zvláštní pozornost je věnována tomu, jaké bariéry studující identifikují, jakou roli má akademická komunita a jaké strategie využívají při zvládání své situace. Získaná data přispívají nejen k hlubšímu pochopení specifických výzev, jimž studující v exilu čelí, ale také rozšiřují dosavadní poznatky o uplatnění kritické sociální práce ve vysokoškolském prostředí. Výsledky mohou zároveň posloužit jako podklad pro další výzkum v oblasti vzdělávací inkluze, migrace a podpory znevýhodněných skupin ve vysokoškolském vzdělávání.

A) TEORETICKÁ ČÁST

Tato kapitola představuje teoretický rámec práce a slouží k zasazení zkoumané problematiky do širšího odborného kontextu. Cílem je identifikovat a systematicky uchopit klíčové pojmy, koncepty a souvislosti, které jsou relevantní pro porozumění podpůrným službám poskytovaným ukrajinským studujícím na Univerzitě Karlově v důsledku jejich specifické situace způsobené válečným konfliktem. Kapitola se opírá o aktuální odbornou literaturu z oblasti sociální práce, vzdělávací politiky, migračních studií a vysokoškolské inkluze, přičemž důraz je kladen na evropský a český kontext po roce 2022.

1 Ukrajínští studující v kontextu války a migrace

Ozbrojený konflikt na Ukrajině, který začal v roce 2014 anexí Krymu a eskaloval v roce 2022 po ruské invazi, vedl k bezprecedentnímu přesunu obyvatelstva, včetně vysokoškolského studentstva. Mnozí z nich byli nuceni opustit své domovy a hledat bezpečné útočiště v zahraničí, přičemž Česká republika se stala jednou z klíčových cílových zemí. Vysokoškolští studující z Ukrajiny představují specifickou skupinu v rámci migračních proudů, neboť jejich motivací není jen přežití, ale i pokračování ve vzdělávání, které je často vnímáno jako strategie zajištění budoucnosti v nestabilním světě (Bond et al., 2022).

Z hlediska mezinárodního práva jsou tyto studující často zařazeni mezi tzv. osoby pod dočasnou ochranou (Temporary Protection Directive 2001/55/EC), která byla v EU aktivována v březnu 2022. Tento právní rámec jim poskytuje základní přístup k ubytování, zdravotní péči, základnímu vzdělání a pracovním příležitostem. Nicméně postavení vysokoškolských studujících zůstává do určité míry ambivalentní, jelikož se pohybují na rozhraní mezi kategoriemi „student“ a „uprchlík“, což komplikuje jejich přístup k některým službám a programům (Koehler et al., 2023).

Specifikem ukrajinského vysokoškolského systému je také jeho decentralizovanost a různorodá kvalita jednotlivých institucí. Po roce 2014 se ukrajinské univerzity dostaly pod silným tlakem adaptovat na nové podmínky, čelit ztrátě kapacit a zároveň plnit integrační cíle směrem k Evropskému prostoru vysokoškolského vzdělávání (EHEA). Válka tuto situaci dále zkomplikovala a vedla k přesunům nejen studentů, ale i vyučujících a výzkumníků do zahraničí, což vytvořilo tlak na hostitelské instituce, včetně Univerzity Karlovy (Kushnir et al., 2022).

Vysokoškolští studující, kteří přicházejí z válečné oblasti, mohou čelit nejen akademickým, ale i existenčním výzvám – ztrátě zázemí, přerušení studia, jazykovým bariérám, psychickému stresu a nejistotě ohledně budoucnosti. Studie zaměřené na studující v podmínkách nucené migrace upozorňují, že jejich potřeby se významně liší od potřeb běžné mezinárodní studentské populace (Papatsiba et al., 2023). Tyto rozdíly vyžadují citlivější přístup ze strany institucí, včetně flexibilních přijímacích procedur, přístupnějších stipendií či možností jazykové podpory.

V případě České republiky byla situace ukrajinských studujících zasažených válkou zohledněna na vládní i institucionální úrovni. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR přijalo v roce 2022 sérii opatření, která měla usnadnit přijetí ukrajinského studentstva do českých vysokých škol, včetně možnosti mimořádného přijímacího řízení a zjednodušeného nostrifikačního procesu (MŠMT, 2022). Univerzita Karlova mezi prvními deklarovala připravenost podpořit tyto studující skrze stipendijní programy, poradenství i psychologickou pomoc (Univerzita Karlova, 2022).

Přestože jsou tato opatření významná, literatura upozorňuje, že samotné administrativní ulehčení často nestačí k plné integraci studujících z krizových oblastí. Nutná je kombinace strukturální, psychosociální a akademické podpory, která umožní studujícím nejen přežít, ale i akademicky prosperovat (Ferede, 2020). Kontext války a nucené migrace tak zásadně redefinuje podmínky, ve kterých vysokoškolští studující žijí a studují, a klade nové nároky na vysokoškolské instituce jako aktéry nejen vzdělávací, ale i sociální politiky.

1.1 Vliv války na Ukrajině na vzdělávací mobilitu

Ozbrojený konflikt na Ukrajině, který eskaloval v únoru 2022, má zásadní dopad na mobilitu studujících, a to jak ve vnitrostátním, tak mezinárodním měřítku. Válka zasáhla klíčové oblasti infrastruktury, včetně vysokých škol, a vyvolala rozsáhlé přemístění obyvatelstva, mezi nimiž byla i velká část mladých lidí v terciárním vzdělávání. Odhaduje se, že během prvních měsíců konfliktu bylo ze svých domovů vysídleno více než 5 milionů lidí uvnitř Ukrajiny a více než 8 milionů osob hledalo útočiště v zahraničí, z toho velká část ve věku do 35 let (UNHCR, 2023). Tento jev vytvořil nové formy „vynucené vzdělávací mobility“ (forced educational mobility), která se od běžné akademické migrace liší svým urgentním, často traumatizujícím kontextem.

Z dostupných údajů vyplývá, že v roce 2022 odešlo z Ukrajiny přes 80 000 studujících a akademických pracovníků, přičemž většina z nich zamířila do evropských zemí včetně Polska, Německa, Slovenska a České republiky (OECD, 2023). Tato migrace však nebyla homogenní – zatímco někteří studující se pokusili pokračovat ve studiu na distanční bázi na ukrajinských univerzitách, jiní hledali možnosti plnohodnotného studia na institucích v hostitelských zemích. Zde však naráželi na celou řadu překážek – od administrativních bariér přes jazykové požadavky až po nedostatek finančních prostředků (Koehler et al., 2023).

Ukrajinské univerzity, zejména v oblastech zasažených válkou, byly nuceny přejít na online výuku, přemístit své zaměstnance a studující do bezpečnějších oblastí či přerušit provoz. Některé instituce přesunuly svou činnost zcela – například Doněcká národní univerzita byla evakuována již po roce 2014 a v roce 2022 tento scénář následovalo mnoho dalších škol (Kushnir et al., 2022). V důsledku toho se objevily nové modely „univerzit v exilu“, které operují z jiných měst nebo ze zahraničí a snaží se udržet kontinuitu vzdělávání navzdory konfliktu.

Válečný kontext tedy zásadním způsobem redefinoval koncept vzdělávací mobility. Zatímco dříve byla mobilita vnímána primárně jako dobrovolná forma akademického růstu, dnes ji musíme chápat i jako mechanismus přežití a adaptace. Jak upozorňuje Papatsiba (2023), studující z konfliktních oblastí čelí dvojí výzvě – musí nejen zvládnout nové akademické prostředí, ale zároveň se vyrovnávat s dopady války na jejich psychické zdraví, identitu a plány do budoucna. To vše klade vysoké nároky na hostitelské instituce, které musí kombinovat akademické, sociální a psychologické přístupy k podpoře těchto studentů.

Zkušenost ukrajinských studujících se tak stává klíčovou součástí širší diskuze o roli vysokoškolských institucí v krizových situacích. Zahraniční univerzity se musí adaptovat nejen v oblasti přijímání nových studentů, ale i v oblasti rozvoje speciálních programů, které reflektují jejich specifické potřeby. V České republice na tento vývoj zareagovaly některé univerzity včetně Univerzity Karlovy vytvořením mimořádných stipendijních programů a zavedením jazykových a adaptačních kurzů (Univerzita Karlova, 2022). Přesto zůstává otázkou, do jaké míry je možné tyto iniciativy institucionalizovat a začlenit do běžné vzdělávací politiky.

Vliv války na vzdělávací mobilitu ukrajinských studujících je tedy vícerozměrný – zahrnuje změny v prostorovém pohybu, institucionálních strukturách i individuálních vzdělávacích trajektoriích. Jak uvádí Bond et al. (2022), tato zkušenost bude mít dlouhodobý dopad nejen na jednotlivce, ale i na celý evropský vysokoškolský prostor, který bude muset reagovat na zvyšující se potřebu flexibility, solidarity a strukturální podpory pro studentstvo v krizových situacích.

1.2 Specifika nucené migrace studentstva a adaptační procesy

Nucená migrace studentstva je jevem, který se v důsledku ozbrojených konfliktů, represí či ekologických katastrof dostává do popředí odborné diskuze o nerovném přístupu ke vzdělání a potřebách vysokoškolských institucí reagovat na krizové humanitární situace. Studující prchající z válečných zón, jako je Ukrajina po ruské invazi, čelí zcela odlišným výzvám než běžní mezinárodní studující. Jejich mobilita není volbou, ale výsledkem vynucených okolností, přičemž vzdělávání často slouží jako nástroj stabilizace a naděje na obnovu osobního i profesního života (Ferede, 2020; Papatsiba et al., 2023).

Specifika nucené migrace studujících zahrnují kombinaci strukturálních a psychosociálních bariér. Mezi strukturální faktory patří zejména legislativní nejasnosti ohledně postavení studujících s dočasnou ochranou, problémy s nostrifikací předchozího vzdělání, neznalost jazyka hostitelské země, ztížený přístup k ubytování a financím či omezená nabídka integračních programů (Koehler et al., 2023). Například řada ukrajinských studujících neměla po příjezdu do Česka možnost doložit diplomy a výpisy z předchozího studia, což ztížilo jejich přijetí na vysoké školy, nebo vedlo ke zpožděnému nástupu. Mnozí zároveň čelili nutnosti kombinovat studium s prací, aby pokryli své základní životní náklady, což ovlivňovalo jejich studijní výsledky i psychickou pohodu. Jiní se potýkali s absencí adekvátní podpory v češtině nebo angličtině během výuky, což ztěžovalo adaptaci na akademické požadavky.

V kontextu České republiky se ukrajinským studujícím dostalo některých vstřícných opatření, včetně možnosti nastoupit ke studiu bez doložení všech dokumentů, pokud je nebylo možné kvůli válce získat. Nicméně tyto výjimky mají dočasný charakter a nejsou vždy plně implementovány na všech fakultách či univerzitách jednotně (MŠMT, 2022).

Psychosociální rovina nucené migrace je neméně zásadní. Ukrajínští studující často čelí posttraumatickému stresu, úzkostem a depresím, vyplývajícím nejen z osobní zkušenosti s válkou, ale i z obav o blízké, kteří zůstali na Ukrajině, a nejistoty ohledně budoucnosti. Výzkumy ukazují, že studující s uprchlickou zkušeností vykazují vyšší míru psychické zátěže, častěji projevují symptomy vyhoření a mají větší potíže s adaptací na nové akademické i kulturní prostředí (Chen et al., 2023; Zehetmair, 2023). Absence stabilního sociálního zázemí a nedostatečný přístup k poradenským a terapeutickým službám situaci dále zhoršuje.

Proces adaptace ukrajinských studujících na českých vysokých školách je složitý a mnohovýrovný. Podle Berryho modelu akulturace (Berry, 2017) lze adaptaci migrantů vnímat jako interakci čtyř strategií: integrace, asimilace, separace a marginalizace. V ideálním případě se studující snaží o integraci – tedy udržení vlastní identity při současném začlenění do společnosti hostitelské země. V praxi je však tento ideál často narušován institucionálními i mezilidskými bariérami, včetně předsudků, kulturních nedorozumění a jazykové izolace (Riaño et al., 2022).

Univerzity, které chtějí aktivně podporovat adaptaci studujících s uprchlickou zkušeností, musejí vytvářet prostředí, které je nejen inkluzivní, ale také kulturně kompetentní (Bond et al., 2022). Důležitou roli zde hraje i personál univerzit – nejen vyučující, ale i administrativní pracovníci, kteří by měli být školeni v oblasti interkulturní komunikace a porozumění specifickým potřebám této skupiny.

Specifickou výzvou je rovněž práce s očekáváními. Mnozí studující přicházejí do hostitelské země s nadějí na bezpečí a lepší budoucnost, ale realita – komplikace se studiem, existenční stres, kulturní šok – jejich očekávání často nenaplní, což může vést k demotivaci a předčasnému ukončení studia (Papatsiba et al., 2023). Právě zde se ukazuje význam multidisciplinárního přístupu, který propojuje sociální práci, psychologii a pedagogiku a klade důraz na podporu resilience a duševní pohody studujících.

Nucená migrace studentstva je tedy fenomén, který nelze chápat pouze jako dočasný důsledek války, ale jako strukturální výzvu pro celý systém vysokoškolského vzdělávání v Evropě. Je třeba ji zohlednit při tvorbě politik, které budou reagovat nejen na současnou situaci, ale i na možné budoucí krizové scénáře. Adaptace studentstva s migrační zkušeností tak není jen otázkou individuálního úsilí, ale i institucionální odpovědnosti a solidarity.

1.3 Právní a institucionální rámec pobytu ukrajinských studujících v České republice

Právní a institucionální rámec pobytu ukrajinských studujících v České republice po roce 2022 je formován kombinací národních a evropských předpisů, které reagují na mimořádnou situaci způsobenou válečným konfliktem. Po ruské invazi na Ukrajinu dne 24. února 2022 Evropská unie vůbec poprvé aktivovala směrnici Rady 2001/55/ES o dočasné ochraně. Cílem tohoto právního nástroje je poskytnout okamžitou ochranu osobám, které prchají před hromadným přílivem z válečných oblastí, a zároveň zabránit přetížení azylových systémů jednotlivých členských států (European Council, 2001).

V českém právním prostředí byla tato směrnice transponována formou tzv. víza za účelem strpění pobytu, známého jako „dočasná ochrana“. Ta je udělována uprchlíkům z Ukrajiny včetně studujících a poskytuje jim nárok na pobyt, zdravotní péči, ubytování, základní dávky a přístup ke vzdělání. Vzdělávání osob s dočasnou ochranou spadá pod § 20 školského zákona a § 98 zákona o vysokých školách (č. 111/1998 Sb.), podle nichž mohou být tyto osoby přijímány ke studiu na vysoké škole, pokud splní stanovené podmínky, a jsou oprávněny k bezplatnému studiu v češtině (MŠMT, 2022).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR zavedlo v reakci na příchod ukrajinských uprchlíků řadu mimořádných opatření. V březnu 2022 bylo vydáno „Metodické doporučení pro začleňování ukrajinských žáků a studentů do vzdělávání v ČR“, které poskytuje rámec pro přijetí ukrajinských studujících a podporu jejich integrace. Dále byly vyhlášeny mimořádné stipendijní programy a umožněna nostrifikace diplomů i v případech, kdy uprchlíci neměli k dispozici všechny potřebné dokumenty (MŠMT, 2022).

Na systémové úrovni se však ukazuje řada výzev. Prvním problémem je roztržičnost institucionální podpory a nedostatečná koordinace mezi jednotlivými univerzitami, ministerstvy a neziskovým sektorem. Tento problém je reflektován například ve zprávě OECD (2023), která poukazuje na to, že v některých zemích, včetně Česka, chybí jednotná strategie vysokoškolských institucí při integraci studentů s migrační zkušeností, což vede k nerovnoměrné dostupnosti podpory v rámci různých škol a fakult. Zpráva také upozorňuje na nízkou míru spolupráce mezi ministerstvy školství a vnitra při nastavování podmínek pro vzdělávání osob s dočasnou ochranou. Podobně také studie UNHCR (2022) konstatuje, že univerzity v Evropě často čelí nedostatku jasných pokynů a finanční podpory ze strany státu při integraci studujících uprchlíků.

Dále je zřejmé, že dočasná ochrana poskytuje pouze omezený rámec práv a není koncipována jako nástroj dlouhodobé integrace. Statut dočasné ochrany například nezakládá nárok na sociální dávky srovnatelné s občany ČR, a přestože umožňuje přístup ke vzdělání a práci, neřeší dostatečně otázky dlouhodobého pobytu, možnosti přechodu na jiný typ víza či právní jistotu po dokončení studia (Bříza & Cimbálníková, 2022).

Například podle analýzy Konsorcia nevládních organizací pracujících s migranty (2023) čelí mnozí ukrajinští studující nejistotě ohledně dalšího prodloužení dočasné ochrany, přístupu ke státním sociálním dávkám a v některých případech i nejistému právnímu postavení po dokončení studia.

Pro zahraniční studující z Ukrajiny, kteří nespádají pod dočasnou ochranu (např. přijeli ještě před rokem 2022 nebo nemají uprchlický status), platí obecná pravidla pro dlouhodobý pobyt za účelem studia. Tento typ víza vyžaduje doložení přijetí ke studiu, zajištění ubytování a dostatečných finančních prostředků k pobytu. Vzhledem k nestabilnímu kurzu ukrajinské měny a častým změnám v ekonomické situaci uprchlíků však splnění těchto podmínek není samozřejmé (Koehler et al., 2023).

Další právní výzvou je uznávání předchozího vzdělání. Přestože byly zavedeny zjednodušené postupy pro nostrifikaci ukrajinských maturitních vysvědčení a diplomů, v praxi přetrvávají nerovnosti mezi jednotlivými fakultami a vysokými školami v přístupu k uznávání vzdělání. Tento proces je často byrokraticky náročný a může trvat i několik měsíců, což ohrožuje kontinuitu studia a motivaci samotných studujících (Papatsiba et al., 2023).

Z pohledu institucionální praxe se ukazuje, že i přes existenci právního rámce je skutečná kvalita a dostupnost podpory podmíněna organizační kapacitou a politickou vůlí jednotlivých institucí. Efektivní implementace právních nástrojů vyžaduje nejen odbornou znalost předpisů, ale i schopnost reflektovat individuální potřeby studujících a pružně reagovat na měnící se kontext. Jak uvádí Zehetmair (2023), právo bez sociální podpory zůstává často pouze formálním nástrojem, který nezaručuje faktickou dostupnost služeb.

Shrme-li, právní a institucionální rámec pobytu ukrajinských studujících v ČR je relativně vstřícný, avšak zatížený řadou výzev, které souvisejí s omezenou stabilitou dočasné ochrany, variabilitou implementace a omezeným zohledněním dlouhodobých potřeb studujících. Pro posílení účinnosti tohoto rámce je nezbytné propojit právní předpisy s praktickou podporou ze strany vysokých škol a dalších aktérů, včetně neziskových organizací, sociálních pracovníků a komunitních struktur.

2 Socioekonomická zátěž a rizika spojená se studiem v exilu

Studium v exilu, tedy situace, kdy vysokoškolští studující pokračují ve vzdělávání mimo svou zemi původu z důvodu nucené migrace, představuje možnou socioekonomickou výzvu. Tato situace je charakteristická výraznou nejistotou, nedostatkem finančních prostředků, přerušením dosavadních vzdělávacích trajektorií a absencí stabilního sociálního zázemí. V případě ukrajinských studujících, kteří po roce 2022 našli útočiště v České republice, jde o skupinu vystavenou vysoké míře rizik, která souvisejí jak s individuálními, tak strukturálními faktory (Papatsiba et al., 2023; Koehler et al., 2023).

Jedním z klíčových problémů je ekonomická nejistota. Většina ukrajinských studujících přišla do České republiky bez dostatečného finančního zajištění, přičemž možnosti podpory z domova byly vzhledem k válce velmi omezené. Řada studujících ztratila své příjmy nebo finanční oporu v rodině, přičemž čelili okamžité potřebě hradit náklady na bydlení, dopravu, jídlo, a v některých případech i školné, pokud studovali v programech v cizím jazyce. Výzkumy ukazují, že finanční stres významně ovlivňuje duševní zdraví studujících, jejich studijní výsledky a pravděpodobnost předčasného ukončení studia (Bond et al., 2022; Chen et al., 2023).

Specifickým rizikem je pracovní přetížení, kdy se studující z ekonomických důvodů snaží kombinovat studium s výdělečnou činností, často v nízkoprahových profesích, které nejsou v souladu s jejich kvalifikací. Tato situace vede nejen k fyzickému a psychickému vyčerpání, ale i k riziku studijního selhání. Výzkum mezi studenty s migrační zkušeností opakovaně potvrzuje, že vysoká pracovní zátěž má negativní dopad na jejich akademický výkon a snižuje schopnost plně se zapojit do života univerzitní komunity (Ferede, 2020; Riaño et al., 2022).

Další rovinou zátěže je nedostatek přístupných služeb. I přes existenci různých forem podpory – jako jsou stipendia, jazykové kurzy nebo psychologické poradenství – studující často narážejí na bariéry v dostupnosti těchto služeb. Mezi hlavní překážky patří jazyková nekompetence, administrativní složitost žádostí, nedostatek informací a kapacitní omezení podpůrných center. Zvláště znevýhodněné jsou studentky, které se v některých případech starají o mladší sourozence nebo děti, a kombinují tak studium, péči i zaměstnání (UNHCR, 2023; Zehetmair, 2023).

Sociálně-ekonomické znevýhodnění navíc zhoršuje psychický stav studujících. Finanční stres, nejistota ohledně pobytového statusu, nedostatek perspektivy a obavy o blízké zůstávající na Ukrajině výrazně zvyšují míru úzkosti, depresivních symptomů a psychosomatických obtíží. Jak uvádí Chen et al. (2023), právě kumulace ekonomických, akademických a emocionálních stresorů vede ke zvýšenému riziku tzv. „studentského vyhoření“, které je mezi studujícími s migrační zkušeností až dvakrát častější než v majoritní populaci.

Socioekonomická zátěž ovlivňuje také přístup ke kvalitnímu bydlení. Řada studujících z Ukrajiny byla nucena sdílet přeplněné byty, přechodně bydlet v ubytovnách nebo v nevhodných podmínkách. Bydlení je přitom zásadním faktorem akademické úspěšnosti a celkového zdraví – jak z hlediska klidného prostředí pro studium, tak z hlediska hygienických a psychologických podmínek. Některé univerzity nabídly ubytování v kolejích, ale jejich kapacita byla často nedostatečná (Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty, 2023).

Zahraniční i domácí literatura (např. Ferede, 2020; Koehler et al., 2023; Papatsiba et al., 2023; Svoboda, 2024) proto akcentuje potřebu cílených a koordinovaných podpůrných opatření, která by reagovala na komplexní charakter zátěže, jež tyto studující zažívají. Tyto publikace poukazují na důležitost systémových opatření, jež kombinují finanční, psychosociální i akademickou podporu, a budou v této části práce dále rozebrány. Klíčovým nástrojem se v tomto ohledu jeví být stipendijní programy – ať již poskytované univerzitami, ministerstvem školství, či neziskovými organizacemi a nadacemi.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR například v roce 2022 zřídilo zvláštní *Stipendijní program pro studující s dočasnou ochranou z Ukrajiny*, v jehož rámci mohli studující získat finanční podporu až do výše 15 000 Kč měsíčně. Tento program byl následně prodlužován i pro další akademické roky a administrativně zajišťován ve spolupráci s vysokými školami, které nominovaly uchazeče (MŠMT, 2022).

Z neziskového sektoru lze zmínit například program *Scholarship for Ukraine* Nadace Bakala Foundation, která poskytuje mimořádná stipendia ukrajinským vysokoškolákům studujícím v ČR, zejména v oblastech mezinárodních vztahů, politologie či práva. Dále pak stipendijní podporu od organizace *People in Need* (Člověk v tísni), jež v rámci své humanitární činnosti umožnila individuální podporu vybraným studentům prostřednictvím sbírkových fondů a specificky zaměřených výzev na podporu studia. Některé nadace, například Nadace OSF (Open Society Fund), nabízely v roce 2022 i jednorázové příspěvky na ubytování a základní studijní potřeby.

2.1 Socioekonomické determinanty vzdělávacího úspěchu

Socioekonomický status studujících patří mezi jeden z nejdůležitějších prediktorů jejich vzdělávacího úspěchu. Tato skutečnost je dlouhodobě doložena v řadě mezinárodních výzkumů a platí jak pro domácí, tak i pro zahraniční studentstvo (OECD, 2018; European Commission, 2022). V kontextu ukrajinských studujících, kteří byli v důsledku války nuceni studovat v zahraničí, se socioekonomická dimenze vzdělávací nerovnosti ještě více prohlubuje. Tato komunita se totiž nachází v situaci, kdy se snižuje jejich přístup k ekonomickým, sociálním i kulturním zdrojům, které by jinak mohly usnadnit jejich akademické působení.

Socioekonomické determinanty vzdělávacího úspěchu zahrnují především úroveň příjmu rodiny, vzdělání rodičů, materiální zabezpečení, dostupnost kulturního kapitálu, přístup k informačním technologiím, stabilní zázemí pro studium a schopnost hradit náklady spojené se studiem (Bottrell & Armstrong, 2019). U ukrajinských studujících, kteří se dostali do České republiky v důsledku války, často tyto faktory absentují – jejich rodiče přišli o příjem, někteří z nich zůstali na Ukrajině nebo jsou sami v migračním pohybu, což snižuje podporu jak materiální, tak emocionální. Navíc mnozí z těchto studujících neměli čas či možnost připravit se na studium v zahraničí a přicházeli bez dostatečných jazykových kompetencí či informací o systému vysokého školství v ČR.

Jak ukazují například výzkumy Evropské komise, studující s nízkým socioekonomickým statutem mají obecně horší výsledky, nižší míru dokončení studia a menší pravděpodobnost zapojení do akademického a společenského života na univerzitě (European Commission, 2022). Tento efekt se dále zvyšuje, pokud se kombinují faktory jako jazyková bariéra, kulturní šok a psychická zátěž, což je právě případ mnoha ukrajinských studujících. Podle longitudinálních studií ze západoevropských univerzit bývá například výskyt deprese a úzkostí výrazně vyšší u studentstva, které čelí ekonomickému nedostatku a nejistotě, přičemž právě tyto faktory negativně korelují s úspěšností v akademickém prostředí (Chen et al., 2023).

Dalším důležitým determinantem je dostupnost podpůrných služeb – například stipendií, poradenství či jazykové podpory. Výzkumy ukazují, že pokud je podpora koordinovaná, cílená a dostupná, může socioekonomické nevýhody částečně kompenzovat (Bond et al., 2022; Riaño et al., 2022). V prostředí českých vysokých škol však podpora studentstva v ekonomicky znevýhodněné situaci závisí na konkrétní instituci a někdy i fakultě, což může vést k nerovnostem v přístupu k pomoci. Například stipendia pro studující v tíživé sociální situaci jsou sice dostupná na většině veřejných VŠ, ale jejich výše často nepokrývá skutečné životní náklady a administrativní proces žádosti může být pro migrující studenty značně obtížný (Konsorcium NNO, 2023).

Z hlediska kritické teorie sociální práce (např. Ife, 2016; Garrett, 2021; Dominelli, 2020) je důležité reflektovat, že socioekonomické znevýhodnění není pouze individuálním selháním nebo nedostatkem kompetencí, ale strukturálním problémem, který je důsledkem nerovného rozdělení zdrojů a přístupů ve společnosti. Kritická perspektiva zdůrazňuje nutnost proměny mocenských vztahů a struktur, které vytvářejí nerovnosti, a zároveň apeluje na odpovědnost institucí v oblasti sociální spravedlnosti. Studující, kteří přicházejí z Ukrajiny, jsou konfrontováni s novým systémem, kde pravidla nejsou vždy transparentní a kde kulturní a institucionální kapitál – tedy znalosti, jazykové dovednosti, schopnost se orientovat – často chybí (Garcia & Tierney, 2018). Jejich akademické schopnosti mohou být vysoké, ale bez dostatečných podpůrných struktur nedokážou naplno rozvinout svůj potenciál.

Socioekonomické determinanty tak formují nejen to, zda bude mít studující přístup ke vzdělání, ale i jaký bude jeho průběh a výsledek. U ukrajinských studujících je důležité vnímat jejich postavení nikoli jako homogenní, ale jako různorodé – zatímco někteří pocházejí z univerzitních měst s vyšším kulturním kapitálem, jiní přicházejí z venkovských oblastí a nemají s migrací ani studiem v zahraničí žádnou zkušenost. Právě proto je třeba navrhovat podpůrné programy tak, aby byly diferencované, přístupné a dlouhodobě udržitelné.

Závěrem lze konstatovat, že socioekonomický status studujících je v migračním kontextu ještě více zranitelný než v běžných podmínkách. Vysoké školy a veřejné instituce by proto měly aktivně usilovat o snižování bariér, které brání rovnosti příležitostí ve vzdělávání, a to jak prostřednictvím přímé finanční podpory, tak systémových opatření, která podporují začlenění a akademický úspěch všech studujících bez ohledu na jejich původ a majetkovou situaci.

2.2 Nerovnosti v přístupu ke vzdělání a podmínky studia v zahraničí

Přístup ke vzdělání je jedním ze základních lidských práv, jak je ukotveno v článku 26 Všeobecné deklarace lidských práv a v článku 13 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Přesto však přetrvávají zásadní nerovnosti, které ovlivňují, kdo má možnost studovat, kde, za jakých podmínek a s jakými výsledky. Tyto nerovnosti jsou zvláště výrazné u studujících, kteří byli nuceni z důvodu války či jiných krizí studovat v zahraničí – jak je tomu v případě ukrajinských studujících po roce 2022. Vysokoškolské instituce v hostitelských zemích tak čelí výzvě, jak zajistit rovný přístup ke vzdělání v situaci, kdy studující přicházejí s různými výchozími podmínkami a bariérami (OECD, 2018; European Commission, 2022).

Nerovnosti v přístupu ke vzdělání lze klasifikovat do několika dimenzí. Tato klasifikace vychází z odborné literatury, která analyzuje nerovnosti ve vzdělávání jako komplexní jev zahrnující jak ekonomické, tak sociální, institucionální či kulturní faktory (Stevenson & Willott, 2021; Reay, 2018). První z těchto dimenzí je ekonomická – jak upozorňují Bottrell & Armstrong (2019), bez dostatečných finančních prostředků je přístup ke kvalitnímu vysokoškolskému vzdělání prakticky nemožný. V kontextu studia v zahraničí je situace ještě komplikovanější: zahrnuje náklady na školné, ubytování, dopravu, jazykové kurzy i základní životní výdaje. Zahraniční studující, a zvláště ti, kteří nemají status běžných mezinárodních studujících, ale osob pod dočasnou ochranou, často nemají přístup k běžným formám podpory a musí se spoléhat na ad hoc řešení (Papatsiba et al., 2023).

Druhou dimenzí je institucionální bariéra, která se projevuje například v obtížné orientaci ve studijních systémech hostitelských zemí, v nejednotných pravidlech pro uznávání předchozího vzdělání (nostrifikace), nebo ve složitosti administrativních procesů, které nejsou přizpůsobeny potřebám studujících v krizové situaci. Jak ukazují Zehetmair (2023) i Riaño et al. (2022), studující s uprchlickou zkušeností často postrádají institucionální navigaci, což může vést k dezorientaci, frustraci a v krajních případech k odchodu ze studia.

Třetí důležitou oblastí je jazyková a kulturní bariéra. Studium v cizím jazyce (například v češtině) představuje pro ukrajinské studentstvo zásadní výzvu, zvláště pokud je jejich pobyt výsledkem náhlé, neplánované migrace. Mnozí z nich neměli možnost se na studium v zahraničí připravit, a tak vstupují do výukového procesu s omezenými jazykovými kompetencemi. Jak uvádí Bond et al. (2022), jazyk je jedním z hlavních faktorů ovlivňujících úspěšnost studia i míru integrace do akademické komunity. Přístup k jazykové podpoře přitom nebývá systematický – často závisí na aktivitě jednotlivých fakult nebo neziskových organizací.

Kromě těchto tří základních dimenzí vstupují do hry také skryté formy diskriminace, jak je analyzuje například Bourdieu ve své teorii kulturní reprodukce (Bourdieu & Passeron, 1990). Vysokoškolské prostředí v hostitelské zemi může být implicitně nastaveno tak, že zvýhodňuje domácí studentstvo a marginalizuje ty, kteří přicházejí z odlišných kulturních a sociálních kontextů. Tento jev může mít podobu mikroagresí, neporozumění, nezájmu o zapojení

zahraničních studujících do kolektivu, nebo i ve formálnějších mechanismech jako je hodnocení, které nevědomky nadržuje studentům s vyšší kulturní kompetencí v daném prostředí (Garcia & Tierney, 2018).

Z hlediska podmínek studia v zahraničí je důležité zmínit, že i hostitelské instituce mohou čelit strukturálním limitům, které jim brání vytvořit dostatečně inkluzivní prostředí. Jak uvádí Papatsiba et al. (2023), univerzity obvykle nejsou připraveny na přijetí většího počtu studujících v uprchlické nebo krizové situaci. Chybí strategie, odborný personál, školení zaměstnanců v oblasti interkulturní kompetence a často i dlouhodobé financování, které by umožnilo podporu systematicky plánovat.

Je zřejmé, že rovný přístup ke vzdělání nelze zaručit pouhým otevřením univerzitních dveří. Jak konstatuje UNESCO (2020), skutečná inkluze vyžaduje odstranění systémových bariér a vytvoření prostředí, které aktivně podporuje zapojení a úspěch všech studujících bez ohledu na jejich původ. To platí dvojnásob v případě těch, kteří přicházejí ze zemí zasažených válkou, jako jsou ukrajinští studující. Je třeba chápat jejich situaci nikoli jako dočasnou, ale jako součást širších geopolitických a sociálních procesů, které proměňují podobu evropského vysokoškolského vzdělávání.

2.3 Psychosociální dopady válečného konfliktu na studující

Válečný konflikt představuje zásadní stresor, který má hluboký dopad na psychické i sociální fungování jednotlivců. U studujících, kteří byli nuceni opustit svou zemi a pokračovat ve vzdělávání v exilu, se psychosociální zátěž ještě násobí složitostí přechodu do nového prostředí, kulturní adaptací, studijními nároky a nejistotou ohledně budoucnosti. V případě ukrajinských studujících, kteří po roce 2022 našli dočasné útočiště v České republice, je důležité věnovat těmto dopadům zvýšenou pozornost. Jak uvádí Zehetmair (2023), ignorování emocionálních a sociálních důsledků nucené migrace ve vysokoškolském prostředí vede k dalšímu znevýhodnění již tak ohrožené skupiny.

Psychické dopady války se projevují zejména v podobě posttraumatické stresové poruchy (PTSD), úzkostných a depresivních symptomů, poruch spánku, kognitivních dysfunkcí a ztráty motivace. Studie mezi vysokoškolskými studujícími s uprchlickou zkušeností ukazují, že více než 60 % z nich vykazuje příznaky mírné až těžké úzkosti a deprese, přičemž míra těchto potíží je vyšší u žen, mladších osob a těch, kteří nemají oporu v rodině nebo komunitě (Chen et al., 2023). Podle WHO (2022) se v krizových situacích více než jeden z pěti lidí potýká s nějakou formou duševního onemocnění, přičemž studující patří mezi nejzranitelnější skupiny vzhledem k věku, vývojovému stadiu a nejisté životní situaci.

Sociální dopady zahrnují ztrátu sociální opory, přerušení vztahových sítí, osamělost a pocit neukotvenosti. Studium v exilu často znamená nejen geografický přesun, ale i hlubokou změnu identity – mnozí ukrajinští studující přicházejí do prostředí, které je kulturně odlišné, kde se setkávají s jazykovou bariérou, a kde je obtížné navázat nové vztahy. Jak upozorňuje Riaño

et al. (2022), absence komunitní podpory je jedním z klíčových faktorů vedoucích k sociální izolaci, která dále zvyšuje psychickou zátěž a snižuje schopnost efektivně zvládat studijní povinnosti.

Vysoké školy jsou často prvním místem, kde může být identifikována potřeba psychologické podpory. Nicméně výzkumy ukazují, že zahraniční studující – a zvláště ti v krizové situaci – využívají dostupné poradenské služby méně často než domácí studentstvo. Mezi překážky patří nejen jazyková bariéra a kulturní rozdíly v chápání duševního zdraví, ale i nedostatek důvěry a pocit studu (Bond et al., 2022). Zvláště ukrajinští studující mohou pociťovat stigma spojená s hledáním psychologické pomoci, což odráží širší společenské postoje v jejich domovské zemi (Kushnir et al., 2022).

Psychosociální dopady se často projevují i v samotném studijním výkonu – například zhoršenou koncentrací, výpadky paměti, emoční nestabilitou a ztrátou smysluplnosti studia. Podle longitudinálních studií je studující populace s migrační zkušeností vystavena vyššímu riziku předčasného ukončení studia a nízké akademické úspěšnosti (OECD, 2023). Zvláště problematické je, pokud není psychická zátěž rozpoznána a podchycena včas – může vést k tzv. tiché rezignaci, kdy studující sice formálně zůstává zapsán, ale v reálném čase není schopen plnit studijní povinnosti.

Z hlediska kritické sociální práce (např. Dominelli, 2017; Garrett, 2021) je důležité vnímat psychosociální dopady války jako součást širších strukturálních nerovností. Duševní zdraví není pouze individuální záležitostí, ale je zásadně ovlivněno materiální situací, postavením v systému, kulturním kapitálem a přístupem k institucím. Kritická perspektiva sociální práce zdůrazňuje nutnost systémových změn, které reflektují sociální nespravedlnosti, a odmítá redukci psychických obtíží pouze na individuální rovinu bez zohlednění širších souvislostí (viz Dominelli, 2017). Jak uvádí Garcia & Tierney (2018), univerzity musí brát v úvahu nejen individuální symptomy, ale také kontext, který tyto symptomy produkuje – a aktivně přispívat k jeho změně prostřednictvím podpurných opatření, dialogu a inkluzivního prostředí.

2.4 Socioekonomická tíseň jako výzva pro sociální práci

Socioekonomická tíseň představuje jednu z nejzávažnějších forem znevýhodnění, které ovlivňuje kvalitu života jednotlivců i celých skupin obyvatel. Tento stav je charakterizován nedostatečným přístupem k základním životním potřebám – zejména finančním zdrojům, bydlení, vzdělání, zdravotní péči a sociálním vztahům. V kontextu migrace a studia v exilu, jak je tomu v případě ukrajinských studujících, kteří se po roce 2022 nacházejí v České republice, nabývá socioekonomická tíseň komplexní a dynamické podoby. Její řešení vyžaduje cílenou a koordinovanou intervenci sociální práce, která je schopna reagovat na krizové situace i strukturální podmínky, které k tíživé situaci přispívají.

Socioekonomická tíseň není pouze otázkou nedostatku peněz, ale zahrnuje širší spektrum omezení a rizik, která se promítají do všech oblastí života. Podle definice Evropské komise

zahrnuje socioekonomické znevýhodnění „kombinaci nízkého příjmu, nízkého vzdělání, ztíženého přístupu ke službám a sociální exkluze, které omezují životní šance jednotlivců a reprodukují nerovnosti napříč generacemi“ (European Commission, 2022). Tíseň vznikající v důsledku války přitom často neznamená pouze ztrátu příjmů, ale i přerušení vzdělávacích a profesních drah, ztrátu sociální opory a rezignaci na budoucí plány.

V případě vysokoškolských studujících se socioekonomická tíseň projevuje zejména v obtížích spojených s financováním studia, ubytováním, stravováním, zdravotní péče a potřebných materiálů, jako je například technika nebo studijní pomůcky. Jak uvádí Bottrell a Armstrong (2019), právě studující v ekonomicky znevýhodněné situaci jsou více ohroženi předčasným ukončením studia, vyšší mírou stresu a nižší mírou participace na akademickém životě. Socioekonomická tíseň však neovlivňuje pouze akademickou sféru – má přímý dopad na duševní zdraví, kvalitu vztahů a celkové životní směřování.

Pro sociální práci představuje tato problematika zásadní výzvu, neboť se dotýká jak individuální pomoci, tak systémových intervencí. Sociální práce se v tomto kontextu nemůže omezit pouze na poskytování poradenství nebo zprostředkování dávek, ale musí se orientovat na komplexní posilování schopností klienta, ovlivňování institucionálních podmínek a boj proti strukturálním bariérám, které vedou k marginalizaci. Jak konstatuje Dominelli (2017), sociální práce musí být angažovaná, kritická a schopná reflektovat nerovnosti, které nevznikají náhodou, ale jsou výsledkem konkrétních politik, mocenských vztahů a kulturních očekávání.

V rámci práce s osobami v socioekonomické tísní je klíčový přístup založený na právech – tedy pohled, který vnímá ekonomické a sociální zajištění jako základní lidské právo, nikoli jako privilegium nebo zásluhu. Tento přístup, běžně používaný v mezinárodních dokumentech (např. podle UNHCR, 2023), se opírá o principy dostupnosti, přiměřenosti, participace a důstojnosti. Vysokoškolští studující, kteří se nacházejí v tísní, mají tedy právo na takovou míru podpory, která jim umožní pokračovat ve studiu a důstojně žít – bez ohledu na jejich původ, status nebo ekonomickou situaci.

Zejména v univerzitním prostředí, které není primárně nastaveno na řešení sociálních problémů, je role sociální práce nepostradatelná. Sociální pracovníci a pracovnice mohou fungovat jako prostředníci mezi studujícími a systémem – pomáhají s orientací v dávkových mechanismech, právním postavením, přístupem ke zdravotní péči, hledáním ubytování nebo zajištěním krizové pomoci. Jejich úlohou však není pouze intervenovat v akutních případech, ale i aktivně mapovat potřeby studujících, identifikovat bariéry a podílet se na tvorbě politik, které tyto bariéry odstraňují (Bond et al., 2022; Shaw et al., 2020).

V případě ukrajinských studujících, kteří se mohou ocitát v kombinované krizové situaci – bez rodinného zázemí, s nízkými příjmy, ztíženým přístupem k informacím a zvýšenou psychickou zátěží – je sociální práce nezbytná pro zajištění rovnosti přístupu ke vzdělání. Podle výzkumu Papatsiby a kol. (2023) má cílená podpora v oblasti bydlení, stipendií a poradenství zásadní dopad na to, zda studující v exilu ve studiu pokračují, nebo jsou nuceni jej přerušit.

Sociální práce musí být zároveň kritická – tedy schopná reflektovat širší souvislosti, například to, jak institucionální nastavení vysokých škol (např. složitost stipendijního systému, formalizovaná komunikace, administrativní jazyk) může nevědomě reprodukovat exkluzi. Podle Garcia a Tierneyho (2018) je právě kritická reflexe a angažovanost cestou k tomu, aby univerzitní instituce byly místem nejen vzdělávání, ale i podpory, bezpečí a sociální spravedlnosti.

Z hlediska praktické intervence se jako účinné osvědčují multidisciplinární přístupy, které propojují sociální práci s psychologickou, právní, pedagogickou a zdravotní podporou. Takové propojení umožňuje vytvořit prostředí, které reaguje na komplexní potřeby studujících v tísní. Jak uvádí Zehetmair (2023), právě integrace služeb a sdílení kompetencí napříč profesemi je klíčem k efektivitě podpory ve vysokoškolském prostředí.

3 Podpůrné služby ve vysokoškolském prostředí

Podpůrné služby ve vysokoškolském prostředí představují klíčový nástroj vyrovnávání nerovností mezi studujícími a zajištění jejich plnohodnotného zapojení do akademického života. Jejich význam roste zejména v souvislosti s rostoucí diverzitou studentské populace, včetně osob se zdravotním znevýhodněním, z různých sociokulturních prostředí či migračním pozadím. V případě studujících, kteří byli v důsledku válečného konfliktu nuceni studovat v zahraničí, jako je tomu u ukrajinských studentů a studentek po roce 2022, nabývá role podpůrných služeb zásadní důležitosti. Tyto služby se stávají nástrojem podpory akademické i sociální integrace a předpokladem zvládnutí krizové životní situace (Bond et al., 2022; Zehetmair, 2023).

Ve své podstatě jsou podpůrné služby souhrnem činností, které doplňují a rozšiřují hlavní funkce vysoké školy – tedy vzdělávání, vědu a výzkum – a zaměřují se na zajištění rovného přístupu ke vzdělání, podporu wellbeing studujících a vytvoření podmínek pro úspěšné studium. Patří sem zejména psychologické a kariérní poradenství, sociální a právní poradenství, služby pro studující se specifickými potřebami, jazykové kurzy, mentoringové programy, ubytování, stipendijní podpora, akademické koučování či služby pro zahraniční studující (European Commission, 2022; UNESCO, 2020).

Systém podpůrných služeb je nedílnou součástí konceptu inkluzivního vysokoškolského vzdělávání, který je postaven na principu rovnosti příležitostí a přizpůsobení studijních podmínek různorodým potřebám studujících. Inkluze v tomto pojetí neznamená pouze fyzickou přítomnost na univerzitě, ale aktivní zapojení do výuky, komunitního života a rozhodovacích procesů (Shaw et al., 2020). Zejména u studujících v krizové životní situaci, mezi které patří i studující z Ukrajiny, se ukazuje, že absence podpůrných struktur může vést k předčasnému ukončení studia, zhoršení psychického zdraví nebo celkové pasivitě v akademickém prostředí (Chen et al., 2023).

Jak uvádí Papatsiba et al. (2023), efektivní podpůrné služby musí splňovat několik základních podmínek: musí být dostupné, informované o specifikách cílové skupiny, mezioborově propojené, kulturně senzitivní a administrativně přístupné. Nedostatečná informovanost studujících o existujících službách, přílišná formalizace či jazyková bariéra jsou často uváděny jako hlavní překážky jejich využívání. Právě u studujících z Ukrajiny, kteří často přicházejí s omezenými jazykovými dovednostmi a bez znalosti fungování systému, je nutné služby aktivně nabízet, nikoliv jen pasivně zpřístupnit (Riaño et al., 2022).

Zahraniční zkušenosti ukazují, že nejúčinnější jsou tzv. komplexní podpůrné programy, které propojují různé formy podpory v rámci jednoho kontaktního bodu. Příkladem může být systém „student wellbeing hubs“ na některých britských univerzitách, kde jsou dostupné poradenské, psychologické, akademické i komunitní služby v jedné lokalitě. Tyto modely zároveň kladou důraz na peer podporu, komunitní zapojení a prevenci, nikoli pouze na řešení krizí (Shaw et al., 2020). Podobné iniciativy vznikají i v kontinentální Evropě, například v Německu či Nizozemsku, kde univerzity reagovaly na migrační krizi z let 2015 a 2022 vytvořením cílených podpůrných struktur pro studenty s uprchlickou zkušeností (Koehler et al., 2023).

V českém prostředí se systém podpůrných služeb liší podle jednotlivých vysokých škol a fakult. Zpravidla fungují poradenská centra, která poskytují psychologické a sociální poradenství, pomoc se stipendii či ubytováním, ale jejich kapacity jsou často omezené. Univerzita Karlova patří mezi instituce, které se snaží své služby systematicky rozvíjet – například prostřednictvím Centra Carolina, které nabízí poradenství v oblasti psychického zdraví, studijní podpory, poradenství pro zahraniční studenty i mentoring (Univerzita Karlova, 2022).

Přesto však výzkumy ukazují, že potřeby studujících s uprchlickou nebo krizovou zkušeností nejsou vždy plně reflektovány v institucionálních strategiích. Jak uvádí Zehetmair (2023), jedním z hlavních problémů je dočasnost opatření a jejich závislost na mimořádných grantech nebo dobrovolnických aktivitách. Dlouhodobé systémové začlenění podpůrných služeb do základních funkcí univerzity je přitom zásadní pro zajištění udržitelnosti a efektivity podpory.

Z hlediska kritického přístupu je třeba vnímat podpůrné služby nejen jako nástroj asistence jednotlivci, ale jako mechanismus proměny institucionální kultury. Jak upozorňuje Garcia & Tierney (2018), univerzity by měly chápat podporu jako svou odpovědnost vůči znevýhodněným skupinám a přizpůsobovat své struktury tak, aby byly spravedlivější, otevřenější a reflexivnější vůči nerovnostem. To zahrnuje i zajištění personální kapacity, školení zaměstnanců v oblasti diverzity a zavedení politik zaměřených na rovnost.

Závěrem lze říci, že podpůrné služby jsou nezbytným předpokladem rovného přístupu ke vzdělání a úspěšného zapojení studujících v krizové situaci do vysokoškolského prostředí. Jejich efektivita závisí na institucionálním ukotvení, dostupnosti, kvalitě a schopnosti reflektovat specifické potřeby cílových skupin – včetně ukrajinských studentů a studentek, kteří se ocitli v důsledku války v mimořádně zranitelné situaci.

3.1 Typologie podpůrných služeb pro studující v tíživé situaci

V souvislosti s rostoucí diverzitou vysokoškolské populace a důrazem na rovnost příležitostí se rozvíjí řada podpůrných služeb, které mají za cíl usnadnit přístup ke studiu a jeho úspěšné dokončení zejména těm studentům, kteří se nacházejí v obtížné životní situaci. Tato podpora se týká nejen osob se zdravotním postižením, ale i studujících v tíživé socioekonomické situaci, osob s migračním pozadím, rodičů pečujících o děti, osob čelících diskriminaci či studujících z krizových oblastí, jako je tomu v případě ukrajinských studujících po roce 2022 (European Commission, 2022; Shaw et al., 2020). Pro efektivní implementaci je klíčové chápat, jaké typy podpůrných služeb existují a jaké funkce ve vysokoškolském prostředí plní.

Jedním ze základních pilířů podpory je sociální poradenství, které se zaměřuje na pomoc studujícím při řešení obtížných životních situací souvisejících s bydlením, financemi, zdravotním stavem či rodinným zázemím. Cílem je stabilizace situace studenta tak, aby mohl úspěšně pokračovat ve studiu. V České republice tyto služby zpravidla poskytují poradenská centra vysokých škol, v některých případech i specializovaná pracoviště zaměřená na podporu znevýhodněných studujících, například Centra pro studenty se specifickými potřebami (Konsorcium NNO, 2023; Univerzita Karlova, 2022).

Druhou klíčovou oblastí je psychologické poradenství, které má ve vysokoškolském prostředí stále větší význam, zvláště v kontextu zvyšujícího se výskytu psychických potíží mezi studujícími. Studující v krizové situaci často čelí úzkostem, depresím, ztrátě motivace, izolaci nebo traumatickým zkušenostem – v případě ukrajinských studujících jde i o zátěž spojenou s válkou, ztrátou domova a nejistotou ohledně budoucnosti (Chen et al., 2023). Psychologické služby na univerzitách bývají nabízeny v podobě individuálních konzultací, krizové intervence, skupinové terapie či psychoedukace.

Specifickou formu podpory představuje akademické poradenství, které pomáhá studujícím orientovat se ve studijních povinnostech, plánovat studium, překonávat obtíže při výuce v cizím jazyce nebo získávat dovednosti potřebné pro úspěšné zvládnutí akademického prostředí. U studujících s migrační zkušeností je přitom důležité, aby toto poradenství zohledňovalo jazykovou bariéru, kulturní odlišnosti i rozdílné předchozí vzdělávací zkušenosti (Bond et al., 2022).

V některých institucích se v této oblasti uplatňuje i tzv. akademický koučink, který pracuje s individuálním potenciálem studenta a posiluje jeho schopnosti zvládat náročné situace. Například Univerzita Karlova prostřednictvím Centra Carolina nabízí studujícím koučovací služby zaměřené na rozvoj studijních dovedností a osobní růst. Tyto služby jsou poskytovány zdarma a jsou přístupné jak prezenčně, tak online. Podobně Ostravská univerzita nabízí prostřednictvím svého Poradenského a kariérního centra individuální koučink, který pomáhá studentům nalézt vlastní řešení různých životních situací a posiluje jejich schopnost adaptace na akademické prostředí. Takovéto programy mohou přispět i k úspěšné integraci zahraničních studentů do akademického života v hostitelské zemi.

Dalším důležitým pilířem jsou jazykové a adaptační kurzy, které usnadňují orientaci ve společnosti i v akademickém prostředí. Studium v cizím jazyce je jedním z hlavních rizikových faktorů akademického selhání u studujících v exilu. Jak uvádí Riaño et al. (2022), jazyková podpora má zásadní význam nejen pro samotné studium, ale i pro sociální začlenění, zapojení do komunitního života a budování důvěry v instituci. Univerzita Karlova i další české vysoké školy v reakci na válku na Ukrajině nabídly bezplatné kurzy češtiny pro ukrajinské studující (Univerzita Karlova, 2022).

K významným formám podpory dále patří stipendijní a materiální pomoc. Ta je klíčová pro studenty v ekonomicky znevýhodněné situaci, kteří by jinak studium nemohli realizovat. Kromě běžných sociálních stipendií existují na některých školách mimořádná stipendia pro studenty v tíživé životní situaci, včetně stipendijních fondů určených specificky pro studentstvo z Ukrajiny. Například Masarykova univerzita nabízí stipendium na podporu studia ukrajinských studentů, které je určeno pro studenty s ukrajinským státním občanstvím, kteří v důsledku válečného konfliktu nemohou studovat na ukrajinských vysokých školách nebo kteří se v průběhu již probíhajícího studia na veřejné vysoké škole v ČR z uvedené příčiny dostali do tíživé situace (Masarykova univerzita, 2024).

Význam mají i nepeněžní formy podpory, jako je poskytování vybavení, pomůcek, příspěvků na ubytování nebo bezplatné stravování. Například Akademie múzických umění v Praze vyhlásila mimořádný stipendijní program na podporu studia a pobytu pro studenty z Ukrajiny, který zahrnoval nejen finanční podporu, ale i možnost ubytování ve svých ubytovacích zařízeních a zvyhodněné stravování (AMU, 2022).

Na Univerzitě Karlově je k dispozici *Fond F*, určený studentům a studentkám, kteří se ocitli v náročné životní situaci. Tento fond poskytuje jednorázovou finanční výpomoc například v případě vážné nemoci, úmrtí v rodině, ztráty bydlení nebo jiného zásadního zhoršení životních podmínek. Fond je spravován Odborem pro studium a záležitosti studentů RUK a je přístupný všem studentům UK, včetně těch s migrační zkušeností, kteří splňují stanovené podmínky (Univerzita Karlova, 2024).

Vedle těchto služeb se v posledních letech rozvíjí i mentoringové programy, které spojují nové studenty se zkušenějšími studujícími nebo zaměstnanci univerzity. Mentoring má přínos zejména v oblasti orientace v novém prostředí, sdílení zkušeností, podpory motivace a posilování sounáležitosti. V krizových kontextech, jako je příjezd studujících z válkou zasažených oblastí, může mentoring významně přispět k prevenci izolace a posílení pocitu bezpečí (Shaw et al., 2020; Bond et al., 2022).

Podporu rovněž představují služby zajišťující dostupné a bezpečné ubytování, které je klíčové pro stabilitu studia. Ubytovaní na kolejích, podpora při hledání pronájmu nebo finanční příspěvky na bydlení jsou nezbytné pro studenty, kteří přicházejí bez zázemí. Vzhledem k nedostatku kapacit a rostoucím nákladům na bydlení v univerzitních městech je však tato forma podpory často nedostatečná (OECD, 2023).

Významnou roli ve všech typech podpory hraje mezioborová spolupráce mezi různými aktéry – poradenství, studijními odděleními, sociálními pracovníky, akademiky i studenty samotnými. Efektivní koordinace služeb, sdílení informací a společné řešení problémů umožňuje pružnější a citlivější reakce na potřeby studujících, což je zvláště důležité v mimořádných situacích, jakou představuje migrace způsobená válkou.

Typologie podpůrných služeb tedy ukazuje, že podpora musí být komplexní, personalizovaná a flexibilní. Nestačí jednotlivé izolované aktivity – je třeba budovat systém podpory, který je propojený, dostupný a přizpůsobený specifickým potřebám cílových skupin, včetně studujících v exilu.

3.2 Role univerzit v zajišťování podpory studujícím

Univerzity jako klíčové vzdělávací instituce nesou vedle své vzdělávací a výzkumné funkce také odpovědnost za sociální integraci a podporu svých studujících, zejména těch, kteří se nacházejí v obtížné životní situaci. V posledních letech se tato role výrazně rozšiřuje s ohledem na rostoucí různorodost studentské populace a tlak na zajištění rovného přístupu ke vzdělání. Význam univerzit jako aktérů sociální spravedlnosti nabývá na intenzitě zejména v době krizí – jako je migrační vlna v důsledku války na Ukrajině. Ukrajínští studující, kteří přišli po roce 2022 do České republiky, tak představují skupinu, jejíž potřeby univerzity nemohou přehlížet (European Commission, 2022; Papatsiba et al., 2023).

Jak uvádí Garcia & Tierney (2018), univerzity by měly být nejen místem vzdělávacího výkonu, ale i prostorem bezpečí, podpory a růstu. To znamená aktivně vytvářet podmínky, které umožňují studujícím ze znevýhodněných skupin úspěšně studovat a naplno rozvíjet svůj potenciál. V případě studujících z Ukrajiny to zahrnuje nejen zajištění přístupu ke studiu jako takovému, ale i poskytnutí komplexní podpory reagující na jejich specifické akademické, psychické, sociální i ekonomické potřeby.

Role univerzit v podpoře studujících s migrační zkušeností lze analyticky rozdělit do několika klíčových oblastí činnosti. Toto rozlišení vychází z odborné literatury zabývající se inkluzivní politikou vysokého školství v době krizí (např. Shaw et al., 2020; Ferede, 2020; Bond et al., 2022) a bylo dále rozpracováno autorsky na základě zkoumaného českého kontextu. Jednotlivé oblasti podpory zahrnují:

Vytváření institucionálních struktur podpory: Univerzity zřizují poradenská a podpůrná centra, která poskytují služby v oblasti psychologického, studijního, právního či sociálního poradenství. Tato centra mají klíčovou roli v identifikaci potřeb studujících a propojení s relevantními službami. V kontextu migračních krizí by tato podpora měla být dostupná v cizím jazyce a kulturně senzitivní (Shaw et al., 2020).

Zajištění materiální a finanční podpory: Univerzity mají možnost poskytovat studujícím sociální nebo mimořádná stipendia, příspěvky na ubytování, podporu při hledání bydlení nebo

možnost zvýhodněného stravování. V případě Univerzity Karlovy byla po roce 2022 vytvořena mimořádná stipendia pro ukrajinské studenty financovaná z vlastních i externích zdrojů, včetně darů od veřejnosti a partnerských institucí (Univerzita Karlova, 2022).

Upravování studijních podmínek a metod podpory výuky: To zahrnuje například možnost individuálních studijních plánů, rozšířeného přístupu k výukovým materiálům, distanční výuky, tlumočení či jazykové podpory. Tyto úpravy pomáhají studujícím, kteří se potýkají s jazykovou bariérou, psychickou zátěží nebo jinými překážkami. Jak upozorňuje Ferede (2020), flexibilita a personalizace výuky jsou zásadní pro studující v krizové situaci.

Podpora komunitního a sociálního začlenění: Univerzity hrají roli i v budování komunitního zázemí. Organizace kulturních akcí, peer mentoring, podpůrné skupiny nebo studentské spolky mohou významně přispět k pocitu sounáležitosti a redukci sociální izolace. Výzkumy ukazují, že silné vazby na akademickou komunitu pozitivně ovlivňují studijní výkonnost i duševní zdraví studujících (Bond et al., 2022; Riaño et al., 2022).

Spolupráce s externími aktéry: Univerzity nemohou veškerou podporu realizovat samy – jejich role spočívá také v navazování partnerství s neziskovými organizacemi, státními institucemi či místními samosprávami. Příkladem je spolupráce Univerzity Karlovy s Konsorciem nevládních organizací pracujících s migranty nebo s Člověkem v tísní na poskytování právního a sociálního poradenství (Konsorcium NNO, 2023).

V ideálním případě se univerzity stávají místem, které nejen „přijímá“ studující v obtížné situaci, ale aktivně transformuje své struktury, aby bylo prostředí skutečně inkluzivní. Jak uvádí UNESCO (2020), rovný přístup ke vzdělání neznamena, že budou mít všichni stejné podmínky, ale že se univerzity budou aktivně snažit vyrovnávat nerovnosti, které studující do systému přinášejí.

Z hlediska kritické sociální práce je navíc třeba reflektovat, že univerzity nejsou hodnotově neutrální instituce – jejich organizační kultura, rozhodovací procesy i nastavení pravidel mohou reprodukovat existující nerovnosti. Proto je třeba chápat roli univerzit v oblasti podpory studujících nejen jako poskytování služeb, ale jako institucionální odpovědnost spojenou s budováním spravedlivějšího, empatičtějšího a demokratičtějšího akademického prostředí (Garcia & Tierney, 2018; Zehetmair, 2023).

3.3 Kritéria efektivity a dostupnosti podpory na VŠ

Hodnocení efektivity a dostupnosti podpory na vysokých školách je klíčovým nástrojem pro optimalizaci poskytovaných služeb a pro zajištění toho, aby odpovídaly reálným potřebám studujících. Obzvláště v případě studentů a studentek v krizové nebo znevýhodněné situaci, jako jsou ukrajinští studující po roce 2022, je důležité zajišťovat nejen formální existenci podpory, ale i její faktickou dostupnost, přiměřenost, přívětivost a účinnost (Papatsiba et al., 2023; Bond et al., 2022). Vysokoškolské instituce by měly přistupovat k hodnocení podpory systematicky, reflektivně a na základě mezinárodně ověřených kritérií.

Z odborné literatury i praktických zkušeností univerzitních podpůrných center lze odvodit několik klíčových kritérií efektivity podpory studujících s migrační zkušeností. Tato kritéria byla formulována na základě syntézy mezinárodní odborné literatury (např. Zehetmair, 2023; Ferede, 2020; Garcia & Tierney, 2018; Bond et al., 2022; Shaw et al., 2020) a konkrétních poznatků z činnosti Centra Carolina na Univerzitě Karlově, které se dlouhodobě věnuje poradenství pro zahraniční i znevýhodněné studenty (Centrum Carolina, 2024).

Jedním z klíčových předpokladů efektivní podpory je její dostupnost (accessibility). Podpora musí být snadno dostupná všem studentům bez ohledu na jazyk, kulturní zázemí, právní status nebo informovanost. Dostupnost se týká nejen fyzické a časové dostupnosti služeb, ale i jejich jazykové přístupnosti, srozumitelnosti a jednoduchosti kontaktování. Zejména u studujících z jiného jazykového a kulturního prostředí bývá bariérou nejen neznalost jazyka, ale také odlišné vnímání pomoci, stud či nedůvěra vůči institucím. Dostupnost proto neznamená pouze existenci služby, ale i její aktivní prezentaci a přizpůsobení potřebám cílové skupiny. Centrum Carolina například nabízí psychologické poradenství a další podpůrné aktivity v angličtině i ukrajinštině, a organizuje skupinové podpůrné aktivity právě pro zahraniční studenty, čímž naplňuje požadavek jazykové i kulturní přístupnosti (Centrum Carolina, 2024).

Dalším důležitým kritériem je informovanost a orientace ve službách (visibility and clarity). Jedním z nejčastějších problémů, které studující uvádějí, je nedostatek informací o tom, jaké služby existují, k čemu slouží a jak je využít. Jak upozorňuje Riaño et al. (2022), studenti v krizové situaci často nevědí, na koho se obrátit, nebo nerozumějí systému podpory. Efektivní podpora proto vyžaduje jasnou, vícejazyčnou a srozumitelnou komunikaci prostřednictvím univerzitních webů, informačních materiálů, sociálních sítí a osobního kontaktu. Centrum Carolina naplňuje toto kritérium tím, že má přehledně zpracované webové stránky v češtině i angličtině, informuje o nových službách také přes fakultní a univerzitní newslettery a poskytuje osobní konzultace i bez předchozího objednání.

Důležitým aspektem efektivity je relevance a přiměřenost podpory (adequacy). Poskytované služby musí odpovídat konkrétním potřebám cílové skupiny. U studujících z Ukrajiny se ukazuje, že nestačí nabídka standardního psychologického nebo studijního poradenství – je třeba zohlednit válečné trauma, kulturní rozdíly, jazykové bariéry a socioekonomickou nejistotu. Podpora by měla být flexibilní a individualizovaná, umožňovat úpravy studijních plánů, přístup k tlumočení nebo rozšířený mentoring. Bond et al. (2022) i Chen et al. (2023)

upozorňují, že univerzity by měly vytvářet podpůrné prostředí, které zohledňuje právě kombinaci těchto faktorů. Centrum Carolina reagovalo na tuto potřebu např. nabídkou skupinové podpory pro ukrajinské studující, možností krizové intervence i praktickým poradenstvím týkajícím se víz, ubytování či stipendií.

Nezbytným předpokladem je také systémové ukotvení a udržitelnost (sustainability and integration). Efektivní podpora není výsledkem jednorázových zásahů, ale musí být součástí dlouhodobé strategie univerzity. To znamená, že služby mají být dostatečně financovány, personálně zajištěny, institucionálně zakotveny a propojeny s ostatními složkami univerzitního života. Jak uvádí Papatsiba et al. (2023), jedním z hlavních nedostatků univerzitních podpůrných služeb je jejich dočasnost a závislost na krátkodobých projektech nebo externím financování. Centrum Carolina je naproti tomu stabilní součástí Univerzity Karlovy, jeho činnost je financována z rozpočtu univerzity i projektových zdrojů, a jeho poradci se pravidelně účastní vzdělávání, supervizí i odborných konferencí, což přispívá k profesionalizaci poskytované podpory.

K efektivní podpoře neoddělitelně patří také participace a zpětná vazba od studujících (student involvement and feedback). Kvalitní služby nevznikají „shora“, ale ve spolupráci s těmi, kterým slouží. Zapojení studujících do plánování, hodnocení a zlepšování podpory zajišťuje, že služby odpovídají jejich reálným potřebám a zároveň zvyšují důvěru v instituci. Shaw et al. (2020) upozorňují, že participace má vliv nejen na kvalitu podpory, ale i na posilování hlasu marginalizovaných skupin ve vysokoškolském prostředí. Centrum Carolina pravidelně využívá zpětnou vazbu od klientů – ať už prostřednictvím dotazníků, osobních reflexí nebo podnětů od peer mentorů – a na jejich základě přizpůsobuje nabídku aktivit i způsob komunikace.

Posledním klíčovým kritériem je multidisciplinarita a mezioborová spolupráce (multidisciplinarity and coordination). Potřeby studujících v obtížné situaci jsou komplexní a nelze je řešit izolovaně jedním odborníkem. Efektivní podpora vyžaduje spolupráci poradců, psychologů, sociálních pracovníků, studijních referentů, akademických pracovníků i externích aktérů, jako jsou neziskové organizace, komunitní centra nebo veřejné instituce. Mezioborová spolupráce umožňuje sladění různých forem podpory a nabízí komplexní pohled na situaci studujícího. Jak upozorňuje Ferede (2020), kombinace akademického, psychického a sociálního poradenství je zásadní právě u studujících, kteří procházejí krizí, relokací nebo vícenásobným znevýhodněním. Centrum Carolina se v tomto směru profiluje jako mezifakultní a mezioborové pracoviště, které koordinuje spolupráci se studijními odděleními, fakultními poradci, Centrem pro podporu studentů se specifickými potřebami i externími organizacemi, jako je Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty nebo Člověk v tísni.

V českém kontextu se otázka hodnocení kvality podpory teprve začíná systematicky rozvíjet. Například Asociace vysokoškolských poradců (APVŠ) podporuje sdílení dobré praxe, metodických standardů a profesního rozvoje poradců. Přesto v mnoha institucích zatím chybí komplexní evaluace efektivity služeb a zpětná vazba přímo od znevýhodněných studujících. Příklady dobré praxe, jako je Centrum Carolina na Univerzitě Karlově, však ukazují, že propojení odbornosti, mezioborové koordinace a cílené podpory může významně přispět k vyšší důvěře studujících, lepším studijním výsledkům a posílení jejich pocitu sounáležitosti.

4 Univerzita Karlova a její opatření pro podporu ukrajinských studujících

Univerzita Karlova (UK), jakožto největší a nejstarší univerzita v České republice, sehrála po vypuknutí války na Ukrajině v roce 2022 klíčovou roli v poskytování institucionální podpory ukrajinským studujícím. Její reakce na humanitární krizi byla rychlá, koordinovaná a vícerozměrná. Cílem opatření UK bylo nejen zajištění pokračování ve studiu pro ukrajinské občany, kteří byli již jejími studenty, ale také umožnění přijetí nových uchazečů a vytvoření podmínek pro jejich akademické, sociální i psychické začlenění. Tato část se zaměřuje na popis a analýzu konkrétních kroků, které Univerzita Karlova podnikla v oblasti podpory ukrajinského studentstva, s ohledem na dostupnou odbornou literaturu a rámec vysokoškolské inkluze (Bond et al., 2022; Papatsiba et al., 2023).

4.1 Akademická obec jako komunita: sdílený prostor podpory a solidarity

Akademická obec tvoří jedinečný sociální a institucionální ekosystém, v němž se propojují studující, akademičtí a administrativní pracovníci i další členové univerzitního prostředí. Vysoká škola zde nepředstavuje pouze místo předávání znalostí, ale také prostor, kde se formují vztahy, sdílejí hodnoty a vytváří se pocit sounáležitosti. V kontextu krizových situací, jako je válka na Ukrajině, nabývá tento komunitní rozměr zásadního významu. Akademická obec se totiž může stát nejen strukturou poskytující vzdělávací a podpůrné služby, ale především živým společenstvím, které vytváří podmínky pro přijetí, bezpečí a sociální začlenění studujících, kteří se ocitli v exilu.

Podle koncepce Tinta (2012) je akademická obec více než součet jejích jednotlivých částí – tvoří integrovaný celek, jehož kvalita je podmíněna mírou vzájemné interakce, sdílených očekávání a aktivní participace všech aktérů. Pro ukrajinské studenty, kteří vstupují do nového a neznámého prostředí, tak může být právě univerzitní komunita klíčovým faktorem jejich úspěšné adaptace. Účinná integrace přitom nevyžaduje jen formální podporu, ale i neformální, každodenní zkušenosti s přijetím, pochopením a možností být součástí celku.

Tuto komunitu tvoří čtyři vzájemně propojené skupiny: studující, akademičtí pracovníci, administrativní zaměstnanci a studentské spolky. Každá z těchto skupin má v podpoře ukrajinských studujících svou nezastupitelnou roli, a jejich spolupráce vytváří základní síť solidarity, která může zmírňovat důsledky izolace, nejistoty a kulturního šoku.

Studentstvo je nejpočetnější a nejdynamičtější složkou akademické obce a zároveň klíčovými aktéry procesu vzájemné integrace. Jejich každodenní interakce s ukrajinskými kolegy má potenciál ovlivnit, zda se nově příchozí budou cítit vítáni a akceptováni. Podle Berryho (2011) je kvalitní mezikulturní kontakt základním předpokladem úspěšné akulturace, tedy přijetí nové

kultury při současném zachování vlastní identity. Tento kontakt se může odehrávat prostřednictvím spolupráce na seminárních úkolech, skupinových projektech, společenských akcích či peer mentoringu, kdy čeští studující pomáhají svým ukrajinským kolegům s orientací ve studijním systému i běžném životě. Taková spolupráce přináší užitek oběma stranám – ukrajínští studující získávají podporu a porozumění, čeští studující zkušenost interkulturního učení a rozvoje občanské solidarity.

Akademičtí pracovníci – pedagogové, výzkumníci i doktorandi – nesou odpovědnost nejen za vzdělávání, ale i za vytváření prostředí, které je vstřícné k diverzitě a potřebám zranitelných skupin. V krizových situacích hraje právě jejich postoj a ochota adaptovat výuku zásadní roli. Jak uvádí Bond et al. (2022), dostupnost učitelů, jejich vstřícnost a schopnost rozpoznat obtíže studujících výrazně ovlivňují, zda studující v tísní dokáží své studium udržet. Poskytování konzultací, zpřístupnění studijních materiálů v angličtině, rozšíření termínů nebo empatie vůči traumatizujícím zkušenostem jsou příklady konkrétních kroků, které mohou mít zásadní dopad na životní i studijní trajektorii ukrajinských studentů.

Administrativní pracovníci, ač často stojí mimo hlavní akademické dění, představují důležitou oporu v každodenním životě studentů. Jsou prvními kontaktními osobami při řešení otázek ubytování, stipendií, pobytových povolení či přístupu ke službám. Zkušenosti ukazují, že kvalita této interakce – rychlost komunikace, srozumitelnost postupů, jazyková přístupnost – zásadně ovlivňuje, zda se studující cítí být součástí systému, nebo v něm tápe. Zvláště v případě studentů, pro které je univerzitní administrativa zcela cizí a zároveň existenčně důležitá, je vstřícnost a ochota vysvětlit procesy krok za krokem naprosto zásadní (Zehetmair, 2023).

Specifickou a velmi důležitou roli v budování komunitní podpory hrají **studentské spolky a iniciativy**. Ty představují prostředí, které spojuje formální i neformální rovinu univerzitního života a vytváří prostor pro sdílení, solidaritu a aktivní zapojení. Studentské organizace mohou organizovat kulturní akce, vzdělávací workshopy, jazykové výměny nebo sbírky, a tím vytvářet příležitosti pro setkávání a navazování vztahů. Významná je také jejich schopnost zprostředkovat praktickou pomoc – např. při hledání ubytování, brigád nebo orientaci ve službách. Jak ukazuje výzkum Papatsiby a kol. (2023), participace na studentských aktivitách zvyšuje u migrantů pocit přijetí a snižuje míru osamělosti.

Spojovacím rámcem všech těchto aktivit je princip **solidarity**. Ta není pouze morálním apelem, ale konkrétním postojem, který se projevuje v každodenních činnostech – v ochotě pomoci, naslouchat, sdílet a respektovat. Akademická obec, která přijímá princip solidarity jako součást své identity, vytváří prostor, kde se z univerzity nestává jen místo výkonu, ale i místo naděje, bezpečí a důvěry. Jak uvádí Tinto (2012), studenti, kteří se cítí být součástí komunity, mají vyšší pravděpodobnost studijního setrvání, lepší výsledky a pozitivnější vztah k instituci jako takové.

Budování akademické komunity jako skutečně otevřeného prostoru je v době krizí nejen žádoucí, ale nezbytné. Ukrajinské studentky a studenti, kteří přišli do českého vysokoškolského prostředí s nadějí na bezpečí a budoucnost, potřebují nejen formální podporu, ale i lidskou

blízkost, porozumění a možnost být přijati jako plnohodnotní členové univerzitní obce. Právě toto přijetí – včetně jeho každodenních projevů – rozhoduje o tom, zda se univerzita stane pro tyto studující skutečným místem obnovy a růstu, nebo jen dočasnou zastávkou na nejisté cestě.

4.2 Podpůrné služby na Univerzitě Karlově

Univerzita Karlova (UK) hraje důležitou roli při zajišťování podpory studentům, kteří se ocitli v tíživé životní situaci. V souvislosti s válečným konfliktem na Ukrajině přijala univerzita řadu opatření, která mají usnadnit přijetí, adaptaci a akademický rozvoj ukrajinských studujících. Podpůrné služby poskytované UK takto reflektují závazek univerzity vytvářet inkluzivní prostředí, které reaguje na aktuální výzvy spojené s migrací a sociálními nerovnostmi.

Podpůrné služby na UK jsou koordinovány především prostřednictvím Centra Carolina, které se zaměřuje na podporu studujících se specifickými potřebami, včetně studujících z Ukrajiny. Centrum Carolina funguje jako kontaktní místo, kde studující mohou získat informace o dostupných formách podpory, individuální konzultace i praktickou pomoc (Centrum Carolina, 2023).

Univerzita také spolupracuje s externími partnery a státní instituce, které doplňují její vlastní podpůrné programy. Tento systém spolupráce umožňuje koordinovaný přístup, který zahrnuje jak okamžitou pomoc, tak dlouhodobou podporu zaměřenou na integraci a rozvoj studentů.

4.3 Finanční podpora na Univerzitě Karlově

Finanční podpora hraje klíčovou roli v pomoci ukrajinským studentům při zvládání tíživých socioekonomických situací spojených s válkou na Ukrajině, migrací a adaptací na nové akademické prostředí. Univerzita Karlova (UK) poskytuje ukrajinským studujícím různé formy finanční pomoci, které zahrnují především stipendia a další specifické formy podpory. Tyto programy jsou součástí širší strategie univerzity zaměřené na podporu zranitelných skupin a na vytváření inkluzivního akademického prostředí.

Specifika finanční podpory na Univerzitě Karlově

Stipendium v akutní tíživé situaci

Jedním z hlavních nástrojů finanční podpory na Univerzitě Karlově je stipendium určené studujícím, kteří se ocitli v akutní tíživé životní situaci. Toto stipendium je přiznáváno na základě individuálního posouzení žádostí a zaměřuje se na pokrytí základních životních nákladů, jako jsou náklady na bydlení, stravu, či studijní pomůcky. Tato finanční pomoc je určena zejména těm studentům, kteří náhle ztratili přístup k finančním prostředkům v důsledku války (Univerzita Karlova, 2023).

Stipendia na podporu ubytování

Pro ukrajinské studující, kteří čelí vysokým nákladům na bydlení, je důležitým prvkem finanční podpory stipendium na ubytování. Univerzita Karlova poskytuje studujícím příspěvky, které jim pomáhají pokrýt část nákladů na bydlení na kolejích nebo v soukromém sektoru. (Univerzita Karlova, 2023).

Teoretické zakotvení významu finanční podpory

Finanční podpora je z hlediska teorie sociální práce i vzdělávacích studií klíčovým nástrojem pro překonání strukturálních nerovností a odstranění bariér, kterým čelí studující ze znevýhodněných skupin. Podle teorie rovnosti příležitostí (Sen, 1999) je důležité, aby všichni jedinci měli přístup ke vzdělání bez ohledu na jejich socioekonomické zázemí. Finanční pomoc studentům, kteří se nacházejí v tíživé situaci, představuje konkrétní opatření, které přispívá k naplnění tohoto principu.

Z pohledu kritické sociální práce, kterou popisuje Dominelli (2017), finanční podpora pomáhá zmírňovat strukturální nerovnosti, které jsou důsledkem systémových faktorů, jako je chudoba, válka nebo migrace. Kritická sociální práce se zaměřuje na identifikaci a odstranění těchto nerovností prostřednictvím konkrétních intervencí, mezi které patří i cílená finanční pomoc.

Dopady finanční podpory na ukrajinské studenty

Finanční podpora poskytovaná vysokými školami, včetně Univerzity Karlovy, představuje klíčový nástroj stabilizace životních podmínek studentů s migrační zkušeností. Z odborné literatury vyplývá, že dostatečná finanční podpora přispívá nejen k uspokojení základních životních potřeb, ale také ke snížení psychického stresu a zlepšení studijní výkonnosti (Bond et al., 2022; WHO, 2022). Stabilizace bydlení, přístup k potravinám a snížení nutnosti kombinovat studium s nadměrnou pracovní zátěží mají podle dostupných studií přímý vliv na studijní úspěšnost i duševní zdraví uprchlých studentů (Papatsiba et al., 2023).

Výzkumy rovněž potvrzují, že možnost soustředit se na studium bez nutnosti řešit existenční problémy zvyšuje akademickou motivaci, zapojení do výuky a schopnost plnit studijní požadavky (Ferede, 2020). Finanční podpora tedy neplní pouze funkci materiální, ale má i výrazný psychosociální rozměr.

4.4 Poradenské služby a mentoring na Univerzitě Karlově

Poradenské služby a mentoring hrají zásadní roli v podpoře ukrajinských studujících, kteří čelí výzvám spojeným s válkou, migrací a adaptací na nové akademické a společenské prostředí. Univerzita Karlova (UK) poskytuje široké spektrum poradenských služeb zaměřených na psychologickou podporu, akademickou orientaci a sociální integraci. Tyto služby jsou navrženy tak, aby reagovaly na specifické potřeby studujících zasažených krizovými situacemi, a zároveň

přispívaly k jejich osobnímu a akademickému rozvoji. Vedle toho program mentoringu podporuje vzájemné učení a vytvářejí komunitní vazby, které jsou klíčové pro úspěšnou integraci studujících do akademického života.

Význam poradenských služeb pro ukrajinské studentstvo

Poradenské služby jsou klíčovým nástrojem pro zvládání psychických a sociálních výzev, kterým ukrajinští studující čelí. Mnozí z nich přicházejí do České republiky s traumatem spojeným s válečnými událostmi, odloučením od rodiny a přátel, a nejistotou ohledně budoucnosti. Podle WHO (2022) mají migranti a uprchlíci z válečných oblastí vyšší riziko rozvoje duševních poruch, jako jsou deprese, úzkostné stavy nebo posttraumatická stresová porucha (PTSD). V tomto kontextu poskytují poradenské služby UK kritickou oporu, která studujícím umožňuje zvládat stres, zlepšovat duševní pohodu a soustředit se na studium.

Centra na UK nabízející poradenství, poskytují individuální psychologické konzultace a workshopy zaměřené na zvládání stresu a budování resilience. Tyto služby jsou dostupné v češtině, angličtině a v některých případech také v ukrajinštině, což zajišťuje, že jsou přístupné i studentstvu s omezenou znalostí českého jazyka (UK Point, 2023).

Akademické poradenství

Vedle psychologické podpory nabízí UK také akademické poradenství, které pomáhá studujícím orientovat se v univerzitním systému, plánovat své studium a řešit problémy spojené s akademickými nároky. Toto poradenství zahrnuje konzultace s odborníky na studijní plánování, pomoc při řešení administrativních záležitostí a podporu při zvládání jazykových bariér. Akademické poradenství je zvláště důležité pro ukrajinské studenty, kteří často potřebují pomoc s nostrifikací vzdělání, pochopením akademických očekávání a adaptací na odlišný vzdělávací systém.

Mentoring jako nástroj integrace

Mentoring je dalším klíčovým prvkem podpory poskytované UK. Programy mentoringu jsou navrženy tak, aby propojily zkušenější studenty (mentory) s nově příchozími studenty (mentees) a pomohly jim překonat počáteční obtíže spojené s adaptací na univerzitní život.

Podle studie Berryho (2011) je mentoring jedním z nejúčinnějších nástrojů pro podporu integrace migrantů a uprchlíků, protože podporuje budování sociálních vazeb a zvyšuje pocit sounáležitosti.

Význam poradenských služeb a mentoringu v akademickém prostředí

Podle Tinta (2012) je sociální a akademická integrace klíčovým faktorem pro úspěch studujících na vysokých školách. Poradenské služby a mentoring na Univerzitě Karlově přispívají k této integraci tím, že poskytují studentům nejen konkrétní nástroje a strategie, ale

také emocionální oporu a pocit přijetí. Tyto služby pomáhají studentům zvládat stres, budovat odolnost a zlepšovat jejich celkovou zkušenost s univerzitním životem.

4.5 Jazyková podpora a kurzy češtiny na Univerzitě Karlově

Jazyková podpora je jedním z nejdůležitějších prvků integrace ukrajinských studujících na Univerzitě Karlově. Mnoho z nich přichází do České republiky s omezenou nebo žádnou znalostí češtiny, což představuje významnou bariéru nejen v akademickém prostředí, ale také v běžném životě. UK prostřednictvím Ústavu jazykové a odborné přípravy (ÚJOP) organizuje intenzivní kurzy českého jazyka, které jsou specificky zaměřeny na zahraniční studenty. Tyto kurzy kombinují praktické jazykové dovednosti s akademickým zaměřením, což studujícím umožňuje rychlejší adaptaci na univerzitní prostředí.

Podle Berryho (2011) je jazyková podpora zásadní pro úspěšnou kulturní a sociální adaptaci migrantů, protože umožňuje nejen komunikaci, ale také hlubší pochopení kulturních norem a hodnot hostitelské země. Kurzy českého jazyka na UK se proto zaměřují nejen na výuku gramatiky a slovní zásoby, ale také na konverzační dovednosti, které jsou klíčové pro každodenní interakci a integraci studujících do akademické komunity.

4.6 Podpora duševního zdraví na Univerzitě Karlově

Psychologické poradenství

Psychologické poradenství je jednou z nejdůležitějších forem podpory, kterou UK poskytuje. Tato služba pomáhá studentům vyrovnat se s psychickými obtížemi, které mohou být důsledkem traumatu, stresu z adaptace na nové prostředí nebo akademického tlaku. Individuální konzultace jsou nabízeny odborníky, kteří mají bohaté

Podle Fook (2016) má psychologická podpora zásadní význam pro zmírnění psychických dopadů strukturálních nerovností a krizových situací. V kontextu ukrajinských studujících je tato forma podpory zvláště důležitá, protože pomáhá studentům znovu získat pocit kontroly nad svým životem a usnadňuje jejich integraci do akademického prostředí.

Mindfulness a relaxační programy

Duševní zdraví je dalším klíčovým aspektem, na který se Univerzita Karlova zaměřuje prostřednictvím svých podpůrných programů. Vedle individuálního psychologického poradenství nabízí univerzita také skupinové programy zaměřené na relaxaci, zvládání stresu a podporu duševní pohody. Programy založené na mindfulness, které kombinují moderní psychologii s meditativními technikami, jsou příkladem inovativního přístupu k péči o duševní zdraví studentů.

Mindfulness programy na UK zahrnují techniky zaměřené na zvládání stresu, zlepšení koncentrace a budování emocionální resilience. Podle Kabat-Zinna (2003) je mindfulness

účinným nástrojem pro zlepšení duševní pohody, zejména v situacích vysokého stresu, jako je migrace nebo adaptace na nové prostředí. Tyto programy pomáhají studentům nejen zvládat akademické nároky, ale také se vyrovnat s psychickými následky války a nejistoty spojené s jejich situací.

Peer programy

Univerzita Karlova rovněž provozuje peer programy, které propojují studentstvo se zkušenostmi s psychickými obtížemi s těmi, kteří se s těmito problémy aktuálně potýkají. Peer konzultanti, kteří jsou sami studenty UK, poskytují emocionální podporu, sdílejí své zkušenosti a nabízejí praktické rady. Peer programy jsou založeny na principu sdílené zkušenosti, která vytváří prostor pro vzájemné porozumění a solidaritu (Centrum Carolina, 2023).

4.7 Spolupráce s externími aktéry: stát, neziskové organizace, akademická obec Univerzity Karlovy

Podpora studujících z Ukrajiny v důsledku válečného konfliktu vyžaduje koordinaci mezi více aktéry – vysokými školami, státními institucemi, neziskovými organizacemi a samotnými studenty a studentkami. Univerzity, včetně Univerzity Karlovy, nejsou samy schopny zajistit všechny formy podpory, a proto je spolupráce s externími subjekty zásadním předpokladem pro efektivní a udržitelný systém pomoci. Literatura zaměřená na krizové řízení ve vysokoškolském prostředí i na integraci uprchlíků do terciárního vzdělávání opakovaně zdůrazňuje význam meziinstitucionální spolupráce, která propojuje zdroje, odbornosti i sociální sítě (Papatsiba et al., 2023; Bond et al., 2022).

Na úrovni státní správy sehrálo klíčovou roli především Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT), které v reakci na krizi přijalo několik opatření na podporu ukrajinských studujících. Patřila mezi ně možnost mimořádných přijímacích řízení, zjednodušené podmínky nostrifikace, stipendijní podpora a vydání metodických doporučení pro vysoké školy. Dále MŠMT financovalo jazykové a adaptační kurzy prostřednictvím rozvojových programů a podporovalo začleňování ukrajinských studujících do akademického prostředí (MŠMT, 2022). Tato opatření odpovídají evropským standardům pro reakci na uprchlické krize, které kladou důraz na flexibilitu, proporcionalitu a důstojnost přístupu (European Commission, 2022).

Roli v oblasti podpory studujících z Ukrajiny sehrávají také neziskové organizace, které poskytují odborné informace a podporu v oblasti pobytové legislativy, poradenství i základní orientace v českém systému. Příkladem je spolupráce Centra Carolina a Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU), která v letech 2023 a 2024 vyústila v realizaci vzdělávacích seminářů určených ukrajinským studujícím Univerzity Karlovy. Tyto semináře se zaměřovaly na témata jako jsou práva studujících s dočasnou ochranou, možnosti pobytových statusů po jejím

skončení, doporučení ohledně dostupných poradenských a právních služeb, humanitární pomoci a dalších forem podpory.

Kromě přímého předávání informací poskytovala OPU účastníkům také konkrétní kontakty na specializovaná poradenská centra, přehled dostupné bezplatné právní pomoci nebo doporučení, jak postupovat v případě nejasností při jednání s úřady. Tato spolupráce tak napomohla zvýšit právní a institucionální gramotnost studujících z Ukrajiny a přispěla k jejich větší jistotě v orientaci v českém prostředí. Vzdělávací aktivity tohoto typu zároveň ukazují potenciál kombinace univerzitního zázemí a expertízy neziskových organizací v oblasti migrace a integrace.

4.8 Reflexe přístupů realizovaných na Univerzitě Karlově z pohledu kritické sociální práce

Kritická sociální práce nabízí důležitý rámec pro porozumění institucionální podpoře ukrajinských studujících v kontextu války a nucené migrace. Neomezuje se pouze na poskytování pomoci v úzkém smyslu, ale soustředí se na analýzu mocenských vztahů, strukturálních nerovností a institucionálních bariér, které znevýhodněné skupiny v přístupu ke vzdělání zažívají. Přístup vycházející z kritické sociální práce usiluje o emancipaci, participaci a strukturální změny – a právě tyto principy jsou důležité i při hodnocení opatření univerzit, včetně Univerzity Karlovy, v reakci na příliv ukrajinských studujících (Dominelli, 2017; Ife, 2016).

Zásadní roli hraje kritická reflexe nerovného přístupu ke vzdělání. Studující přicházející z Ukrajiny se často potýkají se systémovými překážkami – nedostatkem finančních prostředků, jazykovou bariérou, právní nejistotou, kulturním neporozuměním i byrokratickými komplikacemi. Přestože univerzity nabízejí řadu forem pomoci, kritická perspektiva upozorňuje, že samotné zavedení služeb nestačí. Je nutné zkoumat, pro koho jsou služby skutečně dostupné, jaké skupiny se k nim dostávají a jakou roli v tom hrají institucionální procesy, hodnoty a rozhodovací struktury (Garcia & Tierney, 2018).

Kritická sociální práce rovněž zdůrazňuje význam participace jako nástroje proti reprodukci mocenských nerovností. Jak upozorňuje Ledwith (2020), participace není pouze technickým nástrojem pro získávání zpětné vazby, ale politickým aktem, který může posilovat hlas marginalizovaných skupin a měnit instituce zevnitř. V případě podpory ukrajinských studujících to znamená nejen poskytovat služby „pro ně“, ale vytvářet mechanismy, skrze které se sami studující mohou podílet na tvorbě a hodnocení podpory. Univerzita Karlova v některých případech zapojila ukrajinské studenty jako lektory, mentory nebo konzultanty (např. při jazykových kurzech nebo v peer programech), avšak institucionálně zakotvená participace, například v poradních sborech nebo při evaluaci podpory, zatím chybí. Jak uvádí Ife (2016), bez skutečné participace nemůže být pomoc plně osvobozující – hrozí, že zůstane paternalistická nebo selektivní.

Důležitým principem kritické sociální práce je rovněž sociální spravedlnost, která se vztahuje nejen k individuálním právům, ale k proměně struktur, které nerovnosti vytvářejí. Jak zdůrazňuje Dominelli (2017), sociální práce musí usilovat o systémové změny a aktivně odstraňovat překážky, které brání lidem v naplnění jejich potenciálu. V kontextu vysokoškolského vzdělávání to znamená odstraňovat institucionální bariéry, zajišťovat rovný přístup k informacím, uznávat rozdílné vzdělávací dráhy a flexibilně reagovat na potřeby různorodé studentské populace. Podpora ukrajinských studujících by tedy neměla být chápána jako výjimečná reakce na krizi, ale jako příležitost k celkovému posílení inkluzivní politiky vysoké školy – ve prospěch všech studujících v obtížné situaci (Dominelli, 2017; Papatsiba et al., 2023).

Z pohledu kritického přístupu je důležité také sledovat roli univerzity jako aktéra společenské změny. Univerzita není neutrálním prostorem, ale institucí, která má potenciál aktivně zasahovat do veřejné debaty, formovat postoje a bojovat proti diskriminaci. V případě války na Ukrajině se Univerzita Karlova otevřeně vyjádřila proti agresi, vyvěsila ukrajinské vlajky, zapojila se do sbírek a poskytla veřejnou podporu ukrajinským studentům a akademikům. Tyto symbolické kroky jsou důležité, ale kritická perspektiva připomíná, že nestačí pouze deklarovat solidaritu – je třeba ji vtělit do strukturálních opatření, která přetrvávají i mimo dobu krize (Zehetmair, 2023).

Dalším klíčovým aspektem je práce s mocí. Kritická sociální práce chápe moc nikoli jako centralizovaný nástroj ovládání, ale jako rozptýlený soubor vztahů, které se projevují v každodenních rozhodnutích, pravidlech, komunikaci i přístupu ke zdrojům. Tento přístup čerpá z teorií Michela Foucaulta, které byly dále rozpracovány například Dominelli (2017), podle níž je důležité nejen rozpoznávat mocenské struktury, ale aktivně je narušovat ve prospěch marginalizovaných skupin. Univerzitní prostředí často ztělesňuje formální moc – například ve formě přijímacího řízení, hodnocení, podmínek pro přiznání stipendií nebo přístupu ke službám. Proto je důležité, aby se aktéři uvnitř této struktury aktivně snažili o zmírňování jejího asymetrického dopadu.

Posílení moci studujících může probíhat například skrze zjednodušení přístupu ke službám, transparentní rozhodovací procesy, podporu sebeorganizace nebo zapojení do výzkumných a výukových aktivit. Jak uvádějí Garcia a Tierney (2018), autonomie a hlas studujících jsou zásadní pro vytváření skutečně demokratického a spravedlivého akademického prostředí. Kritická sociální práce v tomto ohledu podporuje transformaci institucí směrem k participativnějším a méně hierarchickým formám rozhodování (Ife, 2016; Dominelli, 2017).

Konečně, kritická perspektiva také zdůrazňuje holistický přístup k potřebám studujících – nesoustředit se pouze na studijní výkon, ale vnímat člověka v jeho celistvosti, s ohledem na jeho kulturní, ekonomické, emocionální a vztahové kontexty. Jak upozorňuje Ife (2016), skutečně etická a spravedlivá sociální práce vychází z porozumění propojenosti lidských potřeb a odmítá redukovat problémy jednotlivce na izolované deficity. Podobně Dominelli (2017) zdůrazňuje, že podpora znevýhodněných skupin musí být vázána na širší chápání blahobytu, důstojnosti a smysluplného zapojení do společnosti.

V akademickém prostředí to znamená podporovat nejen akademické úspěchy, ale i wellbeing, vztahy, smysl a důstojnost. V případě ukrajinských studujících je tento přístup klíčový, protože jejich zkušenost je často spojena s traumatem, ztrátou a nejistotou, která přesahuje rámec univerzitní půdy. Holistický přístup tak v praxi znamená propojení psychologické, sociální, akademické i praktické podpory, která zohledňuje specifika jednotlivých životních situací a usiluje o posílení schopnosti studujících zvládat náročné okolnosti bez stigmatizace a marginalizace.

Závěrem lze konstatovat, že reflexe podpory ukrajinských studujících z perspektivy kritické sociální práce odhaluje jak silné stránky institucionální reakce Univerzity Karlovy, tak i prostor pro zlepšení v oblastech participace, systémového ukotvení, reflexe moci a kulturní citlivosti. Kritická sociální práce poskytuje důležitý teoretický a etický rámec pro to, aby univerzitní podpora nebyla jen „správní činností“, ale nástrojem společenské změny a posilování rovnosti ve vzdělávání.

5 Inspirace ze zahraničí: příklady dobré praxe

Podpora ukrajinských studujících v tíživé socioekonomické situaci není pouze otázkou českého prostředí. V mnoha dalších zemích byly zavedeny efektivní mechanismy, které lze považovat za příklady dobré praxe v oblasti integrace a podpory zahraničních studujících z válečných oblastí. Inspirace těmito modely nabízí cenné poznatky pro zlepšení systémů podpory v České republice. Tato kapitola se zaměřuje na přístupy z různých zemí, které úspěšně implementovaly inovativní programy na podporu zahraničních studujících, a diskutuje jejich možné aplikace v českém kontextu.

Kanada: Komplexní integrační programy pro uprchlíky

Kanada je známá svým proaktivním přístupem k podpoře uprchlíků a migrantů, včetně studujících z válečných oblastí. Ukrajinským studujícím poskytuje široké spektrum podpůrných programů zaměřených na finanční, akademickou i psychologickou pomoc. Klíčovým rysem kanadského přístupu je propojení státní podpory, univerzitních iniciativ a neziskových organizací.

Stipendia a finanční podpora: Kanadské univerzity nabízejí specifické stipendijní programy zaměřené na studenty z válečných oblastí, včetně Ukrajiny. Program World University Service of Canada (WUSC) zajišťuje stipendia pokrývající nejen školné, ale také náklady na bydlení a stravu. Tato stipendia jsou dostupná studentům zapsaným v bakalářských a magisterských programech a jsou přidělována na základě finanční potřeby i akademických výsledků.

Kanadská vláda rovněž poskytuje finanční prostředky na podporu vzdělávání uprchlíků prostřednictvím grantů a dotací, které univerzitám umožňují realizovat cílené programy.

Jazykové kurzy a akademická příprava: Kanadské univerzity organizují intenzivní kurzy angličtiny a francouzštiny, které pomáhají zahraničním studentům překonat jazykovou bariéru. Programy jsou často doplněny přípravnými kurzy zaměřenými na akademické dovednosti, jako je psaní odborných textů nebo práce s odbornými zdroji.

Psychologická podpora: Kanadské univerzity kladou velký důraz na podporu duševního zdraví. studující mají přístup k individuálním konzultacím, skupinovým terapiím a krizovým službám, které jim pomáhají zvládnout válečné trauma a adaptaci na nové prostředí.

Nizozemsko: Inkluzivní a flexibilní přístup

Nizozemsko patří mezi země, které se vyznačují progresivními přístupy k podpoře zahraničních studentů. Klíčovým rysem nizozemského modelu je participativní přístup a zapojení samotných studujících do tvorby podpůrných programů.

Stipendijní programy: Nizozemské univerzity nabízejí flexibilní stipendijní programy, které reagují na individuální potřeby studentů. Například program Orange Tulip Scholarship poskytuje finanční podporu pro studenty z konkrétních zemí, včetně Ukrajiny. Stipendia pokrývají školné, ubytování a další životní náklady.

Jazyková podpora a příprava: Univerzity organizují intenzivní kurzy angličtiny a nizozemštiny, které pomáhají studentům rychle se adaptovat na akademické prostředí. Programy jsou často doplněny mentoringovými schématy, která propojují zahraniční studenty s jejich nizozemskými kolegy.

Komunitní a kulturní aktivity: Nizozemsko podporuje mezikulturní výměnu prostřednictvím studentských organizací, kulturních akcí a komunitních projektů. Tyto iniciativy podporují sociální soudržnost a snižují pocit izolace mezi zahraničními studenty.

Švédsko: Zaměření na rovnost příležitostí

Švédsko je dlouhodobě lídrem v oblasti rovnosti přístupu ke vzdělání. Pro ukrajinské studenty poskytuje rozsáhlé programy financování a podpory zaměřené na osobní i akademický rozvoj.

Bezplatné vzdělávání: Většina švédských univerzit nevybírání školné, což výrazně snižuje finanční bariéry pro zahraniční studenty. Tento model zahrnuje i studenty z Ukrajiny, kteří jsou díky svému statusu zahrnuti do širokého spektra bezplatných programů.

Stipendijní podpora: Švédské univerzity a státní instituce poskytují stipendia pokrývající náklady na život a studium. Program Swedish Institute Scholarships for Global Professionals se zaměřuje na studenty, kteří chtějí získat magisterské vzdělání ve Švédsku.

Podpora integrace: Univerzity nabízejí jazykové kurzy a individuální poradenství zaměřené na akademické i sociální potřeby studujících. Kulturní programy a společenské aktivity podporují mezikulturní dialog a začlenění studujících do švédské společnosti.

Austrálie: Praktická podpora a pracovní integrace

Austrálie poskytuje zahraničním studujícím, včetně těch z Ukrajiny, komplexní balíček podpory zaměřený na vzdělání i pracovní příležitosti.

Pracovní povolení pro studující: Australská vláda umožňuje zahraničním studujícím pracovat až 20 hodin týdně během semestru a neomezeně během prázdnin. Tato možnost pomáhá studentům financovat jejich studium a životní náklady.

Kariérní centra a mentoring: Univerzity mají specializovaná kariérní centra, která studujícím pomáhají najít práci, připravit životopis a orientovat se na místním trhu práce. Mentoringové programy propojují studující s místními profesionály, kteří jim poskytují praktické rady a podporu.

Podpora mezinárodních studujících

Australské univerzity organizují orientační programy, kulturní akce a podpůrné skupiny, které usnadňují adaptaci na nové prostředí. Psychologická a právní podpora je dostupná pro všechny studující, kteří ji potřebují.

Polsko: Sousedská solidarita a rozsáhlá podpora studujících

Polsko, jako přímý soused Ukrajiny, zaujalo vůdčí roli v poskytování pomoci uprchlíkům a ukrajinským studujícím. Jeho vysoké školy a vláda implementovaly řadu opatření, která usnadňují integraci a vzdělávání ukrajinských studujících.

Bezplatné vzdělávání a finanční podpora: Polské univerzity umožňují ukrajinským studentům bezplatné studium na státních vysokých školách. Toto opatření se týká jak bakalářských, tak magisterských a doktorských programů. Polská vláda rovněž zavedla stipendijní programy zaměřené specificky na ukrajinské studenty. Tato stipendia pokrývají náklady na bydlení, stravu a další životní výdaje, což snižuje finanční zátěž spojenou se studiem.

Jazyková podpora: Jazyková bariéra je jedním z hlavních problémů, kterým ukrajinští studující čelí. Polsko reagovalo na tuto výzvu zavedením intenzivních kurzů polštiny pro ukrajinské studenty. Univerzity organizují jazykové kurzy zaměřené na praktické i akademické dovednosti, což studentům usnadňuje přizpůsobení se polskému vzdělávacímu systému a každodennímu životu.

Psychologická a právní pomoc: Vzhledem k válečným traumatům, které mnoho ukrajinských studujících zažilo, poskytují polské univerzity ve spolupráci s neziskovými organizacemi psychologické a právní poradenství. Poradenská centra jsou často k dispozici v ukrajinštině, což studentům zajišťuje bezpečný prostor pro sdílení problémů a hledání řešení.

Iniciativy zaměřené na komunitu: Polské univerzity organizují kulturní akce, workshopy a společenské aktivity zaměřené na integraci ukrajinských studujících do akademického prostředí. Tyto iniciativy podporují budování mezikulturních vztahů a snižují pocit izolace, kterému migranti často čelí.

Německo: Robustní systém stipendií a jazykové podpory

Německo je dlouhodobě jedním z hlavních cílových míst pro ukrajinské studenty díky své robustní infrastruktuře v oblasti vzdělávání a podpůrných programů. Německé univerzity

a vláda spolupracují na vytvoření integrovaného systému podpory, který zahrnuje financování, jazykové vzdělávání a sociální podporu.

Stipendia a finanční pomoc: Německá akademická výměnná služba (DAAD) zavedla speciální stipendijní programy pro ukrajinské studenty. Tato stipendia pokrývají školné, náklady na bydlení a další výdaje spojené se studiem. Například program "Hilde Domin" poskytuje stipendia studentům, kteří museli kvůli válečnému konfliktu přerušit své vzdělání.

Jazykové vzdělávání: Německé univerzity organizují intenzivní kurzy němčiny, které studentům pomáhají nejen v akademickém prostředí, ale také v každodenním životě. Tyto kurzy jsou často zdarma a jsou přizpůsobeny potřebám zahraničních studentů. Navíc jsou k dispozici i kurzy v angličtině, což umožňuje flexibilitu ve výběru studijního programu.

Sociální a psychologická podpora: Univerzitní poradenská centra nabízejí psychologickou podporu zaměřenou na zvládání stresu, traumatu a adaptačních obtíží. Tato centra často spolupracují s neziskovými organizacemi, které poskytují právní a sociální poradenství.

Podpora integrace: Univerzity organizují kulturní a komunitní aktivity, které podporují zapojení ukrajinských studujících do akademické komunity. Tyto aktivity zahrnují mezikulturní večery, sportovní akce a mentoringové programy, které propojují nové studenty s jejich zkušenějšími kolegy.

Francie: Školné zdarma a stipendia pro válečné uprchlíky

Francie je další zemí, která implementovala opatření na podporu ukrajinských studentů. Francouzské univerzity a státní instituce se zaměřují na finanční podporu, integraci a zajištění rovného přístupu ke vzdělání.

Finanční podpora: Francouzská vláda zrušila školné pro ukrajinské studenty, kteří se zapsali na veřejné univerzity. Navíc jsou k dispozici stipendia, která pokrývají náklady na život a studijní materiály. Tyto programy spravuje zejména organizace Campus France, která podporuje zahraniční studenty při jejich integraci do francouzského akademického prostředí.

Jazykové kurzy a příprava: Francouzské univerzity organizují intenzivní jazykové kurzy, které ukrajinským studentům pomáhají osvojit si francouzštinu. Některé univerzity nabízejí i kurzy v angličtině, aby studující mohli zahájit studium ještě před zvládnutím francouzštiny.

Kulturní a komunitní aktivity: Univerzity podporují zapojení zahraničních studujících prostřednictvím kulturních programů, workshopů a sportovních akcí. Tato opatření pomáhají studentům s adaptací a zároveň podporují mezikulturní porozumění.

Itálie: Podpora přes stipendia a jazykové programy

Italská vláda a univerzity zavedly cílené podpůrné programy pro ukrajinské studentstvo zaměřené na financování vzdělání a jazykovou přípravu.

Stipendia a finanční pomoc: Italské univerzity nabízejí stipendia pro ukrajinské studenty, která pokrývají školné, ubytování a životní náklady. Ministerstvo zahraničních věcí a mezinárodní spolupráce Itálie poskytuje prostředky na podporu zahraničních studujících prostřednictvím programu Invest Your Talent in Italy.

Jazykové vzdělávání: Univerzity organizují jazykové kurzy zaměřené na výuku italštiny. Tyto kurzy jsou často nabízeny zdarma a jsou doplněny o přípravné programy, které studenty seznamují s akademickými požadavky.

Integrace do akademického a sociálního prostředí: Italské univerzity podporují komunitní a kulturní aktivity, které usnadňují adaptaci studentů. Organizují kulturní výměny, mentoringové programy a workshopy zaměřené na budování mezikulturních vztahů.

5.1 Podpůrné služby na univerzitách v mezinárodním kontextu

Vysokoškolské instituce hrají klíčovou roli v podpoře studentů, kteří se ocitli v tíživé socioekonomické situaci, a to včetně uprchlíků a migrantů. Univerzity po celém světě se snaží přizpůsobit své podpůrné systémy tak, aby reflektovaly potřeby těchto studujících a umožnily jim úspěšné dokončení studia. Podpora se obvykle dělí do několika hlavních kategorií: finanční pomoc, psychologická podpora, akademická asistence, integrační a sociální služby a speciální programy zaměřené na migranty a uprchlíky (Berg & Spehar, 2023; UNHCR, 2023).

Modely podpory pro studenty v tíživé situaci

Podpůrné modely se v mezinárodním kontextu liší v závislosti na institucionálních, legislativních a kulturních faktorech. Existují však určité univerzální přístupy, které se osvědčily jako efektivní.

Univerzální model sociální podpory: Tento model je založen na přístupu, kdy univerzita poskytuje podporu všem studentům v tíživé situaci, bez ohledu na jejich původ nebo specifickou kategorii zranitelnosti. Mezi klíčové prvky patří:

Stipendijní a grantové programy – Mnoho univerzit po celém světě nabízí finanční pomoc studentům ze socioekonomicky znevýhodněných skupin. Například v USA existují programy jako Pell Grants, které jsou určeny pro studenty s nízkými příjmy (U.S. Department of Education, 2023). Podobné programy nabízí i Evropská unie prostřednictvím programů Erasmus+ a národních stipendií pro studenty s uprchlickým statutem (European Commission, 2023).

Podpora duševního zdraví – Univerzity se stále více zaměřují na poskytování psychologické podpory, včetně bezplatného poradenství a krizové intervence pro studenty v nouzi (World Health Organization, 2023). Například ve Velké Británii nabízejí univerzity službu "Wellbeing Services", která zahrnuje psychologické konzultace, podpůrné skupiny a online terapeutické programy (Universities UK, 2023).

Akademické poradenství a mentoring – V rámci tohoto modelu univerzity poskytují akademické poradenství a mentoring pro studenty, kteří se ocitli v obtížné situaci. Například

v Německu program "Integra" financovaný DAAD pomáhá uprchlíkům s přechodem do vysokoškolského prostředí (DAAD, 2023).

Cílený model podpory pro uprchlíky a migranty

Tento model je zaměřen specificky na studenty s uprchlickou zkušeností nebo na migranty. Univerzity v tomto rámci vytvářejí specializované programy a služby, které reflektují specifické potřeby této skupiny studentů:

Speciální stipendia pro uprchlíky – Například University of Edinburgh poskytuje stipendium pro uprchlíky pokrývající školné i životní náklady (University of Edinburgh, 2023).

Jazyková podpora a kurzy akademického psaní – Migranti a uprchlíci často čelí jazykovým bariérám, které mohou bránit jejich akademickému úspěchu. Univerzity proto nabízejí jazykové kurzy a speciální semináře zaměřené na akademické psaní (British Council, 2023).

Právní a administrativní pomoc – Mnoho univerzit nabízí poradenství v oblasti vízových povinností, nostrifikace diplomů a sociálních dávek (Refugee Support Network, 2023).

Přístupy k podpoře uprchlíků a migrantů ve vysokoškolském prostředí

Přístup k podpoře uprchlíků a migrantů v univerzitním prostředí se liší podle zemí a jejich přístupu k integraci. Obecně lze identifikovat tři hlavní modely přístupu:

Inkluzivní model

Tento model je založen na rovném přístupu ke vzdělání pro všechny studenty, bez ohledu na jejich právní status. Univerzity se snaží zajistit, aby uprchlíci a migranti měli stejné možnosti jako domácí studentstvo. Například ve Skandinávii jsou uprchlíci často považováni za běžné studenty s nárokem na finanční podporu a další univerzitní služby (Nordic Council of Ministers, 2023).

Segregovaný model

V některých zemích je podpora pro uprchlíky oddělena od podpory pro běžné studenty. To může mít výhody v podobě specializovaných programů, ale také riziko stigmatizace. Například v Turecku existují speciální vzdělávací centra pro syrské uprchlíky, která fungují odděleně od běžného univerzitního systému (Ergin et al., 2023).

Hybridní model

Tento model kombinuje prvky inkluzivního a segregovaného přístupu. Uprchlíci mají přístup ke stejným službám jako ostatní studentstvo, ale zároveň mohou využít i specializovanou

podporu. Například ve Francii funguje program "Bienvenue en France", který zahrnuje stipendia, jazykové kurzy a integrační programy pro migranty a uprchlíky (Campus France, 2023).

B) METODOLOGICKÁ ČÁST

6 Metodologie výzkumu

Metodologie výzkumu je jedním z klíčových pilířů každé vědecké práce, protože poskytuje rámec pro systematické zkoumání stanovených výzkumných otázek a cílů. Pečlivě zvolený metodologický přístup umožňuje získat validní a spolehlivé výsledky, které mohou přispět k hlubšímu porozumění zkoumanému fenoménu a jeho teoretickému uchopení. V kontextu této práce je metodologie zaměřena na podpůrné služby pro ukrajinské studující na Univerzitě Karlově, přičemž se využívá kvalitativního přístupu, který je vhodný pro studium individuálních zkušeností a sociálních interakcí v komplexním prostředí (Creswell & Poth, 2018).

Kvalitativní výzkum je zvláště vhodný pro zkoumání témat, která vyžadují detailní pochopení lidských zkušeností, potřeb a perspektiv. Jak uvádí Silverman (2020), kvalitativní přístup umožňuje zkoumat fenomény v jejich přirozeném kontextu a zohledňuje dynamiku sociálních interakcí, což je v případě ukrajinských studujících klíčové. Tito studující čelí mnoha výzvám, které zahrnují nejen akademické, ale i socioekonomické a kulturní bariéry, a jejich vnímání podpůrných služeb může být ovlivněno celou řadou individuálních i systémových faktorů.

Vzhledem k tomu, že podpora zahraničních studujících zahrnuje více úrovní (individuální, institucionální a systémovou), byl zvolen přístup, který se opírá o případovou studii. Jak zdůrazňuje Yin (2018), případová studie je vhodná pro analýzu konkrétního fenoménu v jeho přirozeném prostředí, zejména pokud je fenomén komplexní a zahrnuje více aktérů. V této práci se případová studie zaměřuje na Univerzitu Karlovu jako instituci, která poskytuje různé formy podpory ukrajinským studujícím. Tento přístup umožňuje zkoumat, jak jsou podpůrné služby vnímány samotnými studujícími, jak jsou implementovány a jaké jsou jejich hlavní výzvy a přínosy.

Metodou sběru dat jsou polostrukturované rozhovory, které poskytují prostor pro detailní zkoumání individuálních zkušeností a názorů informantů. Tento přístup umožňuje získat hloubkové informace, které nejsou snadno dosažitelné prostřednictvím kvantitativních metod (Bryman, 2016).

Etické aspekty jsou v této práci klíčovým prvkem metodologie. Jak uvádí Babbie (2021), respektování práv informantů, důvěrnosti a transparentnosti je základním předpokladem každého vědeckého výzkumu. Informanti byli před zahájením rozhovorů podrobně informováni o účelu výzkumu, způsobu zpracování dat a ochraně jejich osobních údajů. Účast byla zcela dobrovolná a informanti měli možnost kdykoli odstoupit.

Metodologie této práce je tak navržena tak, aby odpovídala povaze zkoumaného fenoménu, respektovala etické zásady a umožnila získat data, která přispějí k pochopení podpory

ukrajinských studujících v akademickém prostředí. Tento přístup nejenže zajišťuje vědeckou kvalitu výzkumu, ale také poskytuje praktické poznatky, které mohou být využity pro zlepšení praxe a tvorbu efektivních podpůrných programů.

6.1 Cíl práce

Hlavním cílem diplomové práce je porozumět tomu, jak ukrajinské studentstvo na Univerzitě Karlově vnímá podpůrné služby v kontextu tíživé socioekonomické situace způsobené válkou na Ukrajině. Práce se zaměřuje na subjektivní zkušenosti, hodnocení a potřeby těch, kteří univerzitní podporu aktivně vyhledali.

Specifické cíle práce jsou:

1. Zachytit subjektivní vnímání podpůrných služeb ze strany ukrajinského studentstva na Univerzitě Karlově, včetně jejich významu při zvládání náročné životní situace.
2. Zmapovat konkrétní podpůrné služby, které studující vyhledali, a porozumět tomu, jakým způsobem jim pomohly.
3. Prozkoumat, jak ukrajinské studentstvo hodnotí dostupnost a přístupnost těchto služeb, a jaké další formy podpory by ocenili.
4. Zaměřit se na to, jak studující vnímají roli akademické obce (studujících, zaměstnanců, vyučujících, spolků) jako možného zdroje podpory, bezpečí či naopak bariér.
5. Reflektovat roli sociální práce v univerzitním prostředí z perspektivy ukrajinského studentstva a její význam v systému akademické podpory.

6.2 Výzkumné otázky

Práce si klade následující výzkumné otázky:

1. Jak ukrajinské studentstvo vnímá podpůrné služby na Univerzitě Karlově.
2. Jaké konkrétní služby vyhledali a v čem jim pomohly?
3. Jak vnímají dostupnost těchto služeb a jaké další by ocenili?
4. Jak vnímají roli akademické obce jako podpůrné komunity?
5. Jakou roli hraje sociální práce v kontextu akademické podpory?

6.3 Metoda sběru dat

Metodou sběru dat v této diplomové práci jsou **polostrukturované rozhovory** s ukrajinskými studujícími, kteří v období po vypuknutí války na Ukrajině vyhledali různé formy podpory v rámci Univerzity Karlovy. Tento kvalitativní přístup byl zvolen záměrně, protože umožňuje nejen zmapovat fakta (například jaké služby byly využity), ale především porozumět individuálním prožitkům, interpretacím a významům, které studující těmto zkušenostem přiřkládají.

Polostrukturované rozhovory vycházely z předem připraveného scénáře, který obsahuje tematické okruhy týkající se klíčových dimenzí podpory – například finanční pomoc, jazyková a studijní podpora, psychologické a poradenské služby, role vyučujících, integrace do akademického prostředí nebo vztahy se spolužáky. Struktura rozhovoru tak poskytuje dostatek opory pro zajištění konzistence mezi jednotlivými rozhovory, ale zároveň ponechává prostor pro volné vyprávění, odbočení k důležitým osobním tématům nebo rozvinutí neočekávaných podnětů.

4.4 Transformační tabulka

Pro zvýšení transparentnosti výzkumného designu a návaznosti mezi výzkumnými cíli, rozhovorovými otázkami a následnou analýzou dat je v následující části zařazena transformační tabulka. Ta propojuje specifické výzkumné cíle s příklady tazatelských otázek, které byly použity při sběru dat, a zároveň uvádí indikátory – tematické oblasti, na jejichž základě byly výpovědi informantů dále analyzovány. Tabulka slouží jako nástroj pro přehledné zachycení myšlenkové struktury výzkumu a ilustruje, jakým způsobem byly výzkumné otázky operacionalizovány do praxe polo-strukturovaných rozhovorů.

Specifický výzkumný cíl	Příklad tazatelské otázky	Indikátory / tematické oblasti
1. Zachytit subjektivní vnímání podpůrných služeb ze strany ukrajinského studentstva	<i>Jak vnímáte nabídku podpůrných služeb na UK?</i>	Emoční význam podpory, důvěra ve službu, subjektivní přínos, míra úlevy.
2. Zmapovat konkrétní podpůrné služby, které studující vyhledali, a porozumět, jak je podpořily	<i>Které podpůrné služby jste během svého studia využili/využila a v čem konkrétně Vás podpořily?</i>	Typ služby (finanční, psychologická, jazyková), forma podpory, praktický dopad
3. Prozkoumat hodnocení dostupnosti a přístupnosti služeb, včetně návrhů na zlepšení	<i>Byly pro vás tyto služby snadno dostupné? Co by mohlo být podle vás lepší?</i>	Informovanost, jazyková dostupnost, překážky využití, návrhy na zlepšení

4. Zaměřit se na vnímání akademické obce jako zdroje podpory nebo bariér	<i>Cítila/cítil jste podporu ze strany vyučujících, spolužáků nebo zaměstnanců a v jakých konkrétních oblastech?</i>	Mezilidské vztahy, podpora vyučujících, role studentských skupin, exkluze
5. Reflektovat roli sociální práce z pohledu ukrajinského studentstva	<i>Ocenila/ocenil byste pozici sociální pracovnice na UK a s čím byste se na ni obrátila/obrátil?</i>	Povědomí o roli sociální práce, očekávání od této profese, vnímaná potřeba

7 Výběr informantů

Výběr informantů je klíčovou fází každého výzkumu, protože kvalita a relevanci získaných dat výrazně ovlivňuje, jak dobře budou zodpovězeny výzkumné otázky. V této části výzkumu se zaměřujeme na cílovou skupinu ukrajinských studentů, kteří studují na Univerzitě Karlově a čelí tíživým socioekonomickým podmínkám v důsledku války na Ukrajině. Výběr informantů je prováděn na základě záměrného výběru, což je v kvalitativním výzkumu běžný postup zaměřený na dosažení co největší rozmanitosti v rámci zkoumané skupiny (Creswell & Poth, 2018).

7.1 Kritéria pro výběr informantů

Výběr informantů v této kvalitativní studii vycházel z principu cíleného výběru (purposive sampling), jehož cílem je zajistit, aby byli do výzkumu zahrnuti účastníci, kteří mají přímou zkušenost s jevem, jenž je předmětem zkoumání. Kritéria byla stanovena tak, aby odpovídala výzkumnému záměru a zajišťovala dostatečnou relevanci dat. Zaměřila jsem se tedy na takové informanty, kteří splňovali následující podmínky:

Příslušnost ke zkoumané cílové skupině: Všichni informanti byli občané nebo občanky Ukrajiny, kteří byli v době realizace výzkumu zapsáni ke studiu na některé z fakult Univerzity Karlovy. Zastoupení byli studující z různých stupňů studia (bakalářského i magisterského), studující v prezenční formě a z různých oborových zaměření, čímž bylo umožněno zachytit rozmanitost zkušeností napříč univerzitním prostředím.

Zkušenost s tíživou socioekonomickou situací: Další podmínkou byla skutečnost, že informanti čelili zhoršené životní situaci v důsledku válečného konfliktu. Tato tíživá socioekonomická situace se projevovala například formou finanční nejistoty, ztráty stabilního zázemí, nemožnosti se spolehnout na podporu rodiny v zahraničí, nutnosti kombinovat studium s výdělečnou činností nebo omezeným přístupem k vhodnému bydlení a jiným základním potřebám. V některých případech byla tato situace kombinována s dalšími stresory, jako je psychická zátěž, osamocenost nebo jazyková bariéra.

Zkušenost s podpůrnými službami: Do výzkumu byli zařazeni pouze ti informanti, kteří měli osobní zkušenost s alespoň jednou formou podpory poskytovanou Univerzitou Karlovou nebo jinou přidruženou institucí (např. poradenské centrum, studijní oddělení, stipendijní podpora, jazykové kurzy, psychologická pomoc, mentoring apod.). Tento výběrový parametr byl důležitý pro to, aby výpovědi informantů reflektovaly konkrétní zkušenosti, nikoli pouze obecné představy či očekávání.

Ochota a schopnost účastnit se výzkumu: Všichni informanti vyjádřili dobrovolný souhlas s účastí na výzkumu, byli podrobně informováni o jeho povaze, cíli a způsobu zpracování dat. Zároveň byli schopni komunikovat v českém jazyce v rozsahu potřebném pro vedení rozhovoru. Ačkoli čeština nebyla jejich mateřským jazykem, rozhovory probíhaly v češtině na základě jejich vlastního výběru. Informanti byli ujistěni o anonymitě a možnosti odstoupit z výzkumu kdykoli bez udání důvodu.

7.2 Velikost vzorku

Počet informantů byl stanoven na základě principu teoretické saturace. Tento princip, jak uvádějí Glaser a Strauss (1967), spočívá v tom, že sběr dat pokračuje do té doby, než další získaná data nepřinášejí nové informace nebo témata. Velikost tohoto vzorku je 10 informantů, což odpovídá běžné praxi v kvalitativním výzkumu (Bryman, 2016). Tento počet je dostatečný k dosažení hlubokého porozumění individuálním zkušenostem a zároveň umožňuje identifikovat klíčové vzorce a témata v odpovědích.

7.3 Postup výběru informantů

Výběr informantů probíhal v několika krocích:

Identifikace potenciálních informantů: Informanti byli identifikováni prostřednictvím podpůrných služeb Univerzity Karlovy, které již vyhledali některé formy podpory.

První kontakt: Studující byli osloveni prostřednictvím e-mailu, kde byli informováni o cílech výzkumu, jeho zaměření a dobrovolnosti účasti. Tento kontakt obsahoval informace o ochraně soukromí a anonymitě informantů.

Výběr na základě kritérií: Z přihlášených zájemců byli vybráni ti, kteří splňovali stanovená kritéria, která jsou popsána níže v charakteristikách výzkumného vzorku.

7.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek tvořili studující z Ukrajiny, kteří přišli do České republiky po roce 2022 v přímé souvislosti s vypuknutím válečného konfliktu. Všichni informanti byli v době realizace výzkumu zapsáni do prezenční formy studia v českém jazyce na některé z fakult Univerzity Karlovy a zároveň splňovali klíčové kritérium výběru: v minulosti aktivně vyhledali a využili některou z dostupných podpůrných služeb poskytovaných univerzitou. Právě tato skutečnost – osobní zkušenost s univerzitní pomocí – byla stěžejní pro zařazení do výzkumného šetření.

Při konstrukci výzkumného vzorku byl záměrně uplatněn záměrný výběr (purposive sampling), jehož cílem bylo zachytit široké spektrum individuálních zkušeností, perspektiv a způsobů využívání podpory. Byla proto sledována zejména:

Rozmanitost studijních oborů a fakultní příslušnost, aby bylo možné postihnout specifika různých akademických prostředí. Do výzkumu byli zahrnuti studující např. z lékařské, filozofické a přírodovědecké fakulty, čímž byla zajištěna určitá obsahová variabilita ve vztahu ke studijním požadavkům, komunikaci s vyučujícími i v dostupnosti specifických forem podpory.

Typ a povaha využití podpory, tedy jaké konkrétní služby studující čerpali. Vzorek zahrnoval informanty, kteří využili například finanční stipendium, bezplatné jazykové kurzy, psychologické poradenství, mentoring, kariérní nebo sociální poradenství, ale také méně formalizované formy podpory, jako je pomoc ze strany vyučujících či neformální komunitní aktivity na fakultní úrovni.

Rozdílné životní okolnosti a vzdělávací trajektorie, které se mohly promítat do způsobu, jakým studující univerzitní podporu vnímali a využívali. Zahrnuti byli jak studující, kteří se po příchodu do ČR teprve zapojili do vysokoškolského studia, tak i ti, kteří v Ukrajině studium přerušili a na UK navázali, případně přestoupili či byli přijati do vyššího ročníku.

Všichni informanti se v době výzkumu nacházeli v tíživé socioekonomické situaci, která mohla zahrnovat finanční nejistotu, absenci stabilního rodinného zázemí v ČR, omezené pracovní možnosti, náročné bytové podmínky nebo psychickou zátěž v důsledku války a nejistoty. Právě tato kombinace akademického zatížení a tíživé životní situace byla pro výzkum podstatná, neboť umožnila zkoumat podpůrné služby v jejich subjektivně prožívaném kontextu – tedy nikoliv jen jako institucionální nabídku, ale jako konkrétní zkušenost, která má vliv na každodenní fungování studujících.

Záměrem nebylo usilovat o reprezentativnost ve statistickém smyslu, ale o hlubší porozumění individuálním prožitkům a významům, které studující univerzitní pomoci přisuzují. Výběr informantů tedy odrážel princip tzv. informační bohatosti (information-rich cases), který je typický pro kvalitativní výzkum.

7.5 Etické aspekty při výběru vzorku

Výběr informantů v rámci této kvalitativní studie byl proveden s důrazem na respektování základních etických principů sociálně-vědního výzkumu, a to zejména zásad dobrovolnosti, transparentnosti, důvěrnosti a ochrany osobních údajů. Vzhledem k tomu, že výzkum tematizuje osobní a potenciálně citlivé zkušenosti studujících v situaci nucené migrace, bylo nutné přistupovat k etickým otázkám s maximální obezřetností.

Všichni informanti byli ještě před uskutečněním rozhovoru jasně a srozumitelně informováni o povaze výzkumu, jeho cílech, zaměření, metodách sběru a využití dat. Informovaný souhlas, který zahrnoval informace o dobrovolnosti účasti, možnosti kdykoli z výzkumu odstoupit bez udání důvodu, o anonymizaci výpovědí, způsobu uložení dat a o ochraně jejich osobních údajů v souladu s platnou legislativou (zejména GDPR). Při verbálním představení výzkumu jsem záměrně kladla důraz na to, že se nejedná o formu institucionální kontroly ani hodnocení, ale o akademické zkoumání, jehož cílem je zlepšit systém podpory.

Kritérium dobrovolnosti bylo naplněno nejen formálně, ale i v rovině atmosféry celého výzkumného procesu – informantům byl poskytnut dostatek času na rozmyšlení a kladení otázek před rozhovorem, nikdo nebyl přesvědčován k účasti. Etická integrita výzkumu byla posílena i tím, že k žádnému z informantů nebyl uplatněn žádný tlak vycházející z mé profesní pozice, a to i přesto, že výzkum probíhal ve stejném univerzitním prostředí, kde působím. Aby nedošlo ke konfliktu rolí, informanti nebyli vybíráni z řad osob, které jsou v přímém kontaktu s mojí pracovní činností.

Z hlediska nediskriminačních principů bylo zajištěno, že výběr informantů nevyklučoval žádné osoby na základě pohlaví, věku, oboru studia nebo jiných charakteristik – jediným kritériem byla jejich příslušnost ke zkoumané skupině (ukrajinské studentstvo na Univerzitě Karlově, které využilo podpůrné služby) a schopnost zprostředkovat relevantní výpověď v českém jazyce. Tím byl zajištěn inkluzivní přístup, který reflektoval různé individuální životní situace a umožnil postihnout rozmanitost zkušeností v rámci jedné cílové skupiny.

Veškerá nasbíraná data jsou zpracovávána důvěrně a budou archivována v zabezpečeném úložišti. Identifikovatelné informace byly z přepisů odstraněny nebo přeformulovány tak, aby nebylo možné identifikovat konkrétní osoby. V textu práce jsou výpovědi označeny pouze číselným kódem (např. informant č. 1), čímž je chráněna anonymita informantů i v případě publikace či další prezentace výzkumu.

Etické aspekty výběru vzorku tedy nebyly chápány pouze jako formální nutnost, ale jako průběžně reflektovaný a aktivně řízený proces, jehož cílem bylo zajistit bezpečné, respektující a spravedlivé prostředí pro sdílení osobních zkušeností. Tento přístup odpovídá základním pravidlům výzkumné etiky (Bryman, 2016; Israel & Hay, 2020), která staví na principu partnerství, respektu a reflexivity v kontaktu s výzkumnými účastníky.

8 Sběr dat

Sběr dat je klíčovou fází výzkumného procesu, během níž jsou shromažďovány informace potřebné k odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Pro tuto práci byla zvolena metoda polostrukturovaných rozhovorů, která umožňuje získat hloubkové a kontextuálně bohaté údaje o zkušenostech a vnímání podpůrných služeb ukrajinskými studenty na Univerzitě Karlově. Polostrukturované rozhovory jsou ideální metodou v kvalitativním výzkumu, protože kombinují předem definované okruhy otázek s flexibilitou reagovat na specifické odpovědi informantů (Bryman, 2016).

8.1 Příprava na sběr dat

Před samotným zahájením sběru dat byla realizována série přípravných kroků, které měly za cíl zajistit metodologickou konzistenci výzkumu a vytvořit bezpečný a srozumitelný rámec pro vedení rozhovorů s informanty.

Nejprve byl vytvořen rozhovorový průvodce, jehož struktura vycházela z formulovaných výzkumných otázek. Průvodce obsahoval tematické okruhy zaměřené na klíčové oblasti, které měly být v rozhovorech rozpracovány. Mezi hlavní témata patřily zejména:

- zkušenosti informantů s využíváním podpůrných služeb na Univerzitě Karlově (např. finanční podpora, jazykové kurzy, psychologická pomoc, mentoring);
- vnímání dostupnosti, přiměřenosti a efektivity těchto služeb;
- reflexe hlavních potřeb a bariér při vyhledávání a využívání podpory;
- návrhy na zlepšení poskytovaných služeb z pohledu samotných studujících;
- role akademické obce a význam mezilidských vztahů v procesu podpory.

Otázky byly formulovány jako otevřené, s cílem podpořit spontánní výpovědi informantů a umožnit jim volně sdílet své zkušenosti, postoje a názory. Průvodce nebyl chápán jako rigidní nástroj, ale jako podpůrný rámec pro vedení rozhovoru, který umožňuje reagovat na specifické kontexty a dynamiku sdílení.

Součástí přípravy byl také pilotní rozhovor, který byl realizován s jedním studujícím, jenž splňoval základní charakteristiky cílové skupiny. Tento pilotní rozhovor sloužil k ověření srozumitelnosti otázek, logiky jejich uspořádání a celkové použitelnosti rozhovorového průvodce. Na základě zpětné vazby byly některé formulace upřesněny a pořadí tematických okruhů mírně upraveno.

Kontaktování informantů probíhalo prostřednictvím více e-mailů. Informantům byly poskytnuty základní informace o účelu a zaměření výzkumu, způsobu vedení rozhovoru, ochraně důvěrnosti a anonymitě dat. Zvláštní důraz byl kladen na dobrovolnou povahu účasti a možnost kdykoli účast bez udání důvodu ukončit. Informanti byli zároveň informováni o způsobu využití dat a byli požádáni o informovaný souhlas se zapojením do výzkumu.

8.2 Realizace rozhovorů

Rozhovory byly vedeny v souladu s etickými principy kvalitativního výzkumu (Babbie, 2021) a zahrnovaly následující kroky:

Úvodní fáze: Na začátku rozhovoru byl informantům stručně vysvětlen účel výzkumu a znovu potvrzen jejich souhlas s účastí. Informanti byli ujisti o anonymitě svých odpovědí.

Vedení rozhovoru: Rozhovory byly vedeny v online prostředí. Rozhovory byly nahrávány (se souhlasem informantů) pro účely následné analýzy.

Flexibilita během rozhovoru: Přestože byly rozhovory strukturovány podle připraveného průvodce, tazatel reagoval na specifické odpovědi informantů a rozvíjel témata, která považovali za důležitá. Tento přístup umožnil hlubší porozumění jejich zkušenostem a vnímání.

Ukončení rozhovoru: Na závěr rozhovoru byl informantům dán prostor pro doplnění dalších informací nebo komentářů. Informanti byli také informováni o možnosti nahlédnout do závěrů výzkumu a jejich případném dalším zapojení.

8.3 Zpracování nahrávek a transkripce

Všechny rozhovory byly realizovány online formou prostřednictvím platformy MS Teams, což umožnilo flexibilní zapojení informantů z různých fakult Univerzity Karlovy a respektování jejich časových a studijních možností. Online prostředí zároveň vytvořilo prostor, který pro mnohé působil bezpečněji a umožnil otevřenější sdílení osobních zkušeností, zejména s ohledem na citlivost tématu.

Rozhovory byly se souhlasem informantů nahrávány a následně převedeny do textové podoby pomocí přesné transkripce. Při přepisu byl kladen důraz na zachování významových souvislostí, jazykového rytmu a případných emocionálních nuancí, které mohly být zřejmé z intonace nebo formy vyjadřování. Transkripce umožnila důkladnou a opakovanou práci s daty, včetně jejich kódování a tematické analýzy.

Proces přepisu byl místy časově a interpretačně náročný, zejména z důvodu jazykových specifik. Všichni informanti komunikovali v češtině, nicméně pro všechny z nich se jednalo o nematěřský jazyk, a jejich výpovědi se tak vyznačovaly přízvukem, jazykovými nepřesnostmi nebo hledáním výrazů. V některých případech bylo nutné přepis doplnit opakovaným poslechem záznamu, aby nedošlo k dezinterpretaci sdělení. Tyto jazykové výzvy však nijak neovlivnily kvalitu výpovědí, které zůstaly srozumitelné a přínosné z hlediska výzkumných cílů.

Veškeré nahrávky byly přepisovány ručně, bez využití automatických aplikací nebo softwarů na rozpoznávání řeči. Důvodem bylo především to, že dostupné nástroje nezvládaly adekvátně

zachytit přízvuk mluvčích a časté přeroky, které jsou pro mluvenou češtinu nerodilých mluvčích běžné. Automatické přepisy byly zatížené vysokou mírou chybovosti, a proto jsem přistoupila k ručnímu přepisu všech rozhovorů. Tento postup byl sice výrazně časově náročnější, ale umožnil mi zachovat přesnost a autenticitu sdělení a zároveň se hlouběji ponořit do obsahu výpovědí již v počáteční fázi analýzy.

Po dokončení přepisu byla všechna data důsledně anonymizována. Identifikační údaje, jako jsou jména, názvy konkrétních osob, fakult nebo míst, byla odstraněna či nahrazena obecnými označeními. Každému informantovi byl přiřazen číselný kód (např. „informant č. 2“), který byl následně použit v analytické části práce. Tímto postupem bylo zajištěno respektování principů důvěrnosti, anonymity a etického zacházení s výzkumnými daty v souladu s požadavky na kvalitativní výzkum.

9 Limity a etické aspekty výzkumu

Každý výzkum čelí určitým omezením, která mohou ovlivnit jeho průběh, výstupy a interpretaci výsledků. Zároveň je nezbytné zajistit, aby byl výzkum realizován v souladu s etickými principy, které chrání práva a zájmy informantů. Tato kapitola se zabývá oběma těmito aspekty – identifikuje hlavní limity výzkumu a popisuje, jak byly dodrženy etické standardy

Limity výzkumu

Stejně jako každý kvalitativní výzkum, i tato studie má svá metodologická omezení, která je třeba při interpretaci výsledků reflektovat.

Specifickou výzvu představovala jazyková bariéra. Všichni informanti komunikovali v češtině, která pro ně však nebyla mateřským jazykem. V některých případech tak mohlo dojít k omezené schopnosti přesně a srozumitelně verbalizovat složitější myšlenky nebo pocity. Tato skutečnost mohla mít vliv na hloubku výpovědí i na jazykový rytmus rozhovorů. Ačkoli byla nabídnuta možnost rozhovoru v ukrajinštině za přítomnosti tlumočníka, žádný z informantů této možnosti nevyužil, což však nevylučuje, že jejich sdělení mohla být do určité míry limitována jazykovou kompetencí.

Za další limit lze považovat specifickou prostředí Univerzity Karlovy, na niž byl výzkum výlučně zaměřen. Univerzita Karlova jako největší a nejstarší vysokoškolská instituce v ČR disponuje specifickými strukturami podpory, které se mohou výrazně lišit od podmínek na jiných univerzitách. Zjištění tak nelze automaticky přenášet na jiné akademické kontexty, v nichž mohou fungovat odlišné přístupy, organizační modely nebo formy podpory pro studující v nouzi.

V neposlední řadě je třeba zmínit také časové omezení výzkumu. Realizace rozhovorů i následné zpracování probíhaly v relativně krátkém časovém úseku, což mohlo ovlivnit hloubku sběru dat. Některé relevantní faktory, například změny ve financování podpory, dostupnost stipendií v různých obdobích akademického roku, či vývoj individuálních situací informantů v čase, nebylo možné v rámci časového rámce této práce plně zohlednit.

Přes výše uvedená omezení je možné konstatovat, že výzkum přináší hodnotné vhledy do zkušeností studujících, kteří zažívají kombinaci migrační, socioekonomické a studijní zátěže, a zároveň nabízí podněty pro další výzkum i praktické úvahy o podobě podpůrných služeb ve vysokoškolském prostředí.

Etické aspekty výzkumu

Výzkum byl realizován v souladu s obecně uznávanými etickými standardy sociálně-vědního výzkumu, které zahrnují především respekt k autonomii informantů, zajištění důvěrnosti a ochranu jejich osobních údajů, minimalizaci psychické zátěže a transparentní nakládání s výzkumnými daty (Babbie, 2021). Byla zohledněna také pravidla vyplývající z nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 o ochraně osobních údajů (GDPR).

Vzhledem k tomu, že výzkumnice působí zároveň jako zaměstnankyně jednoho z podpůrných center Univerzity Karlovy, byla po celou dobu výzkumu věnována zvýšená pozornost etické reflexivitě a vědomé práci s výzkumnou pozicí. Tento fakt byl informantům sdělen na začátku spolupráce a bylo jim jasně vysvětleno, že jejich účast nemá žádný vliv na možnost využívat univerzitní podporu, a že výzkum je veden nezávisle a za účelem studijního zpracování.

Informovaný souhlas byl získán od každého informanta před zahájením rozhovoru. Informanti byli srozumitelně a podrobně informováni o cíli výzkumu, metodě sběru dat, způsobu uchovávání a zpracování dat i o svých právech. Byla jim výslovně sdělena možnost kdykoli účast ve výzkumu ukončit, a to bez udání důvodu a bez jakýchkoli negativních důsledků. Písemný souhlas s účastí a nahráváním rozhovoru byl udělen před zahájením každého setkání.

Byla důsledně zajištěna anonymita a důvěrnost informantů. Všechny osobní údaje byly anonymizovány, jména a identifikovatelné údaje byly nahrazeny číselnými kódy a citlivé informace byly z prepisů odstraněny. Výzkumné záznamy byly uloženy na zabezpečeném úložišti, ke kterému měla přístup pouze výzkumnice. Veškeré výstupy jsou prezentovány tak, aby nebylo možné zpětně identifikovat konkrétní osoby.

Vzhledem k citlivé povaze tématu a možnosti, že informanti budou sdílet osobní nebo emočně náročné zkušenosti, byl během rozhovorů kladen důraz na empatii, bezpečné prostředí a respekt k hranicím informantů. Tazatelka v průběhu rozhovorů aktivně podporovala atmosféru důvěry a reagovala citlivě na případnou nejistotu či zdrženlivost. Pokud informant projevil neochotu některé téma rozvíjet, bylo to plně respektováno.

Rozhovory byly organizovány s ohledem na časové a psychické možnosti informantů. Probíhaly v prostředí, které si sami zvolili jako komfortní – především online prostřednictvím platformy MS Teams, případně po individuální domluvě v neutrálním či univerzitním prostředí. Délka rozhovoru byla flexibilní a přizpůsobena aktuálním možnostem každého účastníka.

Po celou dobu výzkumu byla udržována etická a výzkumná reflexivita, zejména ve vztahu k vlastnímu postavení výzkumnice, k výběru otázek, vedení rozhovoru a interpretaci dat. Byla snaha co nejvíce si uvědomovat vlastní předporozumění, potlačit hodnotící postoje a pracovat se získanými výpověďmi s respektem k jejich významu a kontextu.

10 Reflexe výzkumné pozice

V době realizace výzkumu jsem byla zaměstnána v Centru Carolina na Univerzitě Karlově, kde jsem se podílela na poradenství a koordinaci podpory pro studenty a studentky se specifickými potřebami, včetně těch z Ukrajiny. Tato moje profesní zkušenost mě ke zvolenému tématu přirozeně přivedla a zároveň mi umožnila důkladné porozumění institucionálním strukturám podpory, orientaci v legislativním rámci i každodenním výzvám, kterým zahraniční studující čelí. Vzhledem k tomu, že jsem se výzkumně pohybovala v prostředí, které dobře znám a jehož jsem součástí, považuji za nutné tuto skutečnost otevřeně reflektovat.

Uvědomuji si, že má výzkumná pozice přinášela jak výhody, tak určité limity. Na jedné straně mi umožnila oslovit cílovou skupinu s větší mírou důvěry, srozumitelněji formulovat otázky a vést rozhovory v kontextu, který jsem znala z každodenní praxe. Na straně druhé jsem si byla vědoma rizika předporozumění, osobní angažovanosti a také toho, že informanti mohou svou výpověď přizpůsobit tomu, že vědí, odkud přicházím.

Abych tato rizika minimalizovala, snažila jsem se po celou dobu práce důsledně oddělovat svou výzkumnou roli od role zaměstnankyně univerzity. Rozhovory jsem vedla mimo pracovní rámec, výhradně jako výzkumnice, a informantům jsem vždy jasně vysvětlila, že jejich účast je zcela dobrovolná, anonymní a nijak nesouvisí s žádnou konkrétní službou či podporou, kterou mohou nebo nemusejí využívat. V rámci informovaného souhlasu jsem se také ujistila, že každý informant ví, že může kdykoli odstoupit, a že rozhovor nijak neovlivní jeho studium ani pobytový status.

Průběžně jsem pracovala s reflexivním výzkumným deníkem, do kterého jsem zaznamenávala nejen obsah rozhovorů, ale i své vlastní pocity, předpoklady, pochybnosti nebo intuice, které se během výzkumu objevovaly. Tento deník mi pomáhal být si vědomá vlastního hodnotového nastavení i hranic mezi výkladem a interpretací. Vzhledem k tomu, že se sama profesně i lidsky pohybuji v prostředí, kde je téma rovnosti, podpory a sociální spravedlnosti velmi důležité, bylo pro mě zásadní udržet otevřenost vůči tomu, co mi respondenti sdělovali – i když jejich výpovědi někdy nebyly v souladu s tím, co bych si sama přála slyšet.

V některých rozhovorech zazněly i kritické postřehy směrem ke službám, na jejichž podobě se podílím. V těchto situacích jsem věnovala zvláštní pozornost tomu, abych nijak nebránila otevřenosti a aby informanti cítili, že kritika je legitimní a vítaná součást výzkumného sdělení. Své poznatky jsem konzultovala se školitelem a také s kolegy, kteří mají zkušenosti s kvalitativním výzkumem v oblasti migrace, vzdělávání a sociální práce. Tyto odborné diskuse mi pomohly udržet si analytický rámec a reflektovat možná slepá místa, která mohou být s mou dvojí rolí spojena.

Jsem přesvědčena, že má profesní blízkost k tématu neznamená ohrožení validity výzkumu, ale naopak příležitost k hlubší interpretaci a citlivému zachycení zkušeností informantů. Klíčové pro mě bylo vést výzkum eticky, s respektem a vědomím vlastní pozice – nejen jako výzkumnice, ale i jako pracovnice univerzity, která chce aktivně přispívat k tomu, aby podmínky studia byly pro všechny rovné, důstojné a podpůrné.

C) ANALYTICKÁ ČÁST

Tato kapitola představuje analytické zpracování dat získaných prostřednictvím kvalitativního výzkumu, jehož cílem bylo porozumět zkušenostem ukrajinského studentstva s podpůrnými službami na Univerzitě Karlově v kontextu tíživé socioekonomické situace vyvolané válkou na Ukrajině. Analýza se opírá o výpovědi informantů, kteří univerzitní podporu skutečně vyhledali a využili. Jejich perspektiva tak umožnila nahlédnout, jak univerzitní systém reagoval na potřeby studujících v mimořádné životní situaci a jaké formy podpory byly vnímány jako účinné, nedostatečné nebo zcela chybějící.

Výzkum byl realizován formou polostrukturovaných rozhovorů, které byly vedeny na základě předem připraveného scénáře zahrnujícího klíčové tematické okruhy, jež odpovídají specifickým výzkumným cílům. Jednalo se například o otázky spojené s dostupností finanční a materiální pomoci, jazykové a akademické podpory, fungováním poradenství či vztahy s vyučujícími a spolužáky. Scénář obsahoval výhradně otevřené otázky, které podporovaly informanty v samostatném vyprávění, reflexi a pojmenování individuálních zkušeností bez časového tlaku a hodnotících očekávání.

Rozhovory byly realizovány online formou přes platformu MS Teams, a to s ohledem na praktické i etické aspekty. Tento způsob umožnil flexibilitu na straně informantů a zároveň poskytl bezpečné a důvěrné prostředí pro sdílení osobních zkušeností. Všechny rozhovory trvaly přibližně 45 až 60 minut. Informanti byli předem seznámeni s účelem výzkumu, jeho dobrovolností, anonymitou i možností kdykoli odstoupit bez následků. Etické zásady výzkumu byly shrnuty v rámci informovaného souhlasu, který byl s každým účastníkem projednán.

Nahrávky rozhovorů byly následně ručně přepsány, bez použití automatických transkripčních nástrojů. Tato volba vycházela ze zkušenosti s vysokou mírou chybovosti těchto nástrojů, které nezvládaly adekvátně rozpoznat výslovnost, přízvuk ani časté přeroky nerodilých mluvčích češtiny. Ruční přepis byl sice časově náročný, avšak umožnil mi zachytit jemné významové odstíny a zároveň prohloubit kontakt s daty již v této rané fázi analytického procesu. Přepisy byly vytvořeny v doslovné podobě, ale s ohledem na srozumitelnost a plynulost interpretace nebyly gramatické nepřesnosti jazykově opravovány.

Analýza dat probíhala pomocí tematické analýzy podle metodologického rámce Braun a Clarke (2006), která je v současnosti jednou z nejčastěji používaných technik v rámci kvalitativního výzkumu v sociálních vědách. Tento postup umožňuje identifikovat a systematicky pojmenovat témata, jež se opakují napříč různými výpověďmi, a zároveň zachovat individualitu jednotlivých narativů.

Samotný analytický proces zahrnoval několik navazujících fází. Prvním krokem bylo seznámení se s daty, tedy opakované čtení přepisů, během něhož jsem si zaznamenávala první dojmy, zajímavé formulace a možné souvislosti. Následovalo otevřené kódování, při němž jsem označovala části textu, které se vztahovaly k výzkumným otázkám nebo přinášely nové,

významově bohaté podněty. Kódy vznikaly jak deduktivně (na základě předem stanovených témat), tak induktivně (na základě konkrétních výpovědí informantů).

Ve třetí fázi byly podobné kódy seskupeny do tematických kategorií, které reprezentují klíčové dimenze zkušenosti informantů. Mezi těmito kategoriemi se například objevily: „jazyková bariéra a akademická čeština“, „nejistota v oblasti financí“, „role peer podpory“, „nedostupnost informací“ nebo „reflexe univerzity jako instituce“. Tyto tematické celky byly následně interpretovány v návaznosti na teoretický rámec práce, zejména na principy kritické sociální práce, institucionální podpory ve vysokoškolském prostředí a koncepty nerovnosti v přístupu ke vzdělání.

Součástí analýzy byla i reflexivní práce s výzkumnou pozicí. Vzhledem k tomu, že jsem během výzkumu působila v univerzitním poradenském centru, věnovala jsem systematickou pozornost možnému vlivu svého předporozumění a institucionálního zakotvení na interpretaci dat. Používala jsem výzkumný deník, do kterého jsem zaznamenávala poznámky, rozhodnutí a případné dilema související s analýzou i se vztahy mezi mnou a informanty. Tato reflexe přispěla k transparentnosti analytického procesu a k udržení kritického odstupu od zkoumaného prostředí, aniž by došlo k popření mé profesní zkušenosti.

Výsledky tematické analýzy jsou rozpracovány v následujících podkapitolách. Každá z nich se věnuje jednomu z identifikovaných tematických okruhů, přičemž jednotlivá témata jsou ilustrována autentickými citacemi informantů a zasazena do kontextu současné odborné literatury a teoretických východisek této práce.

11 Výsledky výzkumu

11.1 Jazyková bariéra a adaptace na akademické prostředí

Jedním z klíčových témat, které se opakovaně objevovalo ve výpovědích informantů, byla jazyková bariéra, a to zejména v akademickém kontextu. Ačkoli většina informantů absolvovala přípravné kurzy češtiny (např. ÚJOP UK nebo soukromé lekce), přechod do studia v češtině znamenal pro mnohé z nich zásadní zlom. Projevovaly se obtíže nejen v porozumění odborným výrazům během výuky, ale především v aktivní produkci češtiny, zejména při psaní seminárních prací, složitějších textů nebo verbální argumentaci u zkoušek.

Informanti často zmiňovali rozdíl mezi obecnou jazykovou úrovní (např. B1–B2) a schopností fungovat v akademickém diskurzu. Jak uvedl informant č. 3: „*Hlavní problém byla čeština. Než jsem nastoupila na univerzitu, tak už jsem měla úroveň B1, ale tím, že to byla akademická čeština, tak mi trvalo dýl se adaptovat.*“

Potíže se týkaly nejen slovní zásoby, ale také syntaxe a schopnosti vyjadřovat se přesně v odborných textech. Některé informantky využívají ke korektuře své výstupy externě, ať už prostřednictvím digitálních nástrojů, nebo podpůrných služeb. Například informant č. 5 uvedla: „Při psaní seminárek používám ChatGPT a další nástroje, jinak bych to vůbec nedokázala napsat. Gramatika je pro mě stále náročná.“

Zajímavým momentem v této oblasti je skutečnost, že i ti informanti, kteří nevnímali bariéru ve vnímání mluvené češtiny během výuky, uváděli problémy v situacích, kdy se měli aktivně vyjadřovat. Informant č. 7 sdělila: „Neměla jsem problém rozumět tomu, co říká vyučující, ale měla jsem problém vysvětlit něco česky jednoduše a správně. V tom jsem se cítila nejistě.“

Někteří informanti dále uvedli, že jazykové kurzy, které absolvovali, byly příliš obecné a že by ocenili intenzivní navazující kurzy zaměřené konkrétně na akademickou češtinu. Časté bylo i to, že se na dostupné kurzy z kapacitních nebo organizačních důvodů nedostali, jak ilustruje výpověď informanta č. 2: „Minulý rok jsem se do toho kurzu češtiny pro Ukrajince přihlásil, ale letos už to nešlo – byl obsazený a navíc mi časově kolidoval s povinným předmětem.“

V některých případech došlo i k tomu, že výuka probíhala s využitím jiného jazyka než češtiny – např. ruštiny – což vedlo k eliminaci jazykové bariéry, ale zároveň i ke ztrátě přirozené příležitosti osvojit si český jazyk v praxi. Jak zmínil informant č. 6: „Studuju ruskou literaturu a vyučující nám dovolili psát testy v ruštině. Takže jazyková bariéra tam vlastně skoro nebyla.“

Z pohledu adaptace informanti často uváděli, že skutečné osvojování jazyka začalo až v momentu, kdy byli v každodenním kontaktu s češtinou během studia – a že formální kurzy byly jen úvodem k procesu, který pokračuje během celého studia. Jazyková nejistota je ale i po několika semestrech přítomná, což může ovlivňovat studijní výsledky, sociální integraci i sebedůvěru informantů.

Celkově lze shrnout, že jazyková bariéra je klíčovým faktorem ovlivňujícím studijní zkušenost ukrajinských studujících na Univerzitě Karlově. Nejde pouze o technickou dovednost, ale o složitou kombinaci jazykové kompetence, sebevědomí, přístupu okolí a dostupnosti podpory.

11.2 Mentoring jako orientační opora

Program studentského mentoringu představuje jednu z nejvýrazněji zmiňovaných forem podpory, které informanti na Univerzitě Karlově využili. Všichni, kdo se do mentoringu zapojili, hodnotili jeho přínos pozitivně, zejména v kontextu počáteční orientace na univerzitě, pochopení studijní administrativy, výběru předmětů nebo každodenního fungování v novém akademickém prostředí.

Pro některé informanty byl mentoring zcela klíčový při řešení praktických záležitostí. Informant č. 6 uvedl: „*Kolej – jak se přestěhovat – to mi hodně pomohlo. Ted' už vím, že se můžu přestěhovat i bez toho, abych čekal na konec smlouvy.*“

Z výpovědí vyplývá, že hlavní přínos mentoringu spočíval v tom, že nově příchozí studující měli možnost obrátit se na zkušenějšího studenta se svými dotazy, často i opakovaně, a nemuseli se cítit ztraceni v systému, který je pro ně nový a často složitý. Informant č. 4 tento pocit vyjádřila slovy: „*Mentorka mi pomohla s organizací studia, co se týče předmětů, aby mi to všechno vyšlo.*“

Časová dimenze efektivity mentoringu byla však u některých informantů limitující. Ti, kteří se zapojili až ve vyšších semestrech, hodnotili jeho přínos jako nižší, protože většinu informací si již zvládli dohledat nebo se je naučili praxí. Jak poznamenal informant č. 1: „*Mentoring by pro mě byl nejlepší, kdybych se do něj přihlásil už v prvním semestru. Během prvního semestru jsem se už hodně dozvěděl a většinu otázek si už umím zodpovědět sám.*“

Podobný motiv zazněl i u informantky č. 4, která dodala: „*Ted' už s mentorkou nejsem v tak intenzivním kontaktu, ale vím, že kdyby něco, můžu jí napsat. A to je fajn vědět.*“

Mentoring tak neplnil pouze roli informační, ale i psychologickou – přítomnost konkrétní osoby, na kterou se lze obrátit, byla vnímána jako faktor snižující úzkost z nejistoty a nového prostředí. Současně z výpovědí vyplynula potřeba dalšího rozvoje programu, např. s důrazem na systematičnost, aktivnější zapojení mentorů i cílenější propagaci pro nové studenty z Ukrajiny.

Zároveň se ukázalo, že mentoring sice dobře pokrývá oblast studijní orientace, ale méně se věnuje například tématům právního statutu, finanční podpory nebo sociálního začlenění. V tomto směru by podle některých informantů mohlo dojít ke koordinaci mentoringu s dalšími službami univerzity nebo s případnou specializovanou podporou – např. s pozicí sociální pracovnice.

Mentoring tak představuje důležitý nástroj prvotní podpory, jehož význam spočívá nejen v předávání informací, ale i v posilování pocitu bezpečí a sounáležitosti se studijním prostředím. Z výzkumu vyplývá, že jeho funkčnost je významná především v počáteční fázi adaptace a že jeho potenciál lze dále rozvíjet podle aktuálních potřeb cílové skupiny.

11.3 Finanční nejistota a možnosti podpory

Finanční situace byla ve výpovědích všech informantů hodnocena jako citlivé a nejisté téma, které výrazně ovlivňuje jejich studijní zkušenost. Přestože všichni uvedli, že čerpají alespoň jedno stipendium (nejčastěji ubytovací), opakovaně zaznívalo, že dostupná finanční podpora není dostačující pro pokrytí základních životních nákladů spojených se studiem a pobytem v České republice.

Jedním z nejčastěji zmiňovaných stipendií bylo tzv. ubytovací stipendium. Informanti jej sice vnímali jako vítaný příspěvek, zároveň však kriticky reflektovali jeho nízkou výši. Například informant č. 8 poznamenala: „*Ubytovací stipendium mám, ale je to jen pár tisíc. Žádná sláva.*“

Vedle něj několik informantů uvedlo, že obdrželi také stipendium vyplácené v rámci zvláštního programu podpory ukrajinských studujících. Tento příspěvek byl některými hodnocen jako klíčový zdroj příjmů, nicméně jeho výše i kontinuita byly vnímány jako nejisté. Informant č. 3 popsala situaci takto: „*Každý měsíc nám chodí rozhodnutí o tom, že tento měsíc jsme rozhodli, že vám budeme platit stipendium. Ale nebylo řečeno, že celý rok 2025 nebo 2026 to bude pokračovat. Takže žijeme každý měsíc v takové nejistotě.*“

U většiny informantů je patrná závislost na finanční pomoci rodiny, a to i v situacích, kdy rodinní příslušníci zůstávají na Ukrajině nebo žijí v jiné evropské zemi. Tato závislost je často reflektována jako zdroj vnitřního napětí. Informant č. 1 uvedl: „*Moji rodiče pracují na Ukrajině a jejich plat je o dost menší než tady v Česku. Tudíž moje náklady na živobytí jsou z jejich pohledu velké a je to pro ně náročné mi to platit.*“

Část informantů zvažovala možnost přivýdělnku formou brigády, nicméně skutečná realizace byla spíše výjimečná. Hlavním důvodem byla náročnost studia, případně obava z toho, že zaměstnání by mohlo negativně ovlivnit jejich studijní výsledky. Informant č. 2 k tomu uvedl: „*Brigádu při studiu určitě ne, protože to studium je hodně náročné.*“ Informant č. 4 doplnila: „*Ted' budu hledat brigádu, protože už mám jistotu, že to studium zvládám.*“

V souvislosti s finanční situací se objevovala také reflexe rozdílných přístupů k materiální podpoře mezi univerzitami v ČR a v jiných evropských zemích. Například informant č. 1 uvedl, že v Nizozemsku, kde původně pobýval, bylo studium velmi drahé a žádná podpora pro bakalářské studenty tam nebyla dostupná, což jej vedlo k rozhodnutí studovat v České republice.

Někteří informanti rovněž uvedli, že by uvítali možnost větší informovanosti o dostupných stipendiích a podmínkách pro jejich získání. Informant č. 1 popsal svou zkušenost takto: „*Psala mi paní ze studijního, že program pro podporu ukrajinských studentů od ledna pokračuje, ale nevím, jestli se na to dá přihlásit. Už se neozvala a ani já jsem jí už nepsal.*“

Z výpovědí tak vyplývá, že finanční podpora je sice dostupná, avšak často nejistá, má omezenou výši a její administrace nemusí být dostatečně transparentní či přehledná. studující by ocenili stabilnější systém podpory, jednoznačné podmínky a širší spektrum informací, zejména v oblasti ubytovacích možností a stipendií.

11.4 Právní a pobytová nejistota

Právní a pobytová situace se ukázala jako jeden z nejvýznamnějších zdrojů nejistoty mezi informanty. Z jejich výpovědí vyplývá, že orientace v různých typech pobytových režimů (studentské vízum, dočasná ochrana, vízum za účelem strpění apod.) je pro mnoho z nich složitá, často nejasná a emočně zatěžující.

Někteří informanti vstoupili do studia s platnou dočasnou ochranou, jiní si vyřizovali studentské vízum, často ve velmi napjatých časových lhůtách. Informant č. 10 například popisoval komplikace s načasováním zápisu ke studiu: *„Musel jsem jít na studijní, aby se mě mohli zapsat dřív, kvůli vízu. Jinak bych ho nestihl dostat. Nakonec to vyšlo, ale bylo to docela stresující.“*

Nejistota se projevuje i v tom, že informanti často nedisponují jasnými a spolehlivými informacemi o tom, co je potřeba pro získání nebo prodloužení konkrétního typu pobytu. Informant č. 5 uvedla: *„Chtěla bych si požádat o trvalý pobyt, ale vlastně nevím jak. Je v tom docela chaos.“* Podobnou zkušenost sdílí i informant č. 3: *„Ptala jsem se odborníka, jestli může student získat trvalý pobyt, ale nebylo to moc jasné. Hledala jsem odpovědi i s kamarády z práv.“*

Významným faktorem je také napojení pobytového oprávnění na administrativní podmínky, jako je např. smlouva o ubytování, výpis z účtu, nebo bezúhonnost. Informant č. 1 popisoval, co vše musel doložit: *„Výpis z české banky, smlouva o ubytování, potvrzení o studiu, rejstřík trestů – to všechno muselo být v češtině. Každý rok to musím znovu dokládat.“*

Obavy o budoucnost se zintenzivňují v souvislosti s plánovanými změnami legislativy, zejména tzv. „Lex Ukrajina“. Většina informantů uvedla, že o změnách buď nemají dostatek informací, nebo vůbec netuší, zda se jich nové úpravy dotknou. Informant č. 2 řekl: *„O tom vlastně nic nevím, někde jsem o tom slyšel, ale nevím, jestli se mě to dotkne.“* Podobně i informant č. 5 dodala: *„Nevím, co budu dělat, až skončí válečný stav. Pokud se přestane vydávat dočasná ochrana, co potom?“*

Někteří informanti uvedli, že pro pomoc v těchto otázkách nemají jasné kontaktní místo a neví, na koho se obrátit. Tento nedostatek systematické právní podpory vnímají jako zásadní. Jak shrnul informant č. 10:

„Napadá mě hned pár otázek, co se týče víza, a nevím, na koho se obrátit. A aby to bylo zadarmo.“

V reakci na dotaz, zda by uvítali přítomnost sociální pracovnice na univerzitě, která by se těmito tématy zabývala, odpovídali informanti jednoznačně kladně. Informant č. 9 uvedla: *„Určitě dobrý nápad. Hlavně co se týče těch povolení – víza, pobyt apod. To je téma, co mě zajímá, a nevím, kde se poradit.“*

Lze tedy konstatovat, že informanti vnímají pobytový status jako klíčový, ale zároveň silně nejistý aspekt svého života v ČR. Nedostatečná informovanost, rychle se měnící legislativa, absence koordinovaného poradenství a složitost administrativních úkonů přispívají k pocitům úzkosti a ohrožení kontinuity studia. Výsledky naznačují potřebu systematického právního poradenství, ideálně přímo v rámci univerzity.

11.5 Psychická zátěž a zvládání nároků studia

Psychická zátěž spojená se studiem v novém prostředí, často v kombinaci s právní nejistotou, ekonomickým tlakem a někdy i paralelním studiem na ukrajinských univerzitách, se ukázala jako výrazně přítomná ve výpovědích všech informantů. Studium v češtině, daleko od rodiny, v podmínkách války a nejistoty ohledně budoucnosti je pro mnoho z nich nejen akademickou výzvou, ale především intenzivní životní zkouškou.

Někteří informanti otevřeně hovořili o stresu, který pramení ze snahy uspět ve studiu a zároveň se vyrovnat s nároky každodenního fungování. Informant č. 3 uvedla: *„Pokusila jsem se pracovat a studovat zároveň, ale stresově jsem to nezládala. Teď žiju každý měsíc v nejistotě, jestli ještě dostanu stipendium a budu moct studovat dál.“*

Náročnost situace se dále prohlubuje u těch informantů, kteří zároveň pokračují ve studiu na ukrajinské univerzitě v online režimu. Tato dvojí studijní zátěž je dlouhodobě neudržitelná, jak ukazuje výpověď informantky č. 5: *„Jsem ve stresu, protože mám přednášky v Charkově a koliduje mi to s výukou na Karlovce. Příští semestr budu mít státnice v Charkově a vůbec nevím, jak to zvládnou.“*

Z výpovědí vyplývá, že psychická zátěž se nejčastěji projevuje úzkostí, únavou, ztrátou motivace a pocitem nejistoty. Častým faktorem stresu je i obava z nedostatečné jazykové kompetence, zejména při ústních zkouškách nebo psaní odborných textů. Informant č. 5 k tomu dodala:

„Bojím se zkoušky, která bude příští semestr v češtině. Nejsem si jistá, že to zvládnou.“

Další dimenzí psychické zátěže je osamocenost a nejistota ohledně budoucnosti. Informanti často postrádají jasné vyhlídky, což se promítá do celkové nejistoty a emoční nestability. Například informant č. 2 uvedl: *„Nechci ani myslet na to, co bude, až válka skončí. Je to pro mě psychicky těžké.“*

Přestože Univerzita Karlova nabízí psychologické služby, většina informantů je nevyužila. Důvody byly různé – od nedůvěry v zachování soukromí, přes jazykovou bariéru, až po preference soukromých služeb. Informant č. 7 uvedla: *„Slyšela jsem, že když jdeš k univerzitnímu psychologovi, může to být sděleno dál. A to mě odrazuje. Navíc mám svou psycholožku, se kterou si povídáme v ukrajinštině.“*

Jiní informanti vůbec neuvažovali o tom, že by psychologickou podporu vyhledali, nebo o její existenci nevěděli. Informant č. 4 poznamenala: *„Já jsem viděla, že nějaká skupina existuje, ale nejsem si jistá, pro koho to přesně je. Nad tím jsem moc nepřemýšlela.“*

Z výzkumných dat je zřejmé, že psychická zátěž představuje výrazný fenomén v životě studujících z Ukrajiny. Vyskytuje se v různých podobách – od praktického stresu z administrativy a studijních nároků po hlubší existenciální nejistotu související s válkou a budoucností. Současné univerzitní služby pro duševní zdraví nejsou pro tuto cílovou skupinu vždy dobře dostupné – bariérou může být jazyk, nedůvěra i nedostatek specifické podpory pro studenty v exilu.

Výsledky naznačují potřebu intenzivnějších a cílenějších služeb v oblasti wellbeingu, ideálně propojených s poradenstvím právním a sociálním, které by reflektovalo komplexnost životní situace těchto studentů.

11.6 Informovanost a způsoby komunikace

Informovanost o studijních povinnostech, dostupných službách a akcích pořádaných Univerzitou Karlovou představuje důležitý aspekt adaptace zahraničních studujících na nové prostředí. Z výpovědí informantů vyplynulo, že primárními zdroji informací jsou e-maily zasílané fakultami, osobní doporučení od spolužáků nebo mentorů a méně často sociální sítě. Mnozí informanti ale rovněž uvedli, že by přivítali jasnější a jednodušší komunikaci ve formátech, které jsou běžně používané mezi ukrajinskou studentskou populací.

Nejčastěji zmiňovaným oficiálním kanálem byly univerzitní e-maily. Informant č. 2 k tomu uvedl:

„Asi přes e-mail. Protože já teď nemám Instagram. Ztratil jsem notebook, ale ty maily mi vyhovují a používám je vždy.“

Na druhé straně však opakovaně zazníval požadavek na diverzifikaci komunikačních kanálů směrem k platformám běžným ve východoevropském prostoru. Klíčovým komunikačním prostředím se ukázal být Telegram, a to jak v rovině oficiální, tak neformální. Informant č. 5 popisovala:

„Všichni z východní Evropy používáme Telegram. To má i moje univerzita v Charkově. Kdyby tam byla i Karlovka, bylo by to super.“

Telegram zároveň funguje jako prostor, kde se studující navzájem informují, sdílejí zkušenosti a nabízejí si vzájemnou podporu. Informant č. 6 uvedl: *„Na Telegramu existuje stránka pro Ukrajince, kterou založil nějaký student. Tam si čtu, co je nového celkově pro Ukrajince v ČR. A taky tam lidi spolu mluví.“*

Vedle Telegramu byla několika informanty zmíněna i platforma Discord, která je hojně využívána zejména mezi mladší generací. Například informant č. 10 uvedl: *„Používám taky Discord. Kdyby informace byly tam, bylo by to super.“*

Sociální sítě jako Instagram či Facebook byly vnímány různě. Zatímco Instagram je některými informanty preferován, Facebook je obecně považován za méně používaný. Informant č. 1 sdělil:

„Nejradši získávám informace z e-mailu, ale i přes sociální sítě – hlavně Instagram. Facebook vůbec nepoužívám.“

Některé informantky naopak uvedly, že sociální sítě vůbec nevyužívají, a spoléhají se výhradně na e-mailové komunikace. Např. informantka č. 4 uvedla: *„Na sociálních sítích moc nejsem – Instagram a Facebook vůbec nemám. Takže jen e-mail.“*

Vedle oficiálních zdrojů informací hrají významnou roli i mezilidské vazby a osobní komunikace – ať už se spolužáky, s mentory nebo v rámci neformálních studentských skupin. Některé informační toky tak obcházejí oficiální struktury a spoléhají na komunitní přenos. Informant č. 1 popsal situaci ve své fakultní skupině takto: *„V té neformální skupině na PřF se řeší všechno – SIS, rozvrhy, předměty, jak se připravit na zkoušku. To je největší podpora.“*

Z výzkumu vyplývá, že ačkoliv základní informovanost skrze oficiální kanály jako e-mail funguje, není vždy srozumitelná, aktuální nebo přizpůsobená specifickým potřebám ukrajinských studentů. Současná komunikace postrádá komplexnost, multimodálnost a větší míru jazykové i kulturní citlivosti.

Informanti by uvítali větší zastoupení univerzitních institucí na platformách, které běžně používají (Telegram, Discord), a dostupnost informací nejen v češtině nebo angličtině, ale ideálně i v ukrajinštině. Tyto potřeby ukazují na potenciál rozvoje inkluzivnější komunikační strategie ze strany univerzity.

11.7 Podpora komunity akademické obce

Jedním z výrazných témat, které se opakovaně objevovalo v rozhovorech s ukrajinskými studujícími, je vnímání podpory v rámci akademické komunity Univerzity Karlovy. Tato podpora byla popisována jako zásadní pro úspěšnou adaptaci na nové studijní, kulturní a jazykové prostředí, zejména v prvních měsících po nástupu ke studiu. Informanti se opakovaně vraceli k tomu, že právě vztahy s vyučujícími a spolužáky hrály klíčovou roli při zvládání nejistoty, stresu a dalších aspektů souvisejících s jejich socioekonomicky ztíženou situací po příchodu do České republiky v důsledku války na Ukrajině.

Podle výpovědí všech čtyř informantů byla nejvýraznějším zdrojem podpory interakce s vyučujícími, kteří jsou vnímáni jako vstřícní, empatičtí a otevření potřebám studujících. Informant č. 4 zdůrazňuje, že *„všichni vyučující, co mám, jsou moc hodní a snaží se nám pomáhat“*, a zároveň reflektuje, že ve srovnání s kamarády z jiných českých univerzit je tato podpora na Univerzitě Karlově výjimečná. Podobně informant č. 3 uvádí, že *„ten příjemný přístup od vyučujících mě velmi mile překvapil“* a že v porovnání se zkušeností ze střední školy na Ukrajině vnímá akademické prostředí UK jako podnětné a respektující.

Vyučující jsou informanty vnímáni nejen jako garanti odborného vzdělávání, ale také jako osoby schopné poskytnout praktické rady, pomoci se zorientováním v novém systému nebo s porozuměním odborné terminologii. Jazyková bariéra, která se objevuje ve všech rozhovorech jako významná výzva, je podle výpovědí v akademickém prostředí částečně vyrovnávána právě vstřícným přístupem vyučujících. Informant č. 2 například uvedl, že i když je pro něj čeština náročná, *„ti vyučující jsou hodně nápomocní“* a že pokud nastane problém při zkoušce, *„tak by mi to vysvětlili“*. I informant č. 1, který reflektoval složitější adaptaci na češtinu, výslovně uvádí, že *„s vyučujícími nemám jazykovou bariéru“*, zatímco složitější je komunikace se spolužáky.

Vedle vyučujících tvoří důležitou složku akademické komunity také spolužáci, kteří byli často zmiňováni jako významný zdroj každodenní neformální podpory. Někteří informanti uváděli, že měli zpočátku pocit osamocení nebo obavu z navazování kontaktů, ale postupně se jim podařilo navázat přátelské vztahy napříč národnostmi. Informant č. 3 popisuje, že se zpočátku *„schválně oddělovala“* od českých studentů, ale později se cíleně snažila do českého kolektivu více proniknout, což vnímá jako důležitý zlom v procesu integrace. Informant č. 9 výslovně uvedla, že se *„bavíme všichni a žádné bariéry v kolektivu nevidím“*, a že interakce se spolužáky probíhá přirozeně.

Zároveň se však v některých výpovědích objevila reflexe, že kontakt mezi českými a ukrajinskými studujícími není vždy samozřejmý a že v některých studijních oborech může docházet k určité izolaci. Informant č. 10 uvedl, že ve svém malém studijním programu se necítí nijak oddělen od českých spolužáků, zatímco u jiných oborů, kde je větší počet ukrajinských studujících, vnímá rozdělení do skupin spíše podle národnosti. Tento poznatek může naznačovat, že míra integrace v rámci akademické obce je do jisté míry podmíněna organizační strukturou daného oboru, velikostí studijní skupiny a kulturní dynamikou konkrétního kolektivu.

Neformální podpora se ukázala jako významný prvek i mimo formální struktury univerzity. Někteří informanti se aktivně zapojili do různých studentských aktivit, což přispělo nejen k jejich sociální integraci, ale i ke zlepšení jejich duševní pohody. Informant č. 4 popisuje účast na workshopech v prostoru Studentské Hybernské, kde se zúčastnila meditace a jógy, a díky tomu se seznámila s českou studentkou. Informant č. 1 zase hovoří o neformální komunitě studujících ze zemí bývalého Sovětského svazu na své fakultě, která funguje prostřednictvím chatu a osobních setkání a nabízí cennou praktickou podporu v oblasti studia, rozvrhů či zapisování předmětů.

Za důležitý moment lze považovat také výskyt peer podpory ve formě mentoringu, který většina informantů hodnotí pozitivně. Všichni, kteří tuto službu využili, ji reflektovali jako užitečný nástroj pro zorientování se v akademickém prostředí a organizaci studia. Současně ale poukazují na to, že by bylo vhodné poskytovat tuto podporu systematictěji již v prvních týdnech studia – například informant č. 1 uvádí, že by ocenil mentoring již „v prvním semestru, kdy bylo nejvíce otázek“. Podobně informant č. 3 uvedla, že jí mentoring pomohl se strukturou studia, výběrem předmětů a že oceňuje možnost kdykoli se na mentorku obrátit, i když v současnosti už není kontakt tak častý.

Z výše uvedeného vyplývá, že akademická obec – zejména prostřednictvím vyučujících, spolužáků a peer podpory – sehrává zásadní roli při vytváření bezpečného, vstřícného a inkluzivního prostředí, které pomáhá ukrajinským studujícím zvládat nejen akademické, ale i sociální a psychologické výzvy spojené s jejich pobytem v České republice. Tato neformální a interpersonální rovina podpory tak významně doplňuje formální univerzitní opatření a podtrhuje důležitost mezilidských vztahů v akademickém kontextu.

11.8 Vnímání potřeby sociální práce v akademickém prostředí

Jedním z výrazných témat, které se objevilo v závěrečné části rozhovorů, byla reflexe možné role sociální práce na akademické půdě, a to zejména prostřednictvím instituce sociálního pracovníka či pracovnice působící přímo na univerzitě. Všech deset informantů na otázku, zda by považovali za užitečné, kdyby na Univerzitě Karlově působila sociální pracovnice či jiný kvalifikovaný odborník poskytující cílenou podporu, reagovali pozitivně. Jejich odpovědi poukazují na široké spektrum oblastí, v nichž by studující ocenili odbornou a dostupnou pomoc, a současně reflektují určité mezery v současném systému univerzitních služeb.

Sociální pracovník byl informanty nejčastěji spojován s potřebou orientace v legislativním a pobytovém systému České republiky. Tato oblast se ukázala být jednou z nejvíce problematických, a to nejen z hlediska informovanosti, ale i přístupnosti spolehlivých a srozumitelných zdrojů. Informant č. 7 například uvedla, že by velmi ocenila možnost konzultace k problematice přechodu z dočasné ochrany na jiný typ pobytu a možnosti trvalého usazení v České republice: *„Já bych tu chtěla mít v Česku trvalý pobyt a nevím, co přesně musím splňovat, abych to dostala. [...] Ani nevím, kde bych o tom víc zjistila.“* Podobně informant č. 1 uvedl, že by mu sociální pracovník pomohl zejména v otázkách týkajících se víz,

práce a orientace v pracovněprávních podmínkách pro cizince. Také informant č. 2 zmiňuje, že otázky budoucnosti a právní nejistoty spojené s pobytovým režimem „nechce ani domýšlet“, ale zároveň přiznává, že mu chybí osoba, na kterou by se mohl s těmito obavami obrátit.

Další významnou oblastí, ve které informanti vnímají potenciál sociální práce, je propojení na další dostupné podpůrné struktury mimo univerzitu – tedy především neziskové organizace, specializované poradny nebo veřejné instituce. Všichni informanti ve svých odpovědích přiznali, že o takových službách buď neví, nebo s nimi nemají žádnou zkušenost. Například informant č. 3 uvedla, že „žádné organizace nezná“ a že „nemá nikoho, na koho by se mohla v tomto směru obrátit“, ačkoli již řešila například otázky právního postavení po skončení studia. Tento nedostatek informací a podpory tak vytváří prostor pro rozvoj systematického a profesionálně ukotveného poradenství, které by mohlo být v gesci sociálního pracovníka působícího na univerzitě nebo ve specializovaném poradenském centru.

Někteří informanti vnímali tuto roli i v širších souvislostech. Například informant č. 1 navrhoval, že by sociální pracovník mohl pomoci i v oblasti kariérního poradenství, konkrétně v oblasti „pracovních nabídek a povolení pracovat během studia“, což odráží potřebu propojení praktických informací se specifiky právního postavení zahraničních studujících. Informant č. 4 pak zmínila, že „*by se ráda s někým poradila, ale zatím neví s kým*“, a zároveň reflektovala vlastní nejistotu ohledně legislativních změn a dopadů tzv. Lex Ukrajina.

Z výpovědí také vyplynulo, že informanti oceňují možnost obracet se na konkrétní osoby v rámci mentoringu či studijních oddělení, avšak často narážejí na to, že tito pracovníci nejsou odborníky na složitější témata spojená s migrací, pobytovými oprávněními, pracovními podmínkami nebo právním statutem. V tomto kontextu se ukazuje jako žádoucí doplnit univerzitní podpůrné služby o odborně kvalifikovanou profesi, která by byla připravena systematicky řešit komplexní životní situace studujících v ohrožení, a to nejen ve smyslu praktické pomoci, ale i psychické opory a advokačního zastupování v rámci univerzitního systému.

Z hlediska očekávání a představ o této pozici lze shrnout, že informanti ji nevnímají pouze jako formální instituci, ale jako důvěryhodného průvodce v náročných a často spleťtých situacích, které souvisejí s kombinací studia, pobytového statusu, finanční nejistoty a adaptačního stresu. V tomto smyslu je možné roli sociální práce chápat jako klíčovou součást inkluzivního akademického prostředí, které nejen nabízí vzdělávání, ale současně usiluje o podporu a udržení studujících v obtížné životní situaci.

12 Diskuze

12.1 Interpretace výsledků ve vztahu k teoretickému rámci

Výsledky výzkumu potvrzují, že zkušenost ukrajinských studujících na Univerzitě Karlově je formována širokou škálou faktorů, které je třeba analyzovat nejen individuálně, ale především strukturálně – v souladu s perspektivou kritické sociální práce. Ta upozorňuje na význam strukturálních nerovností a mocenských vztahů, které formují životní šance a příležitosti znevýhodněných skupin (Dominelli, 2010).

Získaná data ukazují, že podpora poskytovaná ukrajinským studentům má často charitativní nebo projektový charakter, není ukotvena ve stabilních strukturách a neřeší všechny klíčové potřeby – zejména právní poradenství, jazykovou podporu a systematickou informovanost. To je v souladu s tezí, že pomoc migrantům ve vysokoškolském prostředí bývá často realizována „ad hoc“ a bez zohlednění širších socioekonomických souvislostí (Fraser & Taylor, 2016).

Studující se tak dostávají do situace, kdy jsou na jedné straně vděční za existující služby, ale současně zůstávají v nejistotě a závislosti na systému, jehož pravidla nejsou transparentní, předvídatelná ani snadno přístupná. Tato zjištění potvrzují klíčovou hypotézu práce: že podpora ze strany univerzity není dostatečně komplexní, a ne vždy odpovídá potřebám studujících ve zranitelné exilové situaci.

Zároveň se ukazuje, že přestože univerzita nabízí určité nástroje podpory (mentoring, stipendia, psychologická pomoc), jejich využití je podmíněno kompetencí studujících systém „přečíst“, orientovat se v něm a zvládat jeho nároky – což je zcela v rozporu s principy rovného přístupu. Tato skutečnost je v kontextu kritické sociální práce interpretována jako forma strukturálního násilí.

12.2 Srovnání s literaturou a předchozími studiemi

Cílem této kapitoly je zasadit zjištění výzkumu do kontextu stávající odborné literatury, která se zabývá situací zahraničních studujících, zejména těch s migrační nebo uprchlickou zkušeností, ve vysokoškolském prostředí. Srovnání s předchozími výzkumy a teoretickými koncepty umožňuje nejen validovat a prohloubit interpretaci získaných dat, ale zároveň poukázat na to, jak specifická je situace ukrajinských studujících na Univerzitě Karlově v důsledku války a související nucené migrace.

Zahraniční výzkumy v posledních letech stále více zdůrazňují, že studující, kteří byli nuceni opustit svou zemi kvůli válce, čelí odlišnému souboru bariér než běžní mezinárodní studenti – a že tyto bariéry mají jak strukturální, tak psychosociální charakter (Papatsiba,

Dimitroulia, & Kozłowska, 2023; Levecque et al., 2017). Podobné poznatky přináší i tento výzkum, přičemž propojování výpovědí informantů s relevantní literaturou napomáhá porozumět, které aspekty jejich zkušenosti jsou univerzální a které specificky vycházejí z českého institucionálního a kulturního kontextu.

Kapitola se zaměřuje na pět hlavních oblastí: jazykové bariéry, psychologickou zátěž, sociální integraci, právní informovanost a institucionální participaci. V každé z těchto oblastí jsou zjištění této práce konfrontována s poznatky z odborné literatury a předchozích výzkumů v Česku i v zahraničí, přičemž zvláštní důraz je kladen na kritickou perspektivu, která analyzuje mocenské struktury a nerovnosti, jež ovlivňují přístup ke vzdělání a podpoře.

12.2.1 Jazykové bariéry a akademická adaptace

Jednou z nejzásadnějších překážek, které ukrajinští studující na českých vysokých školách vnímají, je jazyková bariéra. Ta zasahuje napříč všemi oblastmi univerzitního života – od výuky a komunikace s vyučujícími, přes administrativní procesy až po každodenní sociální interakce se spolužáky a okolím. Jazyková bariéra tedy nepředstavuje pouze problém v oblasti vzdělávání, ale má výrazné dopady na psychickou pohodu, sebevědomí a míru začlenění studujících do akademické i širší společnosti.

Podle Andrade (2006) není pro zahraniční studující zásadní pouze zvládnutí odborného jazyka potřebného pro zvládnutí studijních povinností, ale i schopnost orientovat se v neformálních jazykových registrech, rozumět kulturně podmíněným jazykovým výrazům a osvojit si jazyk, který umožňuje plnohodnotné zapojení do běžné komunikace v univerzitním prostředí. Výzkum ukazuje, že právě tato každodenní jazyková kompetence je častým zdrojem stresu a pocitu nejistoty. Ukrajinští informanti v rámci tohoto výzkumu popisovali například obavy z vystupování v hodinách, nerozumění zadání nebo pocit, že nejsou schopni se rovnocenně zapojit do diskuse. Tyto zkušenosti potvrzují fenomén tzv. jazykové nejistoty (language insecurity), která souvisí s nízkým jazykovým sebevědomím a brání aktivnímu zapojení do studijního i společenského života (Glass & Westmont, 2014).

Problém jazykové bariéry je navíc úzce propojen s otázkou dostupnosti podpory. Mnohé informace týkající se studijních pravidel, stipendií či pobytových záležitostí jsou dostupné pouze v češtině, nebo ve velmi omezené podobě v angličtině. To výrazně komplikuje orientaci v systému a vytváří prostor pro chyby či nepochopení. Jak uvádí Thomas (2012), přístup k informacím ve srozumitelném jazyce je základním předpokladem akademického úspěchu i pocitu bezpečí studenta. V tomto výzkumu se například objevily výpovědi studujících, kteří nedokázali včas zareagovat na požadavky studijního oddělení právě kvůli jazykové nejasnosti sdělení. Takové situace mohou vést nejen k akademickým problémům, ale i k právním důsledkům – například ohrožení vízového statutu.

Z výpovědí informantů rovněž vyplynulo, že jazyková bariéra ztěžuje i navazování sociálních vazeb s českými studenty a vytváří bariéru mezi skupinami. Jazyk se zde stává faktorem

sociální exkluze, který posiluje pocit izolace a osamění. Tento jev není ojedinělý – Levecque et al. (2017) upozorňují, že právě nízká míra sociální integrace je jedním z hlavních prediktorů psychické nepohody mezi zahraničními studujícími. Ti, kteří nemají možnost sdílet své zkušenosti v bezpečném jazykovém prostředí, se častěji uzavírají do komunit mluvících stejným jazykem, což však může vést k další marginalizaci.

Závažnost jazykové bariéry potvrzuje i srovnání s českou literaturou. Studie Vlčkové a Dvořákové (2019) realizovaná na Masarykově univerzitě poukazuje na to, že nedostatečná jazyková podpora je vnímána jako jedna z hlavních překážek při integraci zahraničních studentů do výuky. Autoři navrhuji nejen posílení jazykových kurzů, ale i rozvoj podpůrných služeb v angličtině či jiných cizích jazycích, a větší citlivost vyučujících k jazykovým potřebám svých studentů. Tato doporučení jsou v plné míře v souladu se zjištěními prezentovanými v této práci.

Přestože některé fakulty nabízejí jazykové kurzy či možnost studia v angličtině, podle výpovědí informantů bývají tyto možnosti kapacitně omezené, nedostatečně propagované, případně nejsou přizpůsobené specifickým potřebám studujících s migrační zkušeností. Výuka češtiny často není systematická, chybí propojení jazykových kurzů s akademickými dovednostmi nebo sociokulturní orientací. Jak uvádí Papatsiba, Dimitroulia a Kozłowska (2023), v případě studujících z válkou zasažených zemí je nutné, aby jazyková podpora zahrnovala i psychosociální složku a byla citlivá k traumatu a specifickým kulturní adaptace.

Z výše uvedeného vyplývá, že jazyková bariéra je nejen technickou otázkou „neznalosti jazyka“, ale hlubokým strukturálním problémem spojeným s mocenskými asymetriemi, dostupností zdrojů a institucionalizovanými očekáváními. Kritická perspektiva pak odhaluje, že jazyk může fungovat jako nástroj exkluze a nerovnosti – zvláště tehdy, pokud univerzita nepřizpůsobí své komunikační a pedagogické praktiky různorodé realitě svých studentů (Dominelli, 2017).

12.2.2 Psychologická zátěž a duševní zdraví

Psychologické dopady nucené migrace představují zásadní dimenzi zkušenosti ukrajinských studujících v exilu, která úzce souvisí s jejich akademickou výkonností, motivací i schopností integrace do nového prostředí. Válka, nucené opuštění domova, ztráta bezpečí a nejistota ohledně budoucnosti vytvářejí specifický typ zátěže, který se výrazně odlišuje od běžných stresorů, jimž čelí mezinárodní studující. Tato zkušenost má hluboký dopad na duševní zdraví, což potvrzují i výsledky této práce.

Z výpovědí informantů vyplynulo, že psychická zátěž se nejčastěji projevovala jako úzkost, poruchy spánku, problémy se soustředěním nebo pocity odtržení od reality. Tyto symptomy nejsou výjimečné – výzkum Levecque et al. (2017) ukázal, že téměř 50 % doktorandů pociťuje psychickou nepohodu, přičemž zahraniční studující vykazují ještě vyšší míru stresu vzhledem k environmentálním a kulturním faktorům. V českém kontextu obdobně upozorňuje studie Kolářové a kol. (2022), že cizinci na vysokých školách čelí zvýšenému riziku duševních obtíží kvůli izolaci, jazykové bariéře a sociální nejistotě.

V případě ukrajinských studujících je důležité reflektovat i specifika tzv. „exilové psychiky“ – kombinace posttraumatického stresu, adaptace na novou kulturu a přetrvávající obavy o blízké na Ukrajině. Jak uvádí Garcia a Tierney (2018), duševní zdraví studujících nelze vnímat jako individuální problém oddělený od jejich společenského a institucionálního kontextu. Absence stabilního zázemí, právní nejistota a finanční tlak se kumulují a přispívají k tomu, že i běžné studijní výzvy mohou být vnímány jako nepřekonatelné.

Respondenti v této práci často poukazovali na to, že univerzitní podpora v oblasti duševního zdraví je buď nedostupná, nebo není přizpůsobena jejich potřebám. Mezi nejčastější bariéry patřil jazyk, dlouhé čekací lhůty a nejistota, zda je služba určena i pro cizince. Tato zjištění potvrzují závěry Thomas (2012), který upozorňuje, že institucionální podpora musí být nejen dostupná, ale také kulturně a jazykově přizpůsobená, aby ji studenti skutečně využívali.

Psychická zátěž se také promítá do akademické výkonnosti. Studující uváděli, že v obdobích vysokého stresu nebyli schopni plnit své povinnosti, což vedlo k obavám ze ztráty stipendia nebo prodloužení studia. Podle výzkumu Glass a Westmont (2014) právě duševní pohoda významně ovlivňuje motivaci a schopnost učit se – studenti, kteří se necítí bezpečně a podporováni, mají výrazně nižší akademické výsledky.

V tomto ohledu se ukazuje jako efektivní zavedení psychologických služeb přímo v univerzitních podpůrných centrech, které reflektují potřeby zahraničních studujících. V některých zemích (např. Švédsko, Německo nebo Kanada) již fungují modely krizového poradenství a skupinových terapeutických sezení, vedených psychologem s interkulturním výcvikem (Papatsiba et al., 2023). V českém prostředí se však tyto přístupy zatím zavádějí pouze dílčím způsobem a často bez dlouhodobého institucionálního ukotvení.

Kritická sociální práce v tomto ohledu upozorňuje, že duševní zdraví nesmí být redukováno pouze na individuální symptomy, ale je třeba brát v úvahu širší strukturální podmínky, které psychickou pohodu formují – nerovnosti, exkluzi, nejistotu a institucionální bariéry (Dominelli, 2017). Tento přístup zdůrazňuje, že univerzity mají odpovědnost za vytvoření takového prostředí, které je nejen akademicky náročné, ale zároveň bezpečné, podpůrné a inkluzivní.

12.2.3 Sociální integrace a pocit sounáležitosti

Sociální integrace představuje jeden ze stěžejních faktorů ovlivňujících úspěšnou adaptaci zahraničních studujících na vysoké škole. V případě ukrajinských studujících, kteří jsou nuceni ke studijní migraci v důsledku ozbrojeného konfliktu, nabývá tato dimenze zvláštního významu. Pocit sounáležitosti, začlenění do kolektivu a možnost vytvářet smysluplné sociální vazby hrají klíčovou roli nejen v akademickém fungování, ale i v oblasti duševního zdraví, motivace a celkové kvality života v hostitelské zemi.

V zahraniční literatuře se význam sociální integrace dlouhodobě potvrzuje jako prediktor akademického úspěchu a spokojenosti studujících. Například Glass a Westmont (2014) uvádějí, že právě míra sounáležitosti s univerzitní komunitou a četnost mezikulturních interakcí přímo

korelují s vyšším studijním výkonem a pozitivním prožíváním pobytu v zahraničí. Pro zahraniční studující je integrace často náročnější, neboť musí překonávat jazykovou bariéru, kulturní odlišnosti i institucionalizované způsoby exkluze – například přetrvávající stereotypy nebo neochotu domácích studujících navazovat vztahy.

Výsledky tohoto výzkumu ukazují, že ukrajinští studující vnímají svou sociální integraci velmi ambivalentně. Na jedné straně oceňují existenci některých aktivit, jako jsou peer mentoringové programy, studentské kluby nebo jazyková setkávání, které umožňují kontakt s dalšími zahraničními studenty i s českým prostředím. Na straně druhé však často poukazují na nízkou míru zájmu ze strany českých studujících, chybějící strukturální podporu integrace nebo pouze formální charakter některých akcí. Tyto výpovědi jsou v souladu se zjištěními Riaño et al. (2022), kteří upozorňují, že integrační aktivity bez participace cílové skupiny mohou selhávat, protože nereflktují skutečné potřeby a způsoby, jakými studující budují sítě a vztahy.

Z hlediska českého prostředí potvrzuje podobné závěry i studie Vlčkové a Dvořákové (2019), která analyzovala zkušenosti zahraničních studentů na Masarykově univerzitě. Autoři konstatují, že i když jsou zahraniční studenti na univerzitě přítomni, jejich sociální zapojení je často omezené a probíhá převážně v rámci vlastních etnických skupin. Důvodem je nejen jazyková bariéra, ale také chybějící příležitosti pro neformální setkávání a kulturní výměnu s českými studenty. Tento jev se potvrzuje i v našem výzkumu – informanti často hovoří o tom, že české prostředí vnímají jako uzavřené, orientované na výkon a málo vstřícné vůči kulturně odlišnému projevu.

Kromě mezistudentské roviny hraje významnou roli i postoj vyučujících a dalších zaměstnanců univerzity. Tam, kde byla zaznamenána vstřícnost, zájem o osobní situaci studenta a ochota k dialogu, popisovali informanti vyšší míru sounáležitosti a bezpečí. V opačných případech – tedy při zkušenosti s lhostejností, neochotou či dokonce mikroagresí – docházelo k posílení pocitu izolace. Jak uvádí Thomas (2012), kvalita vztahů a každodenní interakce mezi studenty a akademickými pracovníky má zásadní vliv na to, zda se studující cítí jako „součást“ univerzity, nebo jako pouhý „návštěvník“.

V tomto ohledu lze za efektivní považovat strategie, které kombinují strukturální podporu (např. systematická inkluzivní školení pro zaměstnance, podpora studentských iniciativ, podmínky pro mezikulturní dialog) s participativními mechanismy, jež zapojují samotné zahraniční studující do tvorby komunitního života (Shaw et al., 2020). Výzkum Papatsiby et al. (2023) dále ukazuje, že největší míru integrace vykazují ti studující, kteří jsou aktivně zapojeni do rozhodovacích procesů a mají možnost ovlivnit podobu podpory, kterou dostávají.

Z kritické perspektivy je přitom důležité chápat integraci nikoli jako jednostranný proces „přizpůsobení se“ minoritní skupiny většinové kultuře, ale jako oboustranný a strukturální proces, který vyžaduje změnu i na straně instituce. Jak podotýká Dominelli (2017), skutečná inkluze začíná tam, kde se instituce mění tak, aby vycházela vstříc rozmanitosti a zpochybňovala vlastní normativní rámce. V tomto duchu je třeba chápat sociální integraci nikoli jen jako „zvání ke stolu“, ale jako aktivní vytváření podmínek pro rovné partnerství.

12.2.4 Právní poradenství a informovanost

Jedním z klíčových zjištění této práce je zásadní význam dostupného a srozumitelného právního poradenství pro ukrajinské studující, kteří se v důsledku války ocitli v České republice. Právní nejistota je u této skupiny častým a silně stresujícím faktorem, který ovlivňuje nejen jejich pobytové a studijní možnosti, ale také pocit bezpečí, predikovatelnost budoucnosti a motivaci ke studiu. Jak ukazují zjištění této práce, mnozí informanti se setkali s nejasnostmi ohledně délky platnosti dočasné ochrany, změn vízového statusu po ukončení studia, nebo oprávnění k zaměstnání. Absence systematické právní podpory je v tomto ohledu významnou bariérou.

V zahraniční literatuře se na právní orientaci často nahlíží jako na součást širší informační gramotnosti studujících. Robertson (2021) upozorňuje, že nedostatek jasných a dostupných právních informací pro zahraniční studenty může vést k fatálním chybám, jako je nechtěné porušení vízových podmínek či ztráta možnosti legálního pobytu. Tyto závěry jsou zcela v souladu s tím, co vyplynulo z rozhovorů s informanty – někteří z nich se např. domnívali, že s ukončením studia zaniká automaticky i jejich status dočasné ochrany, aniž by znali možnosti jeho prodloužení nebo změny.

Z hlediska českého prostředí chybí systematická infrastruktura právního poradenství, která by byla specializovaná na potřeby zahraničních studujících – tím spíše těch, kteří přišli v rámci uprchlické vlny. Přestože existují jednotlivé poradenské služby v rámci univerzitních center (např. právní poradenství v Centru Carolina na Univerzitě Karlově), tyto služby nejsou vždy jazykově přístupné, jejich propagace je omezená a mnohdy nejsou zaměřeny specificky na migraci a její právní aspekty. Informanti často uváděli, že se o existenci právní pomoci dozvěděli náhodou nebo příliš pozdě.

V některých případech byla pomoc zajištěna externími neziskovými organizacemi, jako je Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU), která pořádá vzdělávací semináře pro ukrajinské studenty na téma právního statusu, dočasné ochrany, možností změny pobytu, nebo přístupu k zaměstnání. Taková forma podpory byla hodnocena pozitivně zejména díky tomu, že byla poskytována ve srozumitelném jazyce a byla propojena s dalšími oblastmi podpory (např. doporučení na kontaktní místa, praktické rady ke zdravotnímu pojištění apod.). Jak upozorňuje Riaño et al. (2022), právě integrace právní, sociální a psychologické pomoci do jednoho podpůrného rámce je efektivní strategií, která zvyšuje využitelnost služeb u zranitelných skupin.

Důležitou roli hrají také komunikační kanály, kterými jsou informace šířeny. Z výzkumu vyplynulo, že oficiální webové stránky univerzit bývají pro studující těžko srozumitelné, často pouze v češtině, s právní terminologií, která je nesrozumitelná i pro rodilé mluvčí. Tento poznatek odpovídá závěrům studie Thomas (2012), která uvádí, že přístup k informacím v jednoduché, vícejazyčné a uživatelsky přívětivé formě je klíčovým faktorem pro rovný přístup ke službám. Studující potřebují nejen informace, ale také pomoc s jejich interpretací a aplikací v konkrétních životních situacích.

Z pohledu kritické sociální práce je právní nejistota nejen důsledkem složité legislativy, ale i strukturálního vyloučení, které znevýhodněné skupiny nutí k nadměrné administrativní zátěži a zodpovědnosti (Dominelli, 2017). Vysoké školy jako instituce by neměly přenášet celou tíhu orientace v právním systému na jednotlivce, ale měly by aktivně vytvářet podpůrná a bezpečná prostředí, kde jsou základní informace srozumitelné, dostupné a doprovázené lidským kontaktem.

Tato práce tak potvrzuje, že kvalitní právní poradenství je nezbytnou součástí podpory ukrajinských studujících a jeho absence může zmařit jinak efektivní integrační snahy v oblastech jako je jazyková, akademická nebo psychosociální podpora.

12.2.5 Perspektiva kritické sociální práce a participace studujících

Začlenění kritické perspektivy sociální práce do analýzy podpory ukrajinských studujících umožňuje odhalit hlubší strukturální souvislosti, které formují podmínky jejich přístupu ke vzdělání. Kritická sociální práce chápe univerzitu nikoli jako hodnotově neutrální instituci, ale jako místo, kde se reprodukuje a současně mohou proměňovat mocenské vztahy, normy a představy o „normálnosti“ (Dominelli, 2017). V tomto rámci získává zásadní význam participace samotných studujících jako nástroj proti marginalizaci a jako prostředek k transformaci institucí směrem k větší spravedlnosti.

V rámci výzkumu se ukázalo, že participace ukrajinských studujících na tvorbě, evaluaci a zlepšování podpůrných opatření je zatím spíše omezená. Některé pozitivní příklady lze najít v rámci peer mentoringových programů, jazykových kurzů, kde ukrajinští studenti sami působí jako lektori nebo asistenti, či v neformálním předávání informací mezi studenty. Tyto aktivity však vycházejí převážně z iniciativy jednotlivců a nejsou systematicky začleněny do institucionálních struktur. Jak uvádí Ife (2016), skutečně participativní praxe musí být zakotvena v rozhodovacích procesech a chápat klienta (v tomto případě studenta) nikoli jako pasivního příjemce služby, ale jako kompetentního aktéra s právem spoluutvářet systém, který ho ovlivňuje.

Participace má přitom nejen symbolický, ale i praktický význam. Studenti mají jedinečné znalosti o tom, co v systému funguje a co nikoliv, a mohou přinést cenné návrhy na zlepšení podpory. V kontextu krizové migrace navíc participace posiluje pocit vlastní hodnoty a kompetence, čímž působí proti bezmoci a dezorientaci, kterou často přináší nucené přesídlení (Garcia & Tierney, 2018). V rámci výzkumu několikanásobně zaznělo, že by si studující přáli být více slyšeni a zapojeni, například formou studentských poradních skupin, evaluace podpory nebo účasti na rozhodování o rozdělování stipendií.

Zahraniční literatura přináší řadu příkladů dobré praxe participativního přístupu. Např. studie Shaw, Green a Rizvi (2020) ukazuje, jak lze s uprchlickými studujícími spoluvytvářet podpůrné služby prostřednictvím participativního designu, což vede nejen ke zvýšení relevance služeb, ale i k posílení důvěry v instituci. Tento přístup lze chápat jako projev epistemické spravedlnosti – tedy uznání různorodých forem poznání a zkušenosti jako rovnocenných (Fricker, 2007). V

českém kontextu jsou však podobné přístupy zatím spíše výjimečné a participace studujících v rozhodovacích strukturách zůstává nedostatečná, zejména u těch z marginalizovaných skupin.

Kritická perspektiva zároveň upozorňuje, že bez participace hrozí, že podpora zůstane paternalistická – tedy řízená „pro“ studující bez jejich aktivní účasti, a tím pádem často nereflektující jejich reálné potřeby. Jak konstatuje Dominelli (2017), pomoc bez dialogu může ve svém důsledku reprodukovat stejné mocenské nerovnosti, které se snaží zmírnit. Vytváření prostorů, kde mohou studující spolurozhodovat, formulovat své potřeby a podílet se na hodnocení systému, není luxus, ale nutnost pro univerzitu, která se chce považovat za inkluzivní.

Z výše uvedeného vyplývá, že posílení participace ukrajinských studujících není jen otázkou etiky nebo symboliky, ale podmínkou efektivní a spravedlivé podpory. Vysoké školy by proto měly vytvořit konkrétní mechanismy, které umožní aktivní zapojení této skupiny – ať už formou poradních platforem, studentských ambasadorů, participativní evaluace nebo spolupráce na vývoji podpůrných služeb.

12.3 Reflexe a návrhy na zlepšení

V závěrečné části rozhovorů byli informanti vyzváni k reflexi své studijní zkušenosti na Univerzitě Karlově a k návrhům, které by podle jejich názoru mohly zlepšit podmínky pro zahraniční, zejména ukrajinské, studující. Tato část výpovědí přinesla řadu konkrétních doporučení týkajících se jak studijní podpory, tak systémových změn v oblasti poradenství, informovanosti či integrace.

Jazyková podpora se ukázala být jedním z nejčastěji zmiňovaných témat. Mnozí informanti by uvítali navazující kurzy akademické češtiny i pro pokročilejší úroveň, přizpůsobené oborovému jazyku.

	Informant	č.	7	uvedla:
„Určitě by mi pomohly nějaké jazykové kurzy. Třeba i něco navazujícího, klidně konverzace				
nebo akademické psaní. Hlavně kvůli gramatice.“				

Informant	č.	2	dodal:
„Možná seznam slov, které se vyskytují na přednáškách. Odborná slova, která běžně neznáme – abych se na to mohl připravit.“			

Dále byla zmiňována potřeba stabilnější a přehlednější finanční podpory, zejména v oblasti stipendií. Informanti vyjádřili přání, aby existovala větší transparentnost ohledně výše a trvání stipendií a aby studující nebyli vystaveni měsíční nejistotě ohledně přiznání podpory. Informant č. 3 to formulovala takto: „Každý měsíc čekáme, jestli univerzita rozhodne, že nám dají stipendium. Nevíme, jestli to bude pokračovat. To je hrozně nejisté.“

Velmi silně zaznívala potřeba komplexního právního a sociálního poradenství, ideálně v podobě pozice sociální pracovnice, která by na univerzitě působila. Většina informantů

reagovala na tento návrh jednoznačně pozitivně a popsala konkrétní oblasti, ve kterých by takovou podporu využila. Informant č. 6 uvedla: „*To by bylo hodně přínosné. Hlavně co se týče povolení k pobytu, víz, trvalého pobytu. Ale třeba i bydlení nebo otázky ohledně stipendií.*“ Informant č. 1 doplnil: „*Napadá mě hned pár otázek, co se týče víza, a nevím, na koho se obrátit. A aby to bylo zadarmo.*“

Dalším návrhem bylo zřízení srozumitelné příručky pro nové studenty – jak v oblasti bydlení, tak ve studijním systému, stipendiích nebo psychické podpoře. Informant č. 5 k tomu dodala: „*Ocenila bych víc informací ohledně kolejí. Třeba jak se přestěhovat, jak to funguje. Nějakou brožuru nebo FAQ.*“

V oblasti integrace do českého prostředí zazníval návrh na podporu mezikulturního setkávání a společných aktivit českých a ukrajinských studentů. Informant č. 9 navrhla: „*Na jedné akci bylo 20 Ukrajinců a jen 4 Češi. Bylo by super, kdyby univerzita pořádala česko-ukrajinská setkání, která by podporovala integraci.*“

Další návrhy se týkaly např. rozšíření mentoringového programu (zejména v prvním semestru), zpřehlednění komunikačních kanálů nebo větší přítomnosti univerzitních struktur na Telegramu. Některé informantky reflektovaly potřebu kariérního poradenství a podpory při hledání práce. Informant č. 3 popsala svou zkušenost takto: „*Byla jsem v kariérním centru, ale čekala jsem, že mi pomohou najít nějaké konkrétní nabídky práce. Nakonec jsem dostala jen obecné informace.*“

12.4 Doporučení pro praxi

Na základě provedeného kvalitativního výzkumu, který zachytil zkušenosti ukrajinských studujících v socioekonomicky znevýhodněné situaci na Univerzitě Karlově, a jejich následného srovnání s odbornou literaturou, lze formulovat několik konkrétních doporučení pro zlepšení podpůrných služeb v oblasti vysokého školství. Tato doporučení vycházejí z potřeb identifikovaných informanty, reflektují současné mezery v institucionální podpoře a opírají se o osvědčené přístupy ze zahraničí i teoretické poznatky kritické sociální práce.

12.4.1 Návrhy na zlepšení podpory na Univerzitě Karlově

Výsledky výzkumu jednoznačně ukázaly, že současný systém podpory ukrajinských studujících na Univerzitě Karlově, ačkoli v mnoha ohledech funkční, není komplexně strukturován a nepostihuje plnou šíři potřeb, které se u této skupiny studentstva v důsledku války a exilové situace kumulují. V této souvislosti je žádoucí rozšířit a systematizovat podpůrná opatření nejen z hlediska vzdělávací politiky, ale také z hlediska odborné sociální práce, která svou podstatou integruje porozumění individuální situaci člověka se schopností intervenovat ve strukturálních podmínkách, které tuto situaci spoluutvářejí (Matoušek, 2013).

Klíčovým doporučením je proto zřízení pozice sociálního pracovníka nebo sociální pracovnice přímo v rámci univerzitních struktur, ideálně při UK Pointu či Centru Carolina. Tato odborná pozice by měla být koncipována jako multidisciplinární – propojující oblast sociálního poradenství, právní orientace, krizové intervence a případného napojení na externí organizace. V rámci praxe sociální práce by šlo o standardní přístup case managementu, který umožňuje pracovat s klientem/studentem v jeho konkrétním životním kontextu a zohledňovat zároveň ekonomickou situaci, legislativní status, bydlení, duševní zdraví i studijní nároky (Payne, 2021). Sociální pracovnice by mohla být zároveň průvodkyní systémem podpory, ale i obhájkyň práv znevýhodněných studujících uvnitř akademického prostředí.

Další oblastí, která vyžaduje posílení, je zajištění stabilní a predikovatelné finanční podpory. Informanti výzkumu opakovaně poukazovali na to, že cílená stipendia pro ukrajinské studující byla sice přínosná, ale jejich časové omezení, nejasné podmínky a nedostatek informací vedly k pocitu nejistoty a závislosti. V kontextu sociální práce lze tuto situaci chápat jako sekundární viktimizaci – kdy je zranitelný jedinec vystaven opakovanému stresu z nejasných struktur, které by měly fungovat jako ochranný rámec. Z pohledu spravedlivé distribuce by bylo žádoucí, aby byla vytvořena trvalá stipendijní linie určená pro studující v krizové životní situaci (např. válka, exil, sociální znevýhodnění), která bude administrativně přístupná, jazykově srozumitelná a stabilně financovaná.

Neméně důležitá je otázka jazykové podpory, která přesahuje rámec klasické výuky češtiny pro cizince. Výzkum ukázal, že jazyková bariéra se projevuje nejen ve výuce, ale i v orientaci na webových stránkách, při komunikaci s vyučujícími či při psaní odborných textů. Je tedy vhodné rozšířit stávající nabídku kurzů o kurzy akademické češtiny, gramatiky, psaní odborných textů a porozumění administrativním dokumentům, které by byly přístupné v průběhu celého studia,

nikoliv pouze v jeho úvodu. Z pohledu sociální práce jde o formu posilování kompetencí (empowerment), které vedou k vyšší míře nezávislosti, sebevědomí a participace ve studijním procesu.

Další navrhovanou oblastí je zlepšení přístupnosti a přehlednosti informací o podpůrných službách, včetně jejich jazykové a technické dostupnosti. V praxi by to mohlo znamenat vytvoření centralizované digitální platformy (např. informační brožura, webový rozcestník, vícejazyčný portál), která by studenty krok za krokem prováděla dostupnými službami, postupy žádostí, kontaktními osobami i častými otázkami. Příklady dobré praxe lze nalézt u zahraničních univerzit, které tyto materiály pravidelně aktualizují a přizpůsobují cílovým skupinám (např. Refugee Education UK, 2022).

Napříč návrhy informantů se opakovaně objevovala potřeba rozšířit komunikační kanály o platformy běžné pro mladé lidi z Ukrajiny, zejména Telegram. Z hlediska efektivity i etiky komunikace by bylo vhodné, aby univerzita přizpůsobila formu šíření informací mediálním zvyklostem cílové skupiny a nespolehlala pouze na e-mailovou korespondenci nebo webové stránky. Efektivní komunikace je zároveň předpokladem důvěry – klíčového prvku pro navázání vztahu mezi institucí a zranitelným studentem.

V neposlední řadě se ukázala jako důležitá oblast sociální integrace a vztahová podpora. Ukrajínští studující často popisovali, že se ocitají mezi dvěma bublinami – komunitou krajanů, která jim poskytuje základní oporu, a českým akademickým prostředím, do něhož ne vždy proniknou. Sociální práce v univerzitním kontextu by zde mohla sehrát roli facilitátora setkávání, organizace mezinárodních workshopů, interkulturních večerů nebo jazykových tandemů, které podporují porozumění, snižují kulturní distanci a zvyšují vzájemný respekt. V dlouhodobém horizontu může taková činnost posílit nejen duševní pohodu studujících, ale i soudržnost a inkluzivitu celé akademické komunity.

Z výše uvedeného vyplývá, že role sociální práce v univerzitním prostředí by neměla být vnímána pouze jako okrajová nebo krizová, ale jako integrální součást politiky rovnosti a podpory. Ukrajinská studující populace je v tomto smyslu nejen výzvou, ale i příležitostí – ukazuje, že inkluzivní přístup ke vzdělávání vyžaduje nejen otevřenost, ale i odbornost, koordinaci a dlouhodobou strategii.

12.4.2 Možnosti spolupráce se státními institucemi a neziskovými organizacemi

Univerzita jako vzdělávací instituce zůstává v mnoha směrech autonomní, avšak v oblasti podpory znevýhodněných skupin studentstva – a zvláště těch, kteří se nacházejí v exilové situaci v důsledku ozbrojeného konfliktu – se nevyhnutelně dostává do kontaktu s širšími strukturami sociálního zabezpečení, migrační a vzdělávací politiky. Právě v tomto prostoru mezi akademickou a veřejnou sférou má sociální práce potenciál sehrát klíčovou roli prostředníka, koordinátora a advokáta zájmů klientů – v tomto případě zahraničních studujících v zranitelné životní situaci.

Výsledky výzkumu ukázaly, že mnozí studující z Ukrajiny se potýkají s nedostatečnou informovaností o tom, jaké služby jim nabízí stát, jaké jsou jejich práva v oblasti zaměstnání, sociálních dávek, pojištění či pobytového oprávnění. Ve své zranitelnosti často spoléhají pouze na neformální informace, sdílené v online komunitách nebo mezi spolužáky. Tato závislost na neoficiálních kanálech nejen zvyšuje nejistotu, ale může vést i k šíření dezinformací. V tomto ohledu by aktivní spolupráce univerzity se státními institucemi přispěla k vyšší míře právní jistoty a ochrany studujících.

Za klíčové partnery je možné označit zejména Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), které je zodpovědné za rámcové nastavení stipendijní podpory a vzdělávací politiky vůči studentům s dočasnou ochranou či studijním vízem. Univerzita by měla v rámci této spolupráce aktivně vstupovat do jednání a prosazovat systémová opatření podporující rovný přístup ke vzdělávání – např. pravidelně financovaná stipendia, podpora jazykové přípravy nebo metodická podpora pro vyučující v inkluzivních třídách.

Dalším důležitým aktérem je Ministerstvo vnitra ČR, konkrétně odbor azylové a migrační politiky, který rozhoduje o pobytových statusech a podmínkách dočasné ochrany. Na základě výpovědí informantů je zřejmé, že v oblasti přechodu mezi jednotlivými typy pobytů (např. z dočasné ochrany na studijní vízum, z víza na trvalý pobyt) panuje značná nejistota a informační chaos. Zde je vhodné navázat spolupráci formou odborných seminářů, školení nebo přímého kontaktu mezi univerzitními poradci a pracovníky příslušných odborů. Sociální pracovnice v akademickém prostředí by mohla být právě tím článkem, který mezi těmito strukturami zprostředkovává přehlednou komunikaci a hájí oprávněné zájmy studentů.

Neméně důležitá je spolupráce s neziskovým sektorem, který v českém kontextu dlouhodobě poskytuje specializované poradenství migrantům a uprchlíkům, často ve formě, která je kulturně i jazykově přístupnější než státní instituce. Organizace jako META, InBáze, OPU, Člověk v tísni či SIMI mají rozsáhlé zkušenosti s doprovázením mladých migrantů a jejich orientací v právních, sociálních a vzdělávacích systémech. Univerzita Karlova by měla s těmito organizacemi navázat formální partnerské vztahy, například skrze memoranda o spolupráci, možnost hostujících konzultací nebo předávání klientů mezi institucemi. Spolupráce by mohla mít také preventivní a osvětový charakter, například formou workshopů nebo poradenských dnů přímo na půdě univerzity.

Z hlediska udržitelnosti podpory je rovněž vhodné otevřít dialog s nadačním a grantovým sektorem. Nadace Open Society Fund, Nadace OSF, Nadace Bakala Foundation nebo Česká spořitelna patří mezi instituce, které se dlouhodobě věnují podpoře vzdělávání mladých lidí v obtížné situaci. Univerzita by mohla vytvářet partnerské projekty zaměřené na cílenou podporu ukrajinských studujících, čímž by posílila kapacity pro přímou finanční pomoc, jazykovou přípravu, či psychosociální doprovázení.

Celkově lze říci, že možnost sítě podpory mimo univerzitu není pouhou doplňkovou službou, ale nezbytnou součástí komplexního přístupu k rovnosti příležitostí ve vysokoškolském prostředí. Sociální práce – díky svému mezioborovému charakteru a důrazu na spolupráci – zde může sehrát klíčovou roli při budování mostů mezi akademickým prostředím, veřejnou správou

a občanskou společností. Jen tak lze vytvořit prostředí, v němž se studující nebudou cítit opuštěni nebo ztraceni, ale naopak podpoření v rozvoji svého potenciálu i během životní krize.

12.4.3 Posílení role akademické obce

Podpora studujících v krizové či znevýhodněné situaci, jakou je například válečný exil, nemůže být odpovědností pouze administrativních oddělení univerzity nebo externích institucí. Klíčovou roli v procesu integrace, adaptace i motivace k setrvání ve studiu sehrává akademická obec jako celek – tedy nejen vyučující, ale také studující, výzkumníci, mentoři, tutori a další aktéři, kteří každodenně formují univerzitní prostředí. Právě zde se sociální práce může stát oporou a nástrojem rozvoje vztahově orientované, inkluzivní a participativní akademické kultury.

Jedním z hlavních zjištění výzkumu je, že tam, kde byli vyučující vnímáni jako vstřícní, podpůrní a ochotní vysvětlovat, významně se snižoval negativní dopad jazykových bariér, akademické nejistoty či kulturního odstupu. Role vyučujícího tedy dalece přesahuje pouhý přenos znalostí – stává se prostředníkem důvěry, oporou v neznámém systému a někdy i jediným reprezentantem univerzitního světa, se kterým studující v tísní přichází do přímého kontaktu. Z pohledu sociální práce lze mluvit o tzv. mikrointervencích, které mají zásadní vliv na zkušenost jednotlivce s institucí (Payne, 2021). Je proto žádoucí posilovat kompetence vyučujících v oblasti kulturní senzitivity, interkulturní komunikace a práce s jazykově heterogenní třídou, a to formou školení, sdílení dobré praxe i metodické podpory.

Současně by měla být podpořena aktivní participace studujících, kteří mohou prostřednictvím mentoringu, studentských spolků nebo komunitních iniciativ přispět k větší otevřenosti a porozumění napříč národnostními a jazykovými hranicemi. Výzkum ukázal, že právě studentské iniciativy, neformální sítě a peer-to-peer podpora mají vysoký potenciál posilovat pocit sounáležitosti a být zdrojem praktických informací, které by jinak mohly zůstat nedostupné. Univerzita by měla vytvářet prostor pro vznik těchto aktivit, oceňovat je jako součást studentského života a vnímat je jako nástroj sociálního začleňování. Sociální pracovník v univerzitním prostředí může být v tomto smyslu nejen odborným poradcem, ale také facilitátorem a koordinátorem komunitní práce.

Dále je žádoucí, aby byla podpora znevýhodněných skupin ukotvena i v akademickém výzkumu a výuce. Témata jako migrace, exil, sociální spravedlnost, vzdělávání v krizových kontextech či kulturní identita by měla být systematicky reflektována napříč obory a studijními programy. Zapojení ukrajinských studujících do výzkumných projektů, participativních metod nebo studentských výzkumných týmů může přispět k větší viditelnosti jejich hlasu a současně posílit jejich kompetence a motivaci. Tím se vytváří prostor pro tzv. empowerment skrze participaci, což je v souladu s hodnotami sociální práce a principy občanského vzdělávání (Dominelli, 2010).

V neposlední řadě by akademická obec měla aktivně přispívat k vytváření bezpečného a respektujícího prostředí, v němž jsou diverzita a zkušenost exilu vnímány nikoliv jako deficit, ale jako příležitost k učení, výměně perspektiv a obohacení. To zahrnuje i citlivý přístup k tématům, která mohou být emočně zatěžující (např. válka, násilí, ztráta, trauma), a schopnost reflektovat, že univerzita je místem, kde se střetávají nejen akademické, ale i existenciální příběhy.

Sociální práce má v tomto kontextu nezastupitelné místo jako obor, který propojuje reflexi sociálních nerovností se schopností intervence, a zároveň rozvíjí etiku péče, lidských práv a solidarity. Posílení role akademické obce ve vztahu ke studujícím z Ukrajiny by tak mělo být vnímáno nejen jako reakce na aktuální krizi, ale jako dlouhodobý závazek k budování inkluzivního, sociálně spravedlivého a lidsky důstojného univerzitního prostředí.

12.5 Možnosti aplikace zahraničních příkladů v České republice

Inspirace ze zahraničních systémů podpory pro zahraniční studenty nabízí České republice příležitost vyvinout komplexnější a efektivnější přístup k integraci ukrajinských studentů. V kontextu teorie systémů, jak ji formuloval Niklas Luhmann (1995), je efektivní podpora těchto studujících podmíněna schopností jednotlivých částí systému spolupracovat a adaptovat se na měnící se podmínky. Tento přístup zdůrazňuje potřebu propojení státních institucí, univerzit, neziskových organizací a samotných studentů, aby vznikl synergický efekt, který maximalizuje dopad podpory na individuální i strukturální úrovni. Zahraniční modely, jako jsou ty z Kanady, Německa, Nizozemska, Švédska a Austrálie, ukazují, že úspěšné systémy podpory zahrnují integrovaný přístup, který spojuje finanční pomoc, jazykovou a akademickou přípravu, psychologickou podporu, sociální integraci a pracovní příležitosti.

Kanadský model zdůrazňuje komplexní a dlouhodobě udržitelný přístup, v němž se propojují státní politika, univerzitní iniciativy a činnost neziskových organizací. Kanada zajišťuje široké spektrum podpory od stipendijních programů, jako je World University Service of Canada (WUSC), až po psychologickou a sociální pomoc prostřednictvím univerzitních poradenských center. Tento model by mohl být v České republice inspirací zejména při budování integrovaných služeb, které zahrnují více aktérů a reagují na široké spektrum potřeb zahraničních studentů. Zkušenosti z Kanady také ukazují, že klíčem k úspěchu je důraz na adaptaci a rozvoj nejen akademických, ale i psychosociálních schopností studentů.

Německo představuje další inspirativní příklad, především díky své tradici bezplatného vzdělávání a důrazu na jazykovou přípravu. Německé univerzity, jako je Humboldt-Universität zu Berlin, nabízejí intenzivní jazykové kurzy zaměřené na akademickou terminologii, což studentům usnadňuje adaptaci na studijní požadavky. V České republice by bylo možné implementovat podobný systém, který by ukrajinským studentům poskytoval intenzivní jazykové vzdělávání a zároveň vytvářel příležitosti pro jejich zapojení do akademické

komunity. Německý model rovněž zdůrazňuje význam stipendijních programů, které jsou přizpůsobeny potřebám zahraničních studentů. Tyto programy nejen pokrývají náklady na studium a bydlení, ale také poskytují finanční stabilitu, která studentům umožňuje plně se soustředit na vzdělávání.

Nizozemsko nabízí přístup založený na participaci a individualizaci podpory. Nizozemské univerzity, jako je Universiteit Utrecht, přistupují ke studentům individuálně, což zahrnuje nejen akademické poradenství, ale také podporu zaměřenou na osobní rozvoj a pracovní uplatnění. V České republice by bylo možné inspirovat se těmito praktikami při rozšiřování kariérních služeb a mentoringových programů, které propojují zahraniční studenty s místními profesionály. Tento přístup by nejen podpořil adaptaci studentů, ale také přispěl k jejich integraci na trh práce, což je klíčový aspekt dlouhodobé udržitelnosti jejich pobytu v České republice.

Švédský model klade důraz na rovnost přístupu ke vzdělání a psychologickou stabilitu studentů. Švédské univerzity, jako je Uppsala Universitet, nabízejí širokou škálu psychologických a poradenských služeb zaměřených na zvládání stresu, traumatu a dalších psychických obtíží. Česká republika by mohla využít tyto zkušenosti k posílení dostupnosti psychologických služeb na univerzitách, včetně zajištění odborníků schopných pracovat s traumatizovanými studenty. Důležitým prvkem švédského přístupu je také podpora komunitních aktivit, které zahrnují kulturní akce, diskuse a workshopy, jež napomáhají mezikulturní výměně a sociální integraci.

Austrálie pak přináší příklady propojení vzdělání a pracovního trhu. Australské univerzity, jako je University of Sydney, organizují kariérní workshopy a stáže, které studentům umožňují získat praktické zkušenosti a zároveň se finančně zabezpečit během studia. Tento model ukazuje, jak by Česká republika mohla podpořit zahraniční studenty prostřednictvím flexibilnějších pracovních povolení a programů propojujících univerzity s místními firmami. Tato propojení by mohla studentům pomoci získat nejen finanční stabilitu, ale také cenné pracovní zkušenosti, které zvýší jejich šance na uplatnění po ukončení studia.

Přizpůsobení zahraničních modelů do českého kontextu vyžaduje zohlednění specifických podmínek a potřeb studujících i stávajícího institucionálního rámce. Důležitým krokem by bylo vytvoření koordinovaného systému, který propojí státní instituce, univerzity a neziskové organizace do jedné platformy. Tento systém by mohl fungovat na principu sdílených zdrojů a jednotné strategie, která by umožnila efektivní využití finančních prostředků a personálních kapacit. Inspirace zahraničními modely ukazuje, že úspěšná podpora zahraničních studujících není pouze otázkou financí, ale vyžaduje komplexní přístup, který zahrnuje jazykovou a akademickou přípravu, psychologickou a sociální podporu, integraci na trh práce a zapojení do místních komunit.

V českém prostředí by mohlo být užitečné vytvořit národní program, který by sdružoval nejlepší praxe ze zahraničí a poskytoval univerzitám metodologickou i finanční podporu při implementaci těchto opatření. Inspirace zahraničními modely přitom nemusí znamenat jejich přímé kopírování, ale spíše adaptaci na místní podmínky a potřeby ukrajinských studujících v kontextu českého vzdělávacího a sociálního systému.

13 Závěr

Závěrečná kapitola shrnuje hlavní zjištění diplomové práce a reflektuje odpovědi na výzkumné otázky, které byly formulovány na základě cílů práce. Zvláštní pozornost je věnována významu výsledků pro další výzkum a praxi v oblasti podpory zahraničních studujících ve zranitelném postavení. Kapitola zároveň navazuje na teoretický rámec kritické sociální práce a ukazuje, jakým způsobem může akademické prostředí přispívat k vytváření spravedlivějších a inkluzivnějších podmínek pro studium.

13.1 Shrnutí klíčových poznatků práce

Tato diplomová práce se zabývala podporou ukrajinských studujících na Univerzitě Karlově, kteří se v důsledku války na Ukrajině ocitli v obtížné socioekonomické situaci. Cílem výzkumu bylo hlouběji porozumět jejich zkušenostem s univerzitními službami, identifikovat silné a slabé stránky existující podpory a navrhnout možná zlepšení v kontextu univerzitní politiky a odborné sociální práce.

Analýza kvalitativních rozhovorů s deseti informanty odhalila, že nejčastějšími překážkami v integraci ukrajinských studujících jsou jazyková bariéra, finanční nejistota, komplikace s pobytovým oprávněním a nedostatečná dostupnost přehledných informací. Naopak jako přínosné informanti hodnotili ubytovací stipendium, mentoring, podporu ze strany některých vyučujících a možnost komunikace v rámci neformálních komunit (např. na Telegramu).

Z výzkumu zároveň vyplynulo, že podpora ukrajinských studujících není vždy systematická, že chybí koordinace mezi službami a že dostupné informace jsou mnohdy rozptýlené, složité nebo jazykově obtížně srozumitelné. Na základě teoretického rámce sociální práce byla navržena opatření vedoucí k větší stabilitě, přehlednosti a komplexnosti podpůrných mechanismů, včetně zřízení pozice odborné sociální pracovnice na univerzitě.

13.2 Odpovědi na výzkumné otázky

1. Jak ukrajinské studentstvo vnímá podpůrné služby na Univerzitě Karlově?

Informanti vnímají podpůrné služby Univerzity Karlovy převážně pozitivně, zejména pokud jde o dostupnost základních forem podpory, jako jsou ubytovací stipendia, jazykové kurzy a mentoring. Z jejich výpovědí vyplývá, že univerzita se snaží reagovat na specifické potřeby studujících z Ukrajiny, přičemž některé služby, např. možnost jazykové podpory nebo mentoring, jsou považovány za velmi přínosné. Zároveň však informanti často zmiňovali nejasnosti v dostupnosti nebo pravidlech čerpání podpory a vyjadřovali potřebu lepší informovanosti a organizovanější komunikace ze strany univerzity.

2. Jaké konkrétní služby vyhledali a v čem jim pomohly?

Nejčastěji využívanými formami podpory byly ubytovací stipendium, jazykové kurzy češtiny

a mentoring. Například mentoring pomáhal informantům v orientaci v univerzitním systému, ve volbě a zápisu předmětů nebo při řešení praktických studijních záležitostí. Jazykové kurzy přispěly k lepšímu zvládnutí akademické češtiny, i když jejich kapacita a časové možnosti byly některými hodnoceny jako nedostačující. Někteří informanti také zmínili pomoc ze strany vyučujících, studijních oddělení nebo neformálních studentských skupin.

3. Jak vnímají dostupnost těchto služeb a jaké další by ocenili?

Dostupnost služeb je vnímána rozdílně – někteří informanti si pochvalují snadný přístup k podpoře, jiní naráželi na nedostatek informací, omezené kapacity (např. v jazykových kurzech) nebo složité administrativní postupy. Většina informantů by ocenila rozšíření jazykových kurzů, přehlednější informace o dostupných možnostech a také vyšší finanční podporu, která by reflektovala rostoucí náklady na život v Praze. Často se také objevoval návrh na zavedení systematické právní podpory v oblasti pobytu, zaměstnání a legislativních změn.

4. Jak vnímají roli akademické obce jako podpůrné komunity?

Akademická obec je vnímána jako důležitý faktor adaptace a integrace. Většina informantů pozitivně hodnotí podporu vyučujících, kteří jsou popisováni jako vstřícní, empatičtí a nápomocní. Rovněž spolužáci hrají významnou roli, zejména při každodenním zvládnání studia a orientaci v praktických otázkách. Někteří informanti poukazují na přirozené mísení českých a ukrajinských studujících, jiní zaznamenávají určité bariéry, ať už kulturní, jazykové nebo sociální. Vyskytly se i příklady neformálních podpůrných skupin a aktivit, které přispívají k rozvoji solidarity a sdílení zkušeností.

5. Jakou roli hraje sociální práce v kontextu akademické podpory?

Všichni informanti reagovali pozitivně na představu existence pozice sociálního pracovníka na univerzitě. Sociální práce je vnímána jako potřebná součást podpůrného systému, která by mohla studentstvu pomoci v oblastech, jež přesahují běžné akademické poradenství – zejména v právních otázkách, při komunikaci s institucemi, hledání zaměstnání nebo řešení krizových situací. Absence odborného zázemí pro řešení komplexních životních situací je vnímána jako významná mezera, jejíž zaplnění by mohlo přispět k větší stabilitě a jistotě studujících v tíživé socioekonomické situaci.

13.3 Význam práce pro další výzkum a praxi

Tato diplomová práce přináší nový pohled na problematiku podpory zahraničních studujících ve zranitelném postavení, konkrétně ukrajinských studujících na Univerzitě Karlově, kteří se v důsledku válečného konfliktu ocitli v tíživé socioekonomické situaci. Význam práce spočívá především v tom, že prostřednictvím kvalitativního výzkumu dává hlas samotnému studujícímu, a tím umožňuje porozumět jejich perspektivě, potřebám i překážkám, se kterými se v akademickém prostředí potýkají. Tento přístup je v českém prostředí zatím nedostatečně zastoupený a práce tak přispívá k rozvoji znalostí v oblasti mezinárodní studentské migrace, podpory v krizových situacích a inkluzivní vysokoškolské politiky.

Výsledky výzkumu ukazují, že podpůrné služby poskytované univerzitou jsou sice v mnoha ohledech funkční a oceňované, avšak zároveň narážejí na limity spojené s kapacitami, jazykovou dostupností, mírou informovanosti a propojením na další instituce. Tato zjištění mohou sloužit jako cenný podklad pro plánování a evaluaci univerzitních strategií, které se zaměřují na začleňování studentstva z válečných a krizových oblastí.

Práce rovněž otevírá prostor pro hlubší reflexi role sociální práce v akademickém prostředí. Z výpovědí informantů jednoznačně vyplývá poptávka po odborné a důvěryhodné podpoře, která by mohla být institucionalizována prostřednictvím profesionálního sociálního pracovníka či pracovnice na univerzitní půdě. Tato pozice by mohla přispět k systematictějšímu řešení problémů, které přesahují rámec běžného studijního poradenství – zejména v oblasti pobytových otázek, právního poradenství, podpory v krizových situacích nebo propojení s komunitními a neziskovými službami. Práce tímto přispívá k aktuální odborné diskuzi o rozšiřování rolí sociální práce do nových prostředí, včetně vysokoškolských institucí.

Z hlediska budoucího výzkumu práce otevírá několik směrů. Za prvé, je žádoucí provést rozsáhlejší studie zahrnující různé univerzity a regiony, které by umožnily komparativní pohled na praxi podpory zahraničního studentstva v krizové situaci. Za druhé, výzkum ukázal, že by bylo přínosné zkoumat také perspektivu těch, kteří podpůrné služby nevyužívají – ať už z důvodu neinformovanosti, nedůvěry nebo jiných bariér. Za třetí, je třeba analyzovat také institucionální a systémovou úroveň podpory, včetně rolí ministerstev, samospráv, neziskového sektoru a mezinárodních organizací, které se podílejí na podpoře uprchlického a migrujícího studentstva.

Z praktického hlediska může tato práce sloužit jako zdroj argumentů pro tvorbu inkluzivnějších politik na univerzitách, pro obhajobu financování podpůrných programů a pro prosazování mezioborové spolupráce mezi akademickou obcí, sociálními pracovníky, právními poradci a dalšími aktéry. Zároveň může být inspirací pro zavádění nových přístupů, které podporují nejen studijní úspěch, ale i psychickou pohodu, stabilitu a dlouhodobé začlenění zahraničních studujících do univerzitního a společenského života.

14 Seznam literatury

Akademie múzických umění v Praze. (2022). *Mimořádný stipendijní program AMU na podporu studia a pobytu pro studenty z Ukrajiny*. Dostupné z: <https://www.amu.cz/cs/aktuality/mimoradny-stipendijni-program-amu-na-podporu-studi-2401/>

Albatros Foundation. (2023). Support for education of disadvantaged children and young people. Dostupné z: <https://www.nadacealbatros.cz>

Amnesty International Česká republika. (2023). Podpora uprchlíků a migrantů. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz>

Andrade, M. S. (2006). International students in English-speaking universities: Adjustment factors. *Journal of Research in International Education*. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1475240906065589>

Australian Government, Department of Education. (2023). International student visa support and work rights. Dostupné z: <https://www.education.gov.au>

Babbie, E. (2021). *The practice of social research* (15th ed.). Boston: Cengage Learning.

Bond, S., Bowker, A., & De Jesus, M. (2022). *Supporting International and Refugee Students in Higher Education: A Critical Approach*. Journal of International Students.

Bottrell, D., & Armstrong, D. (2019). *Education, disadvantage and place: Making the local matter*. Routledge.

Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (1990). *Reproduction in Education, Society and Culture* (2nd ed.). London: Sage.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*. Dostupné z: <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. Dostupné z: <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Bryman, A. (2016). *Social research methods* (5th ed.). Oxford: Oxford University Press.

Bříza, P., & Cimbáliková, L. (2022). *Právní aspekty dočasné ochrany v ČR a EU: Dopady na práva a postavení uprchlíků z Ukrajiny*. Právní rozhledy.

Campus France. (2023). Welcome program for students from Ukraine. Dostupné z: <https://www.campusfrance.org>

Centrum Carolina – Univerzita Karlova (2024). Dostupné z: <https://centrumcarolina.cuni.cz/>

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Člověk v tísní. (2023). Programy na podporu Ukrajinců. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz>

Člověk v tísní. (2025, únor). *The Ukrainian refugee crisis: Current situation*. People in Need. Dostupné z: <https://www.peopleinneed.net/the-ukrainian-refugee-crisis-current-situation-9539gp>

Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD). (2023). Stipendienprogramme für ukrainische Studierende. Retrieved from <https://www.daad.de>

Dominelli, L. (2010). *Social Work in a Globalizing World*. Polity Press.

Dominelli, L. (2017). *Anti-oppressive Social Work Theory and Practice*. Palgrave Macmillan.

Dominelli, L. (2020). *Green Social Work: From Environmental Crises to Environmental Justice*. Polity Press.

European Association for International Education (EAIE). (2023). Best practices in refugee student support. Dostupné z: <https://www.eaie.org>

European Contact Group. (2023). Support for education of foreigners. Dostupné z: <https://www.ekscr.cz>

Ferede, M. K. (2020). *Displaced and Pursuing Higher Education: Refugee Students in Canadian Universities*. Canadian Journal of Higher Education.

Fook, J. (2016). *Social work: A critical approach to practice*. London: SAGE Publications.

Fricker, M. (2007). *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford University Press.

Garcia, H. A., & Tierney, W. G. (2018). *Undocumented Latino College Students: Their Socioemotional and Academic Experiences*. Teachers College Press.

Garrett, P. M. (2021). *Dissenting Social Work: Critical Theory, Resistance and Pandemic*. Routledge.

Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine Publishing Company.

Glass, C. R., & Westmont, C. M. (2014). Comparative effects of belongingness on the academic success and cross-cultural interactions of domestic and international students. *International Journal of Intercultural Relations*. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2013.04.004>

Humboldt-Universität zu Berlin. (2023). Sprachkurse und Unterstützung für internationale Studierende. Retrieved from <https://www.hu-berlin.de>

Chen, J., Wang, L., & Wu, J. (2023). *Mental Health and Academic Support for Displaced Students in Europe: A Review*. International Journal of Educational Development.

Ife, J. (2016). *Community Development in an Uncertain World: Vision, Analysis and Practice*. Cambridge University Press.

InBáze. (2023). Komunitní a vzdělávací aktivity pro migranty. Dostupné z: <https://www.inbaze.cz>

International Organization for Migration (IOM). (2023). Displacement and Migration in Ukraine. Dostupné z: <https://www.iom.int>

Invest Your Talent in Italy. (2023). Scholarships for international students. Dostupné z: <https://www.postgradinitaly.it>

Israel, M., & Hay, I. (2020). *Research ethics for social scientists: Between ethical conduct and regulatory compliance* (2nd ed.). SAGE Publications.

Koehler, C., Schneider, J., & Crul, M. (2023). *Higher Education for Refugees and Migrants in Europe: Policy and Practice*. Springer.

Kolářová, D., et al. (2022). *Psychická pohoda zahraničních studujících v ČR*. Praha: Centrum pro duševní zdraví VŠCHT.

Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty (2023). *Dopady války na Ukrajině na postavení migrantů v ČR*.

Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty (2023). *Dopady války na Ukrajině na postavení migrantů v ČR*.

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *InterViews: Learning the craft of qualitative research interviewing* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

La Strada Česká republika. (2023). Podpora migrantů a prevence obchodování s lidmi. Dostupné z: <https://www.strada.cz>

Levecque, K., Anseel, F., De Beuckelaer, A., Van der Heyden, J., & Gisle, L. (2017). Work Organization and Mental Health Problems in PhD Students. *Research Policy*.

Luhmann, N. (1995). *Social Systems*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Masarykova univerzita. (2024). *Stipendium na podporu studia ukrajinských studujících*. Dostupné z: <https://studuji.phil.muni.cz/aktuality-a-termíny/stipendium-na-podporu-studia-ukrajinskych-studujících>

Matoušek, O. (2013). *Sociální práce v proměnách doby*. Portál.

META, o.p.s. (2023). Podpora cizinců ve vzdělávání. Dostupné z: <https://www.meta-ops.cz>

Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale. (2023). Support for Ukrainian students. Dostupné z: <https://www.esteri.it>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). (2023). Podpora ukrajinských studentů v českém vzdělávacím systému. Dostupné z: <https://www.msmt.cz>

Ministerstwo Edukacji i Nauki. (2023). Programy wsparcia dla ukraińskich studentów. Retrieved from <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka>

Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

MŠMT (2022). *Informace o stipendijním programu na podporu studia osob s dočasnou ochranou z Ukrajiny*. Dostupné z: <https://www.msmt.cz>

Nadace Open Society Fund Praha. (2023). Projekty na podporu vzdělávání a integrace cizinců. Dostupné z: <https://www.osf.cz>

Nadace Via. (2023). Podpora komunitních projektů. Dostupné z: <https://www.nadacevia.cz>

Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>

OECD (2023). *Supporting the education of Ukrainian refugee students*. Paris: OECD Publishing.

Orange Tulip Scholarship. (2023). Scholarships for international students. Dostupné z: <https://www.studyinholland.nl>

Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU). (2023). Právní a sociální poradenství pro uprchlíky. Dostupné z: <https://www.opu.cz>

Papatsiba, V., Dimitroulia, K., & Kozłowska, A. (2023). *Forced Migration and Higher Education in Europe: Challenges and Responses*. Policy Reviews in Higher Education.

Payne, M. (2021). *Modern Social Work Theory* (5th ed.). Oxford University. Red Globe Press.

Poradenské centrum Ostravské univerzity (2024). *Koučink*. Dostupné z: <https://www.osu.cz/poradenske-centrum/koucink/>

Poradna pro integraci. (2023). *Integrace cizinců do české společnosti*. Dostupné z: <https://www.p-p-i.cz>

Reay, D. (2018). *Miseducation: Inequality, Education and the Working Classes*. Policy Press.

Refugee Education UK. (2022). *Supporting refugee and asylum-seeking students in higher education: A guide for universities*. Dostupné z: <https://www.reuk.org/publications>

Riaño, Y., Baghdadi, N., & Kohler, C. (2022). The social inclusion of refugee students in higher education: A relational capability approach. *International Journal of Inclusive Education*, Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/13603116.2020.1726514>

Riaño, Y., Salazar, C. P., & Baghdadi, N. (2022). *Integration through Participation? Refugee Students in Swiss Higher Education*. European Education

Robertson, S. (2021). Regulating International Students in Times of Crisis: The Politics of Protection and Control. *Globalisation, Societies and Education*. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/14767724.2021.1892678>

Shaw, M., Ghosh, S., & Hasan, N. (2020). *Higher Education in Crisis Contexts: Supporting Displaced and Refugee Students*. Bloomsbury Academic.

Shaw, M., Green, D., & Rizvi, S. (2020). Co-designing inclusive higher education support services with refugees: Lessons from participatory approaches. *Journal of Refugee Studies*. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/jrs/fez092>

Slovo 21. (2023). Kulturní projekty a podpora integrace. Dostupné z: <https://www.slovo21.cz>

Stevenson, J., & Willott, J. (2021). *Widening Participation, Higher Education and Non-traditional Students: Supporting Transitions through Foundation Programmes*. Palgrave Macmillan.

Study in Poland. (2023). Educational opportunities for Ukrainian students. Dostupné z: <https://studyinpoland.pl>

Svoboda, J. (2024). *Podpora studujících uprchlíků na českých vysokých školách po roce 2022*. Sociální studia.

Swedish Institute. (2023). Scholarships for Global Professionals. Dostupné z: <https://www.si.se>

Thomas, L. (2012). *Building student engagement and belonging in higher education at a time of change: Final report from the What Works? Student Retention & Success programme*. London: Paul Hamlyn Foundation & Higher Education Funding Council for England.

UNESCO (2020). *Inclusion and Education: All Means All – Global Education Monitoring Report*. Paris: UNESCO Publishing.

UNHCR (2022). *Access to Higher Education for Refugees: European Good Practices*. Geneva: UNHCR.

Universiteit Utrecht. (2023). International student support services. Dostupné z: <https://www.uu.nl>

University of British Columbia. (2023). Support for refugee students. Dostupné z: <https://www.ubc.ca>

University of Sydney. (2023). Career development and internship programs for international students. Dostupné z: <https://www.sydney.edu.au>

University of Toronto. (2023). Refugee student integration initiatives. Dostupné z: <https://www.utoronto.ca>

Univerzita Karlova. (2023). *Fond F*. Dostupné z: <https://opp.cuni.cz/OPP-107.html>

Uniwersytet Warszawski. (2023). Wsparcie dla studentów z Ukrainy. Dostupné z: <https://www.uw.edu.pl>

Uppsala Universitet. (2023). Psychological and social support for foreign students. Dostupné z: <https://www.uu.se>

Ústav jazykové a odborné přípravy UK (ÚJOP UK). (2023). Stipendijní programy pro ukrajinské studenty. Dostupné z: <https://www.ujop.cuni.cz>

Vlčková, K., & Dvořáková, T. (2019). Adaptace zahraničních studentů na českém vysokém školství. In *Internacionalizace vysokého školství v ČR: výzvy a příležitosti*. Brno: Masarykova univerzita.

World Health Organization (WHO). (2022). *Mental health of refugees and migrants: Risk and protective factors and access to care*. WHO Regional Office for Europe.

Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů.

Zákon č. 67/2022 Sb., o opatřeních v oblasti pobytu cizinců na území České republiky v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny způsobených invazí vojsk Ruské federace.

Zehetmair, C. (2023). *Critical University Studies and Social Justice*. Journal of Critical Education Policy Studies

15 Přílohy

15.1 Příloha 1 Scénář rozhovoru

Úvodní informace (nezapisovat do odpovědí, ale přečíst/připomenout před rozhovorem):
Děkuji, že jste souhlasil/a s rozhovorem. Zajímá mě, jaké máte zkušenosti se studiem na Univerzitě Karlově jako studující z Ukrajiny. Chci porozumět tomu, co vám pomohlo, co vám naopak chybělo a jaké máte návrhy na zlepšení. Rozhovor je anonymní a můžete kdykoli přestat odpovídat nebo otázku přeskočit.

Okruh A. Úvod

1. Jak jste se cítil/a, když jste poprvé přišel/a na Karlovu Univerzitu?
2. Bylo snadné se zorientovat, nebo jste narazil/a na nějaké problémy?

Okruh B. Jazyk a studijní podmínky

3. Jak jste se připravoval/a na studium v českém studijním programu?
4. Byla vám univerzita v jazykové přípravě nápomocná-jak?
5. Jak se vám dařilo zvládat výuku v češtině a co pro vás bylo nejtěžší?
6. Co by vám nejvíce pomohlo překonat jazykovou bariéru?

Okruh C. Zkušenost s univerzitní podporou

7. Jaké podpůrné služby jste během studia využil/a a jak jste se o nich dozvěděl/a?
8. Jaký typ podpory vám při studiu nejvíce pomohl a proč?
9. Setkal/a jste se při hledání podpory s nějakými překážkami nebo nejistotou?
10. Ocitl/a jste se někdy v situaci, kdy jste potřeboval/a pomoci s hledáním bydlení, ať už na kolejích či jinde? Pokud ano, byla vám univerzita nápomocná-a v čem?

Okruh D. Finanční situace

11. Setkal/a jste se během studia s finančními problémy (např. pokrytí nákladů na bydlení, stravu, školní pomůcky)? Jak jste je řešil/a?
12. Jaké máte zkušenosti s finanční podporou ze strany univerzity?
13. Přivyděláváte si během studia? Pokud byste měl/a problémy s kombinováním studia a práce, věděl/a byste, jak je skloubit? Na koho byste se obrátil/a pro podporu?

Okruh E. Právní oblast

14. Mohl/a byste mi popsat, jaké zkušenosti jste měl/a s pobytovým řízením nebo jinými právními záležitostmi spojenými se studiem v Česku?

15. Kde získáváte informace ohledně změn legislativy ohledně podmínek vašeho pobytu, jeho prodlužování apod. Je to pro vás srozumitelné? Je někdo, na koho se můžete v této věci obrátit?

Okruh F. Duševní pohoda

16. Setkal/a jste se během studia se situacemi, které pro vás byly emočně náročné nebo stresující? Pokud ano, o jaké situace se jednalo? Pokud ano, hledal/a jste nějakou formu podpory? (např. u přátel, rodiny, na univerzitě, jinde?)
17. Pokud byste někdy cítil/a potřebu poradit se o svém duševním zdraví nebo se stresem spojeným se studiem, na koho byste se na univerzitě obrátil/a?

Okruh G. Vztahy a akademické prostředí

18. Jak vnímáte prostředí univerzity?
19. Co pro vás bylo nejobtížnější ve studiu? Byl někdo, kdo vám s tím pomohl? Pokud ano, kdo to byl?
20. Jaké byly vaše zkušenosti se začleněním do českého univerzitního prostředí? Co vám v tomto směru nejvíce pomohlo?
21. Když se ve studiu potýkáte s nějakými obtížemi, na koho se obvykle obracíte o pomoc? (Hledáte podporu spíše u spolužáků, vyučujících, nebo někoho jiného?)
22. Víte o nějakých podpůrných skupinách či spolecích na UK? Měli byste zájem se zapojit či co by vám pomohlo více se zapojit?

Okruh H. Reflexe a návrhy na zlepšení

23. Co byste doporučil/a zlepšit na podpoře, kterou univerzita nabízí studentům v podobné situaci?
24. Je něco, co vám během studia zásadně chybělo?
25. Co by podle vás pomohlo nově příchozím studujícím či nynějším uchazečům o studium z Ukrajiny lépe zvládnout začátek studia?

Okruh I. Perspektiva sociální práce

26. Víte, kdo je sociální pracovník/pracovnice a byl/a jste s touto osobou už někdy v kontaktu?
27. Jak byste vnímal/a roli sociálního pracovníka/pracovnice v podpoře studujících na univerzitě? Měl/a byste zájem o takovou podporu? S čím byste se na ni obrátil vy konkrétně?
28. Jaké organizace na podporu Ukrajinců znáte? Ocenili byste, kdyby univerzita spolupracovala i s jinými organizacemi pro pomoc Ukrajincům? Pokud ano, využili byste toho? (co by Vám nejvíc pomohlo? např. granty od nadací, materiální pomoc...)

Okruh J. Závěr

29. Co byste doporučil/a nebo ocenil/a na univerzitě, aby zlepšila v integraci studujících přicházející z Ukrajiny?
30. Je něco dalšího, co byste chtěl/a dodat nebo co považujete za důležité sdělit?